

Alle 3-vuotiaiden lasten huomioon ottaminen palvelutar- peen arviointien yhteenvedoissa

Mari Nevander 517938
Taija Walden 517955
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Toukokuu 2019

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

MARI NEVANDER JA TAIJA WALDEN: Alle 3-vuotiaiden lasten huomioiminen palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa

Pro gradu -tutkielma, s. 140, liitteet: 6

Sosiaalityö

Toukokuu 2019

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimme alle 3-vuotiaiden lasten huomioon ottamista lastensuojelun alkuarvioinnissa eli palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa. Tutkimuksemme aineistona käytämme Helsingin kaupungin lastensuojelussa vuosina 2016 ja 2018 tehtyjä palvelutarpeen arviointien kirjallisia yhteenvedoja. Lastensuojelulain edellyttämä lapsen oman mielipiteen huomioon ottaminen lastensuojeluasiassa on haastavaa hyvin nuoren lapsen kohdalla. Kuitenkin lapsikeskeisyyden lisääminen on yksi lastensuojelun kehitystavoitteista. Näkökulmana tutkimuksessamme on tutkia, miten alle 3-vuotiaat lapset otetaan huomioon palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa ja millä tavoin heistä kirjoitetaan palvelutarpeen arviointien yhteenvedoteksteissä. Lisäksi olemme kiinnostuneita tutkimaan, miten alle 3-vuotiaiden lasten huomioiminen on muuttunut vuosien 2016 ja 2018 välillä sekä arvioimme alueellisia eroavaisuuksia pienten lasten huomioimisessa Helsingin kaupungin eri palvelualueilla.

Tutkimuksessamme hyödynnämme aikaisempaa teoriaa ja tutkimusta palvelutarpeen arvioinneista, varhaislapsuuden kehityksestä sekä dokumenttien käytöstä aineistona. Laadullisen tutkimuksemme analyysimenetelmänä käytämme sisällönanalyysiä ja teemoittelua. Sisällönanalyysin tueksi teemme myös aineiston kvantifiointia tarkasteluvuosien ja Helsingin kaupungin palvelualueiden osalta. Tutkimuksemme aineisto koostuu alle 3-vuotiaiden lasten Helsingissä tehdyistä lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinneista. Aineiston yhteenvedoista puolet on kerätty vuodelta 2016 ja puolet vuodelta 2018. Yhteenvedot on kerätty neljältä eri Helsingin seitsemästä palvelualueesta.

Pienet lapset otetaan palvelutarpeen arvioinneissa huomioon useiden eri teemojen kautta. Lapset tulevat palvelutarpeen arviointien yhteenvedoteksteissä huomioiduiksi kirjoittamalla lasten arjesta, fyysisestä hyvinvoinnista, heistä itsestään ja heidän tapaamisistaan. Lisäksi pieniä lapsia huomioidaan vanhempien vanhemmuudesta ja sen vaikutuksista lapsen hyvinvointiin, sekä lapsen turvallisuudesta kirjoittamalla. Tutkimuksemme mukaan pienten lasten ottamisessa huomioon palvelutarpeen

arvioinneissa on havaittavissa eroavaisuuksia niin vuosien 2016 ja 2018 tehdyissä yhteenvedoissa kuin Helsingin kaupungin eri palvelualueiden yhteenvedojen välillä.

Yhteenvetona toteamme, että pienten lasten huomioon ottaminen lastensuojelulain edellyttämällä tavalla vaatii palvelutarpeen arviointityöskentelyn lapsikeskeisyyttä. Jotta lapset tulevat huomioiduiksi arviointityöskentelyssä, heidän tulee olla työskentelyssä keskiössä: heitä tavataan arviointityöskentelyn aikana, heidät huomioidaan läpi työskentelyprosessin ja he näkyvät toimijoina omissa asiakirjoissaan.

Asiasanat: Palvelutarpeen arviointi, lastensuojelu, palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedo, dokumentointi, asiakirjat aineistona, lapsen osallisuus, lapsikeskeisyys, lapsilähtöisyys, lapsen kehitys, varhaislapsuus

Sisällys

1. JOHDANTO	6
2. PALVELUTARPEEN ARVIOINTI	10
2.1. PALVELUTARPEEN ARVIOINTIA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ	12
2.2. PALVELUTARPEEN ARVIOINTI KÄYTÄNNÖSSÄ JA AIHEESEEN LIITTYVÄ AIKAISEMPI TUTKIMUS	13
2.3. LAPSEN KOHTAAMINEN OSANA ARVIOINTIA	17
2.4. HELSINGIN KAUPUNGIN TUEN TARPEEN ARVIOINTIMALLI	19
3. ALLE 3-VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS	22
3.1. LAPSEN MOTORINEN KEHITYS	22
3.2. LAPSEN KOGNITIIVINEN KEHITYS	24
3.3. ARJEN MERKITYS LAPSEN KEHITYKSELLE	26
3.4. PIENEN LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS JA SEN MERKITYS	27
3.5. KIINTYMYSSUHDE JA SEN MERKITYS LAPSEN KEHITYKSELLE	30
3.6. VANHEMMAN MENTALISAATIOKYKY JA SEN VAIKUTUS LAPSEN KEHITYKSEEN	32
4. ASIAKIRJAT AINEISTONA	34
4.1. SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI TUTKIMUKSEN VIITEKEHYKSENÄ	34
4.2. DOKUMENTOINNIN MERKITYS JA ASIAKIRJOJEN KÄYTTÖ TUTKIMUKSESSA	35
4.3. LAPSI ASIAKIRJOISSA	39
5. TUTKIMUSASETELMA JA KÄYTETTÄVÄ AINEISTO	42
5.1. TUTKIMUSKYSYMYKSET	42
5.2. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	43
5.3. AINEISTON KUVAUS	45
5.4. ANALYYSIN RAKENTUMINEN	49
5.5. TUTKIMUSEETTISET KYSYMYKSET	52
6. LAPSEN ARKI	56
6.1. ARJEN SÄÄNNÖLLISYYS	56
6.2. PERHEEN YHTEINEN AJANVIETTO	60

6.3. LAPSEN VUROKAUSIRYTMII JA RAVINTO	62
6.4. LAPSEN ARKIHOIDON JÄRJESTÄMINEN	65
7. LAPSEN FYYSINEN HYVINVOINTI	69
7.1. LAPSEN TERVEYS	69
7.2. LAPSEN KEHITYS	72
8. LAPSEN KUVAILU	76
8.1. LAPSEN LUONNE, TEMPERAMENTTI JA TOIMINTA	76
8.2. LAPSEN TAPAAMISET	80
9. VANHEMMUUS JA LAPSEN HYVINVOINTI	86
9.1. LAPSEN HOITO JA KASVATUS	86
9.2. LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS	91
9.3. VANHEMPIEN VANHEMMUUDEN VOIMAVARAT	94
9.4. LAPSEN HUOLTO- JA TAPAAMISASIAT	97
10. LAPSEN TURVALLISUUS	105
10.1. PERHEVÄKIVALTA JA VANHEMPIEN VÄLISET RISTIRIIDAT	105
10.2. VANHEMPIEN PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSONGELMAT	109
11. PIENTEN LASTEN HUOMIOIMINEN ERI VUOSIEN JA PALVELUALUEIDEN YHTEENVEDOISSA	114
11.1. VUOSIEN 2016 JA 2018 PALVELUTARPEEN ARVIOINTIEN YHTEENVETOJEN VERTAILU	114
11.2. ERI PALVELUALUEIDEN VÄLINEN VERTAILU	120
12. JOHTOPÄÄTÖKSET	126
13. YHTEENVETO JA POHDINTA	131
KIRJALLISUUS	136
LIITTEET	144

1. JOHDANTO

Pro gradu – tutkielmassamme tutkimme, miten alle 3-vuotiaat lapset ja heidän ikätasoiset erityistarpeensa otetaan huomioon lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinneissa. Aiheemme alle 3-vuotiaiden lasten palvelutarpeen arviointien tutkimisesta nousi osittain työelämästä. Työskentelemme molemmat Helsingin kaupungilla lastensuojelun työtehtävissä ja toinen meistä toimii sosiaalityöntekijänä lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin ja tuen tiimissä. Työssään sosiaalityöntekijänä toinen meistä on havainnut palvelutarpeen arviointeja tekevien sosiaalityöntekijöiden todenneen pienten lasten huomioon ottamisen haasteelliseksi palvelutarpeen arvioinneissa verrattuna vanhempiin lapsiin. Useimmiten pienten lasten omien näkemysten kuuleminen ja heidän mielipiteidensä selvittäminen ei heidän ikä- ja kehitystasonsa vuoksi ole mahdollista.

Lasten toiseus ja näkymättömyys heidän omissa asioissaan ovat olleet aikaisemman tutkimustiedon valossa sosiaalityössä varsin yleinen ilmiö. Viime vuosikymmenen aikana on yhteiskunnallisesti kiinnitetty erityistä huomiota työskentelyn lapsilähtöisyyden lisäämiseen lastensuojelutyössä. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5,13.) Erilaisia kehittämishankkeita lasten osallisuuden ja lapsilähtöisen työskentelyotteen edistämiseksi sosiaalityön ja lastensuojelun työkentillä on käynnistetty. Esimerkkinä voidaan mainita Helsingin kaupungin työntekijöiden 2000-luvulla kehittämä lapsikeskeisen tilannearvioinnin malli, jonka tavoitteena oli kehittää lastensuojelun arviointityöskentelyn lapsikeskeisyyttä, sekä mahdollistaa lasten osallisuus ja heidän omien kokemustensa kuuleminen lastensuojelutyössä. Kehittämishanke käynnistyi kritiikkinä lasten sivuuttamiselle lastensuojelun työskentelyssä ja pääperiaatteeksi nousi suoran työskentelyn lisääminen lasten kanssa. Tavoitteena oli lisäksi kehittää lasten kokonaistilanteiden arviointiin systemaattinen malli, millä pyrittiin varmistamaan jokaisen lapsen henkilökohtainen kohdatuksi tuleminen. (Ervast & Tulensalo 2006, 10, 16; Muukkonen & Tulensalo 2004, 2–3.)

Lasten mielipiteiden kuulemiseen ja huomioon ottamiseen tulee velvoite lainsäädännöstä. YK:n yleissopimuksen lasten oikeuksista 12. artiklan mukaan lapselle tulee antaa mahdollisuus ilmaista näkemyksensä häntä koskevissa asioissa ja lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Artiklan mukaan lapselle

tulee tarjota tilaisuus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. (Lasten oikeuksien sopimus 1989.) Myös lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään lasten mielipiteiden ja toiveiden kuulemisesta. Lain mukaan lapsella tulee olla oikeus esittää mielipiteensä itseään koskevissa asioissa ja lapsen mielipiteisiin sekä toivomuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota etenkin lastensuojelun tarvetta arvioitaessa tai lasta koskevaa päätöstä tehtäessä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 5§.) On ensiarvoisen tärkeää, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi, sekä pääsee osalliseksi itseään koskevia päätöksiä tehtäessä (Kääriäinen & Leinonen & Metsäranta 2006, 23).

Sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi perinteisessä perheiden parissa tehtävässä työskentelyssä ei ole nähty suoraa lasten kanssa työskentelyä, vaan päävastuun lasten kanssa työskentelystä on ajateltu olevan enemmän esimerkiksi psykologeilla tai lastenpsykiatreilla. Lapsilähtöisten työmenetelmien kehittämisen myötä sosiaalityön lapsilähtöisen asiantuntijuuden voidaan nähdä kuitenkin kehittyneen ja auttamistapojen monipuolistuneen. Tällä hetkellä nähdään tärkeänä lapsen kohtaaminen aikuisista erillisenä asiakkaana ja lapsen mahdollisuus itsensä ilmaisuun ja autetuksi tulemiseen. (Forsberg ym. 2006, 14,16.) Suora lapsen kanssa työskentely ja sitä kautta lapsen osallisuuden lisääminen häntä koskevissa asioissa ovat tavoitteita, joihin sosiaalityön asiantuntijat työssään perheiden parissa yhä enemmän tietoisesti pyrkivät. Pyrkimys lasten osallisuuteen ei rajoitu pelkästään lasten kohtaamiseen vaan kertoo laajemmasta asenteesta, jossa lapset nähdään erityisinä sekä toisaalta oman elämänsä aktiivisina toimijoina eikä pelkästään auttamistyön kohteina (Hurtig 2006, 191–192).

Lasten osallisuudesta on tehty useita eri tutkimuksia (esim. Pekkarinen 2006; Hurtig 2003). Elina Pekkarinen on tutkinut muun muassa lastensuojelun ryhmätoimintaa keinona lasten osallisuuden tukemiseen. Pekkarisen mukaan lastensuojelun työskentelyssä lapsilla on mahdollisuus aitoon osallisuuteen, mutta tämä edellyttää lapsen kohtaamista ja mukaan ottamista työskentelyyn. (Pekkarinen 2006, 126.) Myös Johanna Hurtig on perehtynyt tutkimuksessaan lasten osallisuuteen sosiaalityössä. Hurtigin mukaan lasten osallisuus edellyttää lasten mukaan ottamista sosiaalityön tiedonmuodostukseen niin, että lapset voivat olla mukana rakentamassa tietoa omista tilanteistaan kokemustensa ja odotustensa pohjalta. (Hurtig 2006, 167.)

Työskentelyn lapsilähtöisyyden kehittämisen ja lasten osallisuuden tukemisen lisäksi viime aikoina huomiota herättänyt aihe lastensuojelun työskentällä on ollut varhainen

puuttuminen ja siihen panostaminen. Varhainen puuttuminen ja tätä edistävät palvelut tulisi ulottaa myös riskiryhmien ulkopuolelle. Varhaisessa puuttumisessa keskeistä on perheiden aito osallisuus ja monialainen yhteistyö jo varhaisessa vaiheessa ennen perheiden ongelmien kasautumista liian suuriksi. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 186–187.) Palvelutarpeen arvioinnin toimiessa porttina peruspalveluiden ja lastensuojelun asiakkuuden välillä, ovat varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä työote hyvin keskeisessä roolissa palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä.

Aulikki Kananoja ja Kristiina Ruuskanen ovat tehneet alkuvuodesta 2019 valmistuneen selvityksen lastensuojelun tilanteesta Suomessa. Tässä selvityksessä he ovat esittäneet erilaisia ehdotuksia lastensuojelutyön kehittämiseksi. Yhtenä tärkeimpänä ehdotuksena selvityksessä esitetään lapsiperheiden saaman varhaisen tuen lisäämistä, mikä Kananojan mukaan konkreettisesti tarkoittaa matalan kynnyksen peruspalveluiden lisäämistä ja vahvistamista. Selvityksen mukaan parhaimmillaan varhaiset, helposti saatavilla olevat ja monipuoliset peruspalvelut vähentävät lasten lastensuojelun tarvetta ja helpottavat näin lastensuojelun sosiaalityön kuormitusta. Lisäksi selvityksessä ehdotetaan asiakkaiden osallisuuden ja lasten kanssa työskentelyn osaamisen vahvistamista lastensuojelun työkentällä. (Kananoja & Ruuskanen 2019; Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.) Lastensuojelun työkokemuksemme perusteella pohdimme, voisiko riittävällä, tarpeeksi monipuolisella ja oikea-aikaisella varhaisella tuella ehkäistä perheiden ongelmien kasautumista. Työkokemuksemme perusteella lastensuojelun piirissä olevien perheiden ongelmat ovat usein jo hyvin laajoja ja vaikeasti ratkottavissa, minkä vuoksi herää pohdinta varhaisten palveluiden riittämättömydestä ja kehittämistarpeesta.

Varhaisen puuttumisen lisäksi lasten osallisuuden vahvistamiseen ja lasten kohtaamiseen on kiinnitetty viime aikoina erityistä huomiota. Tämä näkyy lastensuojelun käytännön sosiaalityössä muun muassa tarkentuneina ohjeistuksina sekä suosituksina lasten omista tapaamisista, paremmasta huomioon ottamisesta ja lasten mielipiteiden laajemmasta kuulemisesta. Ohjeistusten ulkopuolelle vaikuttavat kuitenkin jääneen pienet vauva- ja taaperoikäiset lapset, jotka eivät pysty itse tuottamaan puhetta omista ajatuksistaan ja mielipiteistään. Pohdimme, miten nämä pienet, alle 3-vuotiaat lapset, tulevat lastensuojelun sosiaalityössä huomatuiksi ja kohdatuiksi vai jäävätkö he täysin sivuun työskentelyssä, sillä he eivät kykene itse tuomaan esiin omia näkemyksiään. Aiheesta on käyty lisäksi keskustelua Helsingin kaupungin lastensuojelun työyhteisöissä.

Työntekijöiden esiin tuomista haasteista alle 3-vuotiaiden lasten omien mielipiteiden kuulemisessa synnytti meille ajatuksen lähteä tutkimaan, miten alle 3-vuotiaat lapset huomioidaan Helsingissä tehtävissä lastensuojelun alkuarvioinneissa eli lasten palvelutarpeen arvioinneissa. Lisäksi tässä tutkimuksessa tutkimme, miten lasten huomioiminen on muuttunut vuosien 2016 ja 2018 välillä ja millaisia alueellisia eroavaisuuksia pienten lasten huomioimisessa on Helsingin kaupungin eri palvelualueilla. Tutkimuksemme aineistona käytämme palvelutarpeen arviointien yhteenvetoja.

Tutkimuksemme rakenne on seuraavanlainen: aluksi esittelemme tutkimuksemme teoreettista viitekehystä luvuissa 2, 3 ja 4, jonka jälkeen luvussa 5 avaamme tarkemmin tutkimuksemme tutkimusasetelmaa. Tämän jälkeen siirrymme tutkimuksemme analyysiosioon ja esittelemme tutkimuksemme tuloksia (luvut 6-11). Luvussa 12 kerromme tutkimuksemme johtopäätöksistä, jonka jälkeen kokoamme yhteen tutkimuksemme antia yhteenveto- ja pohdintaluvussa.

2. PALVELUTARPEEN ARVIOINTI

Tässä luvussa tarkastelemme tarkemmin palvelutarpeen arviointia eri näkökulmista. Aluksi esittelemme palvelutarpeen arviointien tekoa ohjaavaa lainsäädäntöä, arviointien tekoa käytännössä ja aikaisempaa tutkimusta liittyen palvelutarpeen arviointeihin. Lisäksi kerromme lapsen huomioimisesta palvelutarpeen arviointityöskentelyssä ja lopuksi esittelemme Helsingin kaupungin lastensuojelussa käytettävää tuen tarpeen arviointimallia.

2.1. Palvelutarpeen arviointia koskeva lainsäädäntö

Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointien tekeminen pohjautuu sosiaalihuoltolakiin ja lastensuojelulakiin. Palvelutarpeen arvioinnilla tarkoitetaan sosiaalihuoltolaissa 1301/2014 esiteltyä arviointia, joka toteutetaan, mikäli sosiaalihuollon palveluksessa oleva työntekijä on saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä. Palvelutarpeen arviointia tehtäessä on lain mukaan kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä sosiaalihuoltolain mukaan lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36§.)

Lapsen palvelutarpeen arviointi käynnistyy, kun lastensuojeluun tulee tieto mahdollisesta lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta, jolla ei ennestään ole lastensuojelun asiakkuutta. Yhteydenotto arvioinnin käynnistämiseksi voi olla esimerkiksi lapsesta saapunut lastensuojeluilmoitus tai pyyntö lapsen ja perheen tuen tarpeen arvioimiseksi. Palvelutarpeen arviointi voi käynnistyä myös lapsen tai hänen vanhempansa omasta hakemuksesta tai sosiaalityöntekijän saadessa muulla tavoin tietää lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta. Palvelutarpeen arviointi käynnistyy, mikäli sosiaalityöntekijä arvioi yhteydenoton luonteeltaan sellaiseksi, että lapsen ja perheen tilannetta tulee selvittää tarkemmin. Lastensuojeluasian tullessa vireille, tulee lastensuojelulain mukaan arvioida välittömästi

lapsen kiireellisen lastensuojelun tarve ja päättää seitsemän arkipäivän kuluessa, aloitetaanko yhteydenotosta palvelutarpeen arviointi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 26§; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018; Pesäpuu 2010, 16-17.) Tässä tutkimuksessa käyttämämme aineisto koostuu lasten palvelutarpeen arviointityöskentelyn yhteenvedoista. Lasten palvelutarpeen arvioinnit ovat käynnistyneet yhteydenotoista lastensuojeluun, missä ne on arvioitu luonteeltaan sellaisiksi, että lapsen ja perheen tilannetta tulee selvittää laajemmin palvelutarpeen arvioinnin avulla. Lapsista saapuneet yhteydenotot ovat siis herättäneet työntekijöissä sen verran huolta perheen ja lapsen tilanteesta, että asiaa on nähty tarpeelliseksi selvittää tarkemmin tekemällä palvelutarpeen arviointi. Näin ollen voimme olettaa palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa käsiteltävien aiheiden olevan vakavia ja niiden edellyttäneen perheen tilanteen selvittämistä lastensuojelun työntekijöiden toimesta.

Lastensuojelulaissa säädetään, että palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään myös lapsen lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida lapsen kasvuolosuhteita, sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen perushoidosta ja hänen kasvatuksestaan. Arviointi tehdään aina asiakkaan olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Palvelutarpeen arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 26-27§; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018; Pesäpuu 2010, 17.)

Sosiaalihuoltolaissa säädetään palvelutarpeen arvioinnin sisällöstä. Lain mukaan palvelutarpeen arvioinnissa tarkoituksena on selvittää, onko henkilöllä tuen tarvetta ja onko tuen tarve tilapäistä, toistuvaa vai pitkäaikaista. Palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon työskentelystä, asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 37§; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015; Pesäpuu 2010, 21.) Lisäksi arviointityöskentelyn päätteeksi kirjoitetusta yhteenvedosta tulee ilmetä sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä sekä asiakkaan oma mielipide ja näkemykset hänen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä. (Sosiaalihuoltolaki

1301/2014, 37§; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.) Yhteenvedossa sosiaalityöntekijän tulee lisäksi perustella perheen jatkopalveluiden, kuten lastensuojelun asiakkuuden, tarve. Arvioinnin kirjallinen yhteenveto tulee toimittaa lapselle ja hänen vanhemmilleen sen valmistuttua. (Pesäpuu 2010, 21.) Palvelutarpeen arvioinnin sisällöstä ja määräajoista laissa asetetut vaatimukset kasaavat sosiaalityöntekijöille kovan vastuun ja paineen arviointityön tekemiseen. Tämä herättää pohtimaan, onko arviointityön vaatimusten täyttäminen lain asettamissa aikarajoissa mahdollista nykyisillä resursseilla ja miten sosiaalityöntekijät saavat kaiken vaaditun sisällytettyä palvelutarpeen arvioinnin työskentelyyn ja arvioinnista tehtyyn kirjalliseen yhteenvetoon.

Lastensuojelulaki pyrkii turvaamaan lapsen osallisuuden lastensuojelun työskentelyssä. Lain 5§:n mukaan lapsella on hänen ikä- ja kehitystasonsa huomioon otettuna oikeus saada tietoa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää oma mielipiteensä asiaa koskien. Laissa painotetaan lapsen tai nuoren mielipiteen ja toivomusten huomioon otamista erityisesti lastensuojelun tarvetta arvioitaessa tai lasta koskevaa päätöstä tehtäessä. Lain 20§ velvoittaa työntekijää selvittämään lapsen mielipiteen ja toivomukset ja ottamaan nämä huomioon lapsen ikä- ja kehitystaso huomioon lapsen asioista päätettäessä. 12 vuotta täyttäneelle lapselle tulee lastensuojelulain mukaan varata tilaisuus tulla kuulluksi häntä koskevassa lastensuojeluasiassa, ellei lapsen terveyden tai kehityksen nähdä vaarantuvan mielipiteen selvittämisen vuoksi tai lapsen mielipiteen selvittäminen nähdään muuten ilmeisen tarpeettomana. Lapsen mielipiteen selvittäminen tulee lain mukaan tehdä hienovaraisesti ja aiheuttamatta tarpeetonta haittaa lapselle tai lapsen ja vanhempien väliselle suhteelle. Lapselle ei myöskään saa antaa tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään. Lapsen mielipite tulee kirjata lain mukaan lapsen asiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 5§, 20§, 29§; Pesäpuu 2010, 13-15.) Lastensuojelulaki velvoittaa lapsen ja nuoren mielipiteen selvittämiseen ja lapsen kuulemiseen työskentelyn aikana. Pohdimme, miten alle 3-vuotiaiden lasten mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen on ylipäänsä lastensuojelussa mahdollista. Lapsen nuori ikä asettaa eri tavalla haasteita sosiaalityöntekijälle lapsen huomioimisessa verrattuna vanhempaan lapseen, joka osaa jo kertoa itse asioistaan ja perheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijän voi olla myös hankala arvioida hänen lapselle kertomansa tiedon vaikutuksia lapseen ja esimerkiksi lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Lastensuojelun tapaamisilla käsitellään pienten lasten läsnäollessa esimerkiksi vanhempien kanssa heidän välisiä konfliktilanteita, eikä tilanteiden käsittelyn vaikutuksia lapseen välttämättä huomioida.

Lastensuojelulaissa säädetään erikseen lapsen ja lastensuojelun työntekijän tapaamisista. Lain mukaan työntekijän tulee nähdä lasta riittävän usein henkilökohtaisesti. Tapaamisten järjestämiseksi tulee lain mukaan pyrkiä yhteistyöhön lapsen huoltajan kanssa. Lain mukaan sosiaalityöntekijällä tai muulla lastensuojelun työntekijällä on tarvittaessa kuitenkin oikeus tavata lapsi ilman huoltajan suostumusta, mikäli tämä nähdään lapsen edun mukaisena. Tällöin huoltajalle tulee kuitenkin ilmoittaa tapaamisesta, ellei tämän nähdä olevan vastoin lapsen etua. Lapsen asiakirjoihin tulee kirjata syyt tapaamiselle, mikäli se toteutetaan ilman huoltajan suostumusta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 29§; Pesäpuu 2010, 14.) Esimerkiksi huoltajan vakava päihdeongelma ja kieltäytyminen lapsen palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä voivat olla syitä lapsen tapaamiselle ilman huoltajan antamaa suostumusta. (Pesäpuu 2010, 18). Laki velvoittaa sosiaalityöntekijän tapaamaan lasta riittävän usein vanhemman mahdollisesta vastustuksesta huolimatta. Tämä on tarkemmin ajatellen hyvin loogista, sillä lastensuojelutyössä lapsi on aina asiakkaana ja sosiaalityöntekijä toimii nimenomaan lapsen työntekijänä. Näin ollen voisi olettaa, että lapsia tavataan lapsen iästä riippumatta palvelutarpeen arvioinnin työskentelyn aikana.

2.2. Palvelutarpeen arviointi käytännössä ja aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus

Nykyinen lastensuojelulaki 417/2007 on voimaan tullessaan pyrkinyt yhtenäistämään lapsen lastensuojelutarpeen selvittämistä koskevia käytäntöjä ja periaatteita. Lain pohjalta voidaan nähdä tärkeänä, että lapsen lastensuojelutarpeen arviointi on läpinäkyvää sekä vanhemmilla ja lapsilla on tiedossa, mihin palvelutarpeen arviointi ja lapsen lastensuojelutarpeen selvittäminen perustuvat. Pyrkimyksenä on, että lapsen palvelutarpeen arviointi on yhteistä työskentelyä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Palvelutarpeen arviointi tulisi toteuttaa mahdollisimman suunnitelmallisesti ja asiakkaita kunnioittaen, mikä yhdessä yhtenäisten työkäytäntöjen kanssa tukee asiakkaiden osallisuutta ja oikeusturvaa. (Pesäpuu 2010, 13, 21.) Asiakkaan näkökulmasta ajateltuna yhtenevät työkäytännöt ja systemaattinen arviointiprosessi tukevat asiakkaiden tasapuolista kohtelua sekä takaavat, että asiakas on tietoinen työskentelyn etenemisestä

ja voi vaikuttaa arviointiprosessin kulkuun. Näiden voi nähdä lisäävän asiakkaiden sitoutumista työskentelyyn sekä edistävän perheiden ja työntekijöiden välistä yhteistyötä lapsen tilanteen edistämiseksi.

Yhtenä viimeaikaisena tutkimus- ja kehittämistyön kohteena lastensuojelun työkentällä on ollut lastensuojelun arviointi- ja selvitystyön kehittäminen sekä lapsikeskeisyyden lisääminen työskentelyssä (esim. Eskonen & Korpinen & Raitakari 2006; Hurtig 2003; Kaski & Kosola & Lehtoranta 2016; Muukkonen & Tulensalo 2004). Lapsikeskeisyydellä lastensuojelun työskentelyssä tarkoitetaan lapsen pitämistä työskentelyn keskiössä päähenkilönä: työskentelyssä pidetään tärkeänä lapsen tapaamisia ja perheen tilannetta arvioidaan erityisesti lapsen näkökulmasta (esim. Hietämäki 2016, 66; Aaltio 2016, 173). Lastensuojelun arviointi- ja selvitystyötä on kehitetty useissa kehittämishankkeissa niin kansainvälisellä tasolla kuin yksittäisten kuntien ja organisaatioiden sisällä (Kaski ym. 2016, 90). Petreliuksen ym. (2016, 8) mukaan lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys ovat tällä hetkellä lastensuojelussa vallalla olevia arvoja, joihin työskentelyssä perheiden kanssa tulisi pyrkiä. Lapsikeskeisyys nähdään yhtenä keskeisenä lastensuojelun arviointi- ja selvitystyöskentelyä ohjaavana arvona ja ideologisena periaatteena, minkä toteutumisessa on kuitenkin havaittavissa yhä puutteita siihen laajasti kohdistuneesta kehittämistyöstä huolimatta. Myös Jaakola (2016) ja Aaltio (2016) näkevät lapsikeskeisyyden toteutumisen yhdeksi tärkeimmäksi lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointityöskentelyn laatuun olennaisesti vaikuttavaksi tekijäksi.

Tiina Muukkonen ja Hanna Tulensalo ovat tehneet pitkään tutkimus- ja kehittämistyötä lapsilähtöisen työskentelyn edistämiseksi lastensuojelun työkentällä. Muukkosen ja Tulensalon mukaan lapsikeskeisyydessä oleellista on lapsen suora kohtaaminen ja lapsen arjen, hyvinvoinnin ja turvallisuuden asettaminen keskeiseksi. Lapsen ja perheen kanssa työskentelyn tulisi olla lapsiystävällistä ja lapsen tulisi olla työskentelyssä mukana yhtäläisenä toimijana muiden rinnalla. (Muukkonen & Tulensalo 2018, 132–133.) Arviointiprosessissa tavoitteena voi nähdä kaikkien osapuolten, niin lasten, vanhempien kuin työntekijöiden, osallistumisen työskentelyyn.

Pesäpuu ry on koonnut Mitä lapselle kuuluu? - oppaan lastensuojelutarpeen selvityksen tekemisestä lapsilähtöisesti. Oppaaseen on koottu käytännön ohjeita ja suosituksia lapsen lastensuojelutarpeen selvittämiseen, mikä nykyisin sisältyy lapselle tehtävään

palvelutarpeen arviointiin. Oppaan mukaan arvioinnin aikaista työskentelyä tulisi määrittää ensisijaisesti lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä lapsen oikeus tilanteensa selvittämiseen. (Pesäpuu 2010, 13, 21.) Olennaista on palvelutarpeen arviointia tehdessä kartoittaa lapsen tuen tarpeita suhteessa vanhempien kykyyn ja mahdollisuuksiin vastata lapsen tarpeisiin sekä arvioida tältä osin perheen tarvitsemia tukitoimia. Arviointia tehdessä tulee kiinnittää huomiota lapsen arjen olosuhteisiin, turvallisuuteen, lapsen perustarpeisiin ja -oikeuksiin sekä lapsen saamaan hoitoon, hoivaan ja huolenpitoon. Tärkeää on kartoittaa lapsen ja perheen elämän riskejä sekä selviytymistä tukevia tekijöitä. Vanhempien ongelmia kartoitettaessa oleellista on huomioida niiden vaikutus lapsen elämään. (Pesäpuu 2010, 18-21.) Tärkeää palvelutarpeen arviointia tehdessä on pitää lapsi työskentelyn keskiössä. Työkokemuksemme perusteella lapset tuntuvat kuitenkin ajoittain yhä jäävän työskentelyssä taka-alalle etenkin silloin, kun vanhempien oma tilanne on hyvin kuormittunut ja suuresti huolta herättävä. Lapsen pitäminen työskentelyn keskiössä vaatii sosiaalityöntekijältä tietoista lapsen huomiointia ja tilanteen tarkastelua lapsen näkökulmasta.

Palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalityöntekijä. Palvelutarpeen arvioinnin työskentely toteutetaan parityönä siten, että sosiaalityöntekijällä on työparinaan toinen työntekijä. Lapsen palvelutarpeen ja lastensuojelutarpeen arviointi on mahdollista tehdä moniammatillisena yhteistyönä. Moniammatillinen yhteistyö voi näkyä esimerkiksi siten, että lapsesta huolta ilmaissut viranomainen osallistuu lapsen palvelutarpeen arviointiin sosiaalityöntekijän työparina. (Pesäpuu 2010, 19.) Sosiaali- ja terveysministeriön teettämässä Toimiva lastensuojelu -selvityksessä (2013) painotetaan lastensuojelun ja muiden viranomaistahojen välistä yhteistyötä sekä tiedonkulun merkitystä lapsen ja perheen tilannetta selvitetessä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013). Lapsen tilannetta arvioidessaan sosiaalityöntekijän on hyvä olla tarvittaessa yhteydessä lapsen arjen kannalta merkityksellisiin tahoihin kuten päiväkotiin, kouluun ja terveydenhoitoon. Tämä mahdollistaa moniammatillisen tiedonsaannin lapsen tilanteesta lapsen elämässä olevilta eri asiantuntijoilta. Lasta ja perhettä suositellaan tavattavan myös vähintään kerran lapsen kotona. (Pesäpuu 2010, 20; Muukkonen & Tulensalo 2004, 17–18.) Erityisesti pienten lasten tilanteita arvioidessa voi nähdä tärkeänä yhteydenpidon perheen jo olemassa oleviin verkostoihin, sillä lapsi ei kykene itse kertomaan omista asioistaan selvitystyön aikana. Tällöin kaikki lapsesta saatavilla oleva tieto voi osoittautua merkitykselliseksi lapsen kokonaistilannetta selvitetessä.

Petrelius ym. pitävät tärkeänä, että arviointityöskentely nähdään ennen kaikkea lapsen ja perheen tukemiseen ja auttamiseen tähtäävänä sekä perheen kokonaisuhyvinvointia vahvistavana työskentelymuotona, vaikka arviointityöskentely ei johtaisi tukipalvelujen tai lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen. Työskentelyn aikaisten tapaamisten tarkoituksena on auttaa lasta ja hänen perhettään elämäntilanteensa ja siihen mahdollisesti liittyvien haasteiden hahmottamisessa ja auttaa perheen tilannetta parantavien tavoitteiden asettamisessa. (Petrelius ym. 2016, 21.) Palvelutarpeen arvioinnin työskentelyn aikana käytettävien menetelmien tulee olla monipuolisia riittävän kattavan kokonaiskuvan saamiseksi lapsen ja perheen tilanteesta. Esimerkkinä käytettävistä menetelmistä ovat haastattelu, havainnointi, toiminnalliset menetelmät ja strukturoidut lomakkeet. Menetelmät tulee valita lapsen ja vanhempien tarpeet ja toiveet huomioiden siten, että ne mahdollistavat kaikkien osapuolten osallistumisen työskentelyyn. (Pesäpuu 2010, 19–20, 24; Muukkonen & Tulensalo 2004, 32–33.) Lapsikeskeisen työskentelyn mahdollistamiseksi on oleellista, että työntekijä huomioi lapsen ikä- ja kehitystason suunnitellessaan lapsen tapaamista, tapaamisella käsiteltäviä aihealueita ja työmenetelmiä. (Muukkonen & Tulensalo 2018, 133–134.)

Arviointia käsittelevässä tutkimuksessa pidetään keskeisenä lapsen kokonaiskehityksen, sekä siihen vaikuttavien tekijöiden teoretiedon tuntemusta sekä monipuolisten arviointivälineiden käyttöä työskentelyssä. Työntekijöillä tulisi olla riittävä koulutus ja perehtyneisyys työvälineiden käyttöön. Kuitenkaan laadukkaatkaan arviointivälineet eivät korvaa huolellista, ammatillisesti toteutettua arviointityötä ja työntekijöiden muuta ammatillista osaamista. Laadukas arviointi muodostuu näin ollen ammatillisesta arviointityöstä, johon yhdistetään arvioinnin työvälineitä niin, että arviointivälineiden avulla saatava tieto täydentää ammatillisen työn kautta muulla tavoin saatua tietoa. (Petrelius 2016, 143.) Sosiaalityöntekijöillä tulisi olla riittävästi aikaa työn suunnitteluun ja käytettävien menetelmien valintaan. Eri menetelmien avulla on mahdollista saada erilaista tietoa perheen ja lapsen tilanteesta. Lapsilähtöisten menetelmien käyttö mahdollistaa myös eri kehitystasolla olevien ja iältään nuorempien lasten osallistumisen työskentelyyn. Seuraavassa luvussa kerromme tarkemmin lapsikeskeisestä työskentelytavasta sekä lasten kohtaamisesta palvelutarpeen arvioinnin aikana.

2.3. Lapsen kohtaaminen osana arviointia

Palvelutarpeen arviointiin tulee sisältyä aina suoraa työskentelyä lapsen kanssa. Lapsi tulee kohdata yksilöllisesti ja hänelle ominaisilla tavoilla. Lapsen olisi tapaamisilla hyvä saada ilmaista itseään vapaasti esimerkiksi leikkien ja liikkuen, eikä häneltä tulisi vaatia aikuisille tyypillistä keskustelua pöydän ääressä. (Ervast & Tulensalo 2006, 32–33; Eskonen ym. 2006, 41.) Työntekijän tulee antaa lapselle riittävästi aikaa ja tilaa itsensä ilmaisuun (Muukkonen & Tulensalo 2018, 133–134). Lapsen kanssa voi tapaamisilla rohkeasti puhua vaikeistakin asioista, mutta lasta ei kuitenkaan saa pakottaa vuorovaikutukseen. Lapsella tulee olla myös lupa näyttää erilaisia tunteita ja työntekijän tulee kyetä ottamaan lapsen tunnereaktiot vastaan. (Pesäpuu 2010, 19–20, 24; Muukkonen & Tulensalo 2004, 34–35.) Lasten ja aikuisten kanssa toimiminen vaatii sosiaalityöntekijältä erilaista työskentelyotetta. Lasten kanssa työskennellessä sosiaalityöntekijän on tärkeä pyrkiä olemaan helposti lähestyttävä ja mukauttaa omaa työskentelyä lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. Esimerkiksi pieniä lapsia kohdatessa sosiaalityöntekijän tulee käyttää lapsille ymmärrettävää kieltä.

Lapsen haastattelutilanteessa on oleellista kysyä lapselta avoimia kysymyksiä ja antaa lapselle aikaa ja tilaa kertoa omista näkemyksistään rauhassa ja ilman aikuisen johdattelua. Tärkeää on lisäksi olla tekemättä liiallisia tulkintoja lapsen kertomasta ja pohtia eri tulkintavaihtoehtoja lapsen kertomalle. (Korkman 2018, 41.) Lasta haastatellessa tulee muistaa lapsen taipumus pyrkiä miellyttämään aikuista; lapsi usein vastaa kysymykseen niin kuin hän kuvittelee aikuisen haluavan hänen vastaavan. Aikuinen voi myös tahtomattaan johdatella lasta rohkaisemalla häntä esimerkiksi tietyn tyyliin vastauksiin tai kysymällä lapselta toistuvasti samasta asiasta, jolloin lapsi voi alkaa myötäillä kysymyksiä. Erityisesti nuoret lapset ovat alttiita aikuisen johdattelulle. Lapsen taipumukseen tulla johdatelluksi vaikuttavat useat eri asiat, kuten lapsen ikä, varmuus omasta muistista kuin myös keskustelun konteksti ja esimerkiksi aikuisen auktoriteettiasema suhteessa lapseen. (Korkman 2018, 31–32.) Lapsen haastattelu lastensuojeluasiassa on sosiaalityöntekijälle vaativa työtehtävä ja tämä edellyttää hyvää tapaamisen suunnittelua ja valmistautumista etukäteen. Haastattelutilanteessa tavoitteena on aito lapsen kohtaaminen ja hänen näkemystensä kuuleminen. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin tahattomasti johdatella lasta kertomaan asioista virheellisesti ja lapsi voi tulla

väärinymmärretyksi. Sosiaalityöntekijän on tärkeää valmistautua lapsen kohtaamiseen sekä kiinnittää huomiota omaan toimintaansa lasta tavatessa, jotta lapsen aito oma näkemys tilanteesta tulisi kuulluksi.

Työntekijän on tärkeää tiedostaa myös omien ennakkokäsitysten vaikutus lapsen tapaamiseen. Usein ihmisellä on taipumus etsiä tietoa vastaamaan omia ennakkoletuksia ja näkemyksiä, mikä saattaa johtaa siihen, että jotain oleellista jää huomaamatta tai huomiota kiinnitetään vain omia ennakkokäsityksiä tukeviin asioihin. (Korkman 2018, 40.) Lapseen ja hänen kertomaansa tulisikin suhtautua avoimesti ilman valmiita oletuksia. Lapsen kohtaamisen tarkoitus ei ole etsiä todistusaineistoa omille ennakkoletuksille vaan kuulla aidosti lasta. Parhaimmillaan lapsen näkemyksillä voi kuitenkin olla suuri merkitys sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. (Muukkonen & Tulensalo 2018, 140, 142.)

Työntekijän on hyvä tietää, mikä on kunkin lapsen ikätasoiselle kehitykselle tyypillistä ja ottaa tämä huomioon lasta tavatessa. Tärkeää on toisaalta muistaa, ettei lapsen kehitysvaihe ole aina sidottu lapsen kronologiseen ikään, vaan lapsi voi olla esimerkiksi kehitykseltään ikätasoiensa nuorempi. (Peltonen 2018, 152.) Lastensuojelun asiakaslapsen ovat iältään ja kehitykseltään eritasoisia ja tämä edellyttää työntekijöiltä erilaisia kohtaamisen ja vuorovaikutuksen taitoja. Vauvoja ja pieniä lapsia kohdatessa työntekijän tulee kyetä kohtaamaan ja huomioimaan lapsi, vaikkei lapsi ilmaise itseään ja kokemuksiaan sanallisesti. Työntekijä voi havainnoida esimerkiksi lapsen tekemistä, tekemättä jättämistä ja sanatonta ilmaisua. (Ervast & Tulensalo 2006, 62–63.) Vauvojen, pienten lasten sekä lasten kanssa, joilla on kommunikoinnin haasteita, lapsen kanssa tehtävä työskentely voi toteutua esimerkiksi vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen havainnointina (Pesäpuu 2010, 19–20, 24).

Alle 3-vuotiaita lapsia tavataan palvelutarpeen arviointia tehdessä pääsääntöisesti yhdessä heidän vanhempiansa kanssa. Sosiaalityöntekijä voi olla vauvaikäisen lapsen kanssa vuorovaikutuksessa ja selvittää yhtä lailla lapsen tilannetta ja vointia kuin vanhemmankin lapsen kanssa. Tämä mahdollistuu pienen lapsen kanssa olemalla, kommunikoimalla ja havainnoimalla lasta sekä lapsen ja hänen vanhempansa välistä vuorovaikutusta. Lisäksi vanhempien kanssa lapsen arjesta ja tarpeista jutteleminen työskentelyn aikana on tärkeää. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 28.) Vaikka lapsi olisi iältään nuori, se ei ole syy jättää lasta työskentelyn ulkopuolelle vaan tällöin sosiaalityöntekijän tulisi itse muokata omaa työskentelyään siten, että pienikin lapsi tulee

työskentelyssä huomioiduksi. Tämä voi vaatia sosiaalityöntekijältä luovuutta ja muuntautumiskykyä, jotta jokaisen lapsen olisi mahdollista tulla iästään riippumatta yksilöllisesti huomioiduksi palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä.

2.4. Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimalli

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden osastossa on käytössä yhdenmukainen tuen tarpeen arviointimalli, jota käytetään lastensuojelun eri työskentelyvaiheissa ja näin ollen myös palvelutarpeen arviointia tehtäessä. Mallia käytetään työvälineenä arvioitaessa lapsiperheiden tarvitsemien palveluiden sekä avun ja tuen tarvetta. Mallin avulla lasten ja heidän vanhempiansa kanssa käsitellään perheen arkea ja ihmissuhteita sekä haasteita, vahvuuksia ja voimavaroja. Arviointityöskentelyssä keskitytään lapsen ja vanhempien omiin käsityksiin tilanteestaan ja tuen tarpeista. Lisäksi sosiaalityöntekijä muodostaa arviointityöskentelyn perusteella oman näkemyksensä perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Palvelutarpeen arvioinnin tuloksena muodostuu suunnitelma perheen tarvitsemista tukipalveluista. (Helsingin kaupunki 2016, 1; Helsingin kaupunki 2016, 2.)

Tuen tarpeen arviointimalli toimii lastensuojelun arviointityöskentelyä ohjaavana työvälineenä, jota käytetään konkreettisesti kaiken ikäisten lasten palvelutarpeen arviointeja tehdessä. Asiakkaat osallistuvat mallin käyttöön ja sen avulla yhteinen työskentely on asiakkaille mahdollisimman läpinäkyvää ja ymmärrettävää. Tuen tarpeen arviointimalli annetaan nähtäväksi asiakkaiden lisäksi myös mahdollisille yhteistyökumppaneille, jotta kaikilla osapuolilla on yhteinen ymmärrys työskentelystä ja sen tavoitteista. (Helsingin kaupunki 2016, 2.)

Tuen tarpeen arviointimalli sisältää kaksi eri osiota, A- ja B-osan. A-osa (kts. liitteet 1 ja 2) pitää sisällään taulukot, joissa kuvataan lapsen kehityksellisistä tarpeista ja vanhempien voimavaroja sekä tuen tarpeita. Mallin mukaan lapsen kehityksellisiä tarpeita arvioitaessa (kts. liite 1) kiinnitetään huomiota neljään eri osa-alueeseen: lapsen fyysiseen terveyteen, arkeen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekä päihteiden käyttöön. Esimerkiksi lapsen arjen ikätasaisuutta arvioitaessa kiinnitetään huomiota lapsen päivärhythmiin, arjen säännöllisyyteen ja päiväkodissa tai koulussa olemiseen. Myös vanhemman voimavarat ja tuen tarpeet (kts. liite 2) on mallin taulukossa jaettu neljään eri osa-alueeseen:

vanhemmuuden taidot, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoaminen, vanhemman elämäntilanne ja päihteiden käyttö. Esimerkiksi vanhemman elämäntilannetta arvioitaessa kiinnitetään mallin mukaan huomiota muun muassa vanhempien keskinäisiin väleihin, taloudelliseen tilanteeseen, asumiseen ja jaksamiseen. (Helsingin kaupunki 2016, 2.)

Tuen tarpeen arviointimallin B-osa koostuu A-osan tavoin kahdesta taulukosta (kts. liitteet 3 ja 4). Liitteinä 3 ja 4 olevien taulukoiden avulla sosiaalityöntekijät arvioivat A-osan taulukoissa esitettyjen lapsen kehityksellisten tarpeiden ja vanhempien voimavarojen osalta mahdollisen huolen määrää ja vakavuutta sekä perheen tarvitsemaa tukea. Esimerkiksi lapsen arkea arvioitaessa työntekijä valitsee taulukon (kts. liite 3) vaihtoehdoista perheen tilanteeseen parhaiten sopivan vaihtoehdon, joita ovat: 0. Ikätasoinen arki, 1. Arjessa lieviä puutteita, 2. Lapsen arjessa puutteita, 3. Arjessa vakavia puutteita 4. Lapsi heitteillä. Lisäksi B-osan taulukoiden avulla on mahdollista arvioida tarvittavan tuen määrää ja tarvittavia palveluja (peruspalvelut - erityistason palvelut). B-osan taulukoiden numeroarviointi (1-4) on tarkoitettu työntekijän tueksi jäsentämään perheen tilanteessa olemassa olevia riskejä sekä niiden määrää ja vakavuutta. Numeroarviointia ei ole tarkoitus käyttää asiakastyössä tai kirjata lapsen asiakirjoihin. (Helsingin kaupunki 2016, 2.)

Tarkoituksena on, että arviointimallia käytetään joustavasti lastensuojelun työskentelyssä lapsen ja perheen tilanteen edellyttämällä tavalla ja tarvittavassa laajuudessa. Ideana on, että asiakkaiden kanssa mallin eri osa-alueet käydään läpi keskustelemalla keskittyen lapsen, vanhempien ja perheen tilanteen kannalta keskeisiin ja tarpeellisiin osa-alueisiin. Palvelutarpeen arvioinnin aikana ei tarkoituksena ole käsitellä kaikkia mallissa esitettyjä osa-alueita, vaan asiat käsitellään tilannekohtaisesti soveltuvin osin. (Helsingin kaupunki 2016, 2.)

Helsingin kaupungin lastensuojelussa on kehitetty pienten, alle 3-vuotiaiden, lasten palvelutarpeen arviointien tekoon oma, erillinen tuen tarpeen arviointimalli, joka on otettu käyttöön palvelutarpeen arviointitiimeissä keväällä 2018. Pienten lasten tuen tarpeen arviointimalli on kehitetty aikaisemmin esittelemämme Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimallin pohjalta ja malli koostuu kahdesta taulukosta (kts. liitteet 5 ja 6). Mallin taulukoissa toisessa (liite 5) arvioidaan pienen lapsen kehityksellisiin tarpeisiin vastaamista ja toisessa (liite 6) keskitytään vanhemman tuen tarpeiden arviointiin. Pienten

lasten arviointimallissa on keskitytty huomioimaan alle 3-vuotiaiden lasten kehityksen kannalta keskeisiä osa-alueita, kuten lapsen arjen ennustettavuutta ja lapsen tarpeisiin vastaamista. Vuorostaan vanhempien tuen tarvetta arvioitaessa pienten lasten arviointimallissa keskitytään vanhemmuuden arviointiin pienen lapsen tarpeiden näkökulmasta. Mallin taulukossa painotetaan esimerkiksi vanhemman mentalisaatiokyvyn ja arjen lapsikeskeisyyden arviointia.

Helsingin kaupungin pienten lasten arviointimallin yhteyteen on koottu Lapsikeskeinen vauva- ja pikkulapsiperheiden palvelutarpeen arviointi –opas, jossa annetaan ohjeita ja suosituksia pienten lasten palvelutarpeen arvioinnin toteutukseen. Oppaassa esitellään eri teemoja, joita tulisi käsitellä alle 3-vuotiaan lapsen palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana. Oppaassa mainittuja teemoja ovat muun muassa: lapsen arki, lapsen leikki, vanhempi hoivanantajana sekä vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistaminen. Lisäksi oppaassa annetaan konkreettisia ohjeita arvioinnin tekoon ja lapsen huomioimiseen arviointityöskentelyn aikana. Oppaassa ohjeistetaan sosiaalityöntekijöitä esimerkiksi keskittymään pienen lapsen havainnointiin kotikäynnillä sekä pitämään vauva työskentelyn keskiössä kysymällä vanhemmilta vauvaan liittyviä kysymyksiä. (Ståhlberg 2018.) Malli pyrkii tukemaan lapsikeskeistä palvelutarpeen arviointityöskentelyä ja siinä huomioidaan pienten lasten kehitykselliset erityistarpeet, joita käsittelemme tarkemmin seuraavassa luvussa.

3. ALLE 3-VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS

Tässä luvussa tarkastelemme alle 3-vuotiaan lapsen kehitystä ja sen eri osa-alueita. Lapsuuden kokemuksilla ja kasvuympäristöllä voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia ja seurausvaikutuksia tulevaisuuteen. Lapsuus luo perusteet ihmisen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. (Puura & Laukkanen 2017, 22.) Lapsen kehitykseen vaikuttavat geneettinen perimä, sosiaalinen ympäristö sekä lapsen oma toiminta. Lapsen kehitys on perinteisesti nähty jatkuvana prosessina, jossa kehitys etenee vaiheittain ja vähitellen kohti haastavampia tasoja. Lasten nähdään kehittyvän kuitenkin yksilöllisesti ja kehityksen eri vaiheet ja tahti saattavat vaihdella lasten välillä. (Nieminen & Korpela 2004, 11.) Varhaislapsuuden kokemukset vaikuttavat ihmiseen ja hänen kehitykseensä läpi elämän sekä näkyvät ihmisen persoonallisuudessa ja tavassa käyttäytyä. (Korkman 2018, 34). Yhtenä palvelutarpeen arvioinnin keskeisenä tehtävänä on lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja kasvuolosuhteiden arviointi. Varhaislapsuuden kehityksen tunteminen on edellytys pienen lapsen palvelutarpeen arvioinnin tekemiselle. Tämän vuoksi näemme pienen lapsen kehitykseen perehtymisen ja sen eri osa-alueiden esittelemisen pääpiirteittäin tärkeänä myös tutkimuksemme. Seuraavaksi esittelemme lyhyesti lapsen kehityksen eri osa-alueita ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä.

3.1. Lapsen motorinen kehitys

Lapsen motorinen kehitys voidaan jakaa karkea- ja hienomotoriikan kehitykseen. Seppäsen ja Eskolan (2004, 11-13) mukaan lapsen karkeamotoriikan kehitystä ohjaa vahvasti lapsen keskushermoston kypsyminen, mutta myös lapsen elinympäristöllä on vaikutusta lapsen motoriseen kehitykseen. Lapsen motorinen kehitys etenee säännönmukaisesti ja jatkuvasti lapsen syntymästä lähtien. Vastasyntynyt lapsi on usein jäntevä ja hänen raajansa ovat lähellä kehoa. Lisäksi lapsen asento on aluksi epäsymmetrinen, tasapainokyky on kehittymätön ja lapsen liikkuminen on alkuun kokonaisvaltaista, mistä se eriytyy vähitellen kehityksen myötä. Lapsen motorinen kehitys etenee ensimmäisen vuoden aikana hurjaa vauhtia. Lapsen ensimmäisen

elinvuoden aikana lapsi tyypillisesti oppii useita liikkumisen kannalta tärkeitä motorisia taitoja. Näitä ovat muun muassa selällään ja vatsallaan olevien makuuasentojen hallinta, asentojen vaihtaminen ja kääntyminen, istuminen ja istuma-asennon hallinta, ryömiminen ja konttaaminen sekä seisomaan nouseminen ja käveleminen. Näiden taitojen oppimisen jälkeen lapsen karkeamotorinen kehitys jatkuu lähinnä liikkeiden laadullisena kehittymisenä.

Hienomotoriset taidot liittyvät käsien toimintaan, kuten esineiden tavoitteluun, tarttumiseen ja irrottamiseen. Hienomotoriset taidot mahdollistavat lapselle leikkimisen, eri välineiden käytön ja päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen. Lapsen hienomotoriset taidot kehittyvät tiiviissä yhteistyössä näkö- ja tuntoaistin kehittymisen kanssa, minkä lisäksi myös lapsen kehonhallinta sekä ympäristön hahmottaminen vaikuttavat taitojen kehittymiseen. Lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana lapsi oppii vaihteittain tavoittelemaan esineitä, tarttumaan niihin sekä irrottamaan otteensa esineistä. Vastasyntyneen lapsen liikkeet eivät ole tahdonalaisia vaan niitä ohjaavat heijasteet ja refleksit. Vähitellen lapsen tahdonalainen liikkuminen lisääntyy ja käden liikkeiden hallinta paranee ja kehittyy, minkä seurauksena lapsi pystyy lopulta tietoisesti tavoittelemaan esineitä ja tarttumaan niihin kiinni, sekä tekemään lopulta käsillään yhteistyötä. Toisen ikävuoden aikana lapsi kykenee jo avustetusti syömään ja juomaan itsenäisesti. Myös osa käden liikkeistä on automatisoitunut eikä käsien liikuttaminen tuota lapselle enää haasteita. Lapsen liikkeet ovat hallittuja ja esimerkiksi otteet esineistä ovat monipuolistuneet. (Lattunen & Ruusu-Niemi & Kotamäki 2004, 15–16.)

Alle 3-vuotiaiden lasten motorisen kehityksen arviointi ja seuranta tapahtuu neuvolassa, jossa työntekijöillä on erityisosaaminen lapsen motorisen kehityksen havainnointiin. Palvelutarpeen arviointeja tekevillä sosiaalityöntekijöillä on kuitenkin hyvä olla perustiedot lapsen kehityksen eri osa-alueista heidän arvioidessaan lapsen tilannetta ja hyvinvointia, jotta he kykenevät osaltaan kiinnittämään huomiota kehityksessä mahdollisesti oleviin pulmiin tai poikkeamiin. Lapsen motorisen kehityksen tunteminen voi auttaa sosiaalityöntekijää esimerkiksi havainnoimaan lapsen liikkumista ja liikkeitä sekä motoriseen kehitykseen mahdollisesti liittyviä huolenaiheita arviointityöskentelyn aikana. Moniammatillisen yhteistyön merkitys esimerkiksi neuvolan terveydenhoitajien kanssa korostuu pienten lasten arviointeja tehtäessä, sillä neuvolassa on erityisosaaminen lasten fyysisestä kehityksestä ja siihen liittyvistä pulmista.

3.2. Lapsen kognitiivinen kehitys

Lapsi on ensimmäisistä elinkuukausistaan lähtien kiinnostunut elinympäristöstään ja esimerkiksi puolen vuoden iässä tutkii ympäristöä ja esineitä monipuolisesti koskemalla, katsomalla ja viemällä esineitä suuhun. Lapsi alkaa jo ennen vuoden ikää ymmärtää syy – seuraussuhteita ja nauttii keksimiensä toimintojen toistamisesta. Vauva kykenee jo synnynnäisesti havaitsemaan erilaisuutta ja samanlaisuutta, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että vauva kykenee tunnistamaan itselleen entuudestaan tutut asiat ja tilanteet. Vauva oppii jo varhain tunnistamaan hänelle tutun henkilön, kuten vanhemman, kasvot. (Nieminen 2004, 20.)

Lapsen muistin kehittyminen on osa lapsen kognitiivista kehitystä. Korkmanin mukaan lapsen muistiin ja sen kehittymiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Esimerkiksi lapsen kokemana turvattomuus, stressi tai epävakaa kasvuympäristö kuormittavat lapsen kognitiivista toimintaa ja heikentävät lapsen kykyä muodostaa eheitä muistikuvia. (Korkman 2018, 36.) Pienten lasten muisti on usein sattumanvarainen ja epävarma, mikä sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon lasta tavatessa. Lapset kyllä muistavat jo pienenä asioita ja esimerkiksi puhumaan oppiessaan lapset alkavat viitata kokemuksiinsa. Kuitenkin on hyvä muistaa, että lapsen muistikuvat ovat herkkiä muokkautumiselle. Lapsen mielessä voi esimerkiksi sekoittua, onko jokin tapahtuma todella tapahtunut hänelle vai onko hän nähnyt sen televisiossa tai unessa. Lapsen epävarmojen muistikuvien lisäksi pienen lapsen kielellisen kehityksen rajoitteet tulee ottaa huomioon lasta tavatessa. (Korkman 2018, 34–35.) Sosiaalityöntekijän on hyvä olla tietoinen lapsen muistin kehityksestä ja muistikuvien epävarmuudesta varhaisten elinvuosien aikana. Esimerkiksi lapsen kohdistuvaa laiminlyöntiä selvitetessä palvelutarpeen arvioinnin aikana työntekijöiden tulee ottaa huomioon lapsen muistin sattumanvaraisuus ja lapsen muistikuvien alttius muokkautumiselle.

Lapsen puheen kehitys on keskeinen osa lapsen kognitiivista kehitystä ja se etenee muun kehityksen tavoin vaiheittain. Pentikäisen ja Niemisen mukaan lapsen ääntely monipuolistuu puolen vuoden iästä eteenpäin jokelteluksi ja tästä eteenpäin sanahahmotelmiksi ja lopulta yksittäisiksi sanoiksi. Lapsen kyky ymmärtää puhetta myös

kasvaa. Samoihin aikoihin lapsen eleiden merkitys kommunikaatiossa korostuu ja lapsi kykenee esimerkiksi tietoiseen esineiden tavoitteluun ja osoittamiseen. Opittuaan ensimmäiset sanat lapsen kielenkehitys etenee usein vauhdilla, jolloin lapsen sanavarasto ja puheenymmärrys kasvavat. Kahden vuoden iässä lapsi kykenee puhumaan jo lyhyillä lauseilla ja alkaa taivuttamaan sanoja. Kolmivuotias lapsi sen sijaan puhuu jo ymmärrettävästi ja monisanaisin lausein. Lapsen kielenkehityksen rinnalla lapsen leikkitaidot ja esimerkiksi leikin kuvitteellisuus kehittyvät. (Pentikäinen & Nieminen 2004, 18.) Muukkosen ja Tulensalon (2018, 134) mukaan pienen lapsen ilmaisulle on tyypillistä poukkoileva kerronta sekä mielikuvituksen sisällyttäminen puheeseen. Lapsen kerronta voi olla hyvin rönsyilevää, mutta toisaalta myös lyhytsanaista ja sanastoltaan erityistä. Näin ollen lapsen kielenkehitys ja sen eteneminen vaikuttaa siis lapsen ilmaisukykyyn ja sitä kautta lapsen kykyyn osallistua verbaalisesti työskentelyyn. Palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana pieniä lapsia tavatessa sosiaalityöntekijöiden on hyvä muistaa lapsen puheella tuottaman kerronnan erityispiirteet ja suoda lapselle vapaa ilmaisutyyli.

Lapsen kommunikointitaitojen kehitys on yhteydessä lapsen muuhun kehitykseen. Esimerkiksi lapsen havainnointikyvyllä, muistilla ja ajattelulla on suuri merkitys lapsen kielenkehitykselle. Myös lapsen sosiaalisten taitojen ja tunne-elämän kehityksen nähdään olevan yhteydessä lapsen kielenkehitykseen. Lapsen kielenkehityksen kannalta tärkeää on vuorovaikutuksessa oleminen muiden kanssa, minkä myötä lapsen on mahdollista oppia tarvittavia taitoja. (Pentikäinen & Nieminen 2004, 18.) Palvelutarpeen arvioinnin aikana lapsen kommunikointitaidot vaikuttavat osaltaan lapsen kohdatuksi tulemiseen ja siihen, miten lapsi kykenee työskentelyn aikana ilmaisemaan itseään.

Lapsen kognitiivisten taitojen kehitys näkyy esimerkiksi lapsen leikeissä ja lapsen leikkitaitojen monipuolistumisena kehityksen myötä. Ensimmäisen elinvuoden lopulla lapsi leikkii pääsääntöisesti esineillä yhdistäen niitä toisiinsa, kuten laittamalla lusikan kuppiin. Vähitellen lähempänä 2-vuoden ikää lapsen leikki muuttuu kuvitteellisen leikin suuntaan siten, että lapsi saattaa kuvitteellisesti esimerkiksi laittaa lusikan suuhun tai syöttää nukkea. 2-3 vuoden iässä lapsi kykenee jo mutkikkaampaan kuvitteelliseen leikkiin ja puhe on aktiivisemmin osana leikkiä. Myös rakenteluleikit ovat tämän ikäisille lapsille tyypillisiä. Yli 3-vuotiaille lapsille tyypillistä on sen sijaan kuvitteellisen leikin eteneminen roolileikiksi. Kognitiivisten taitojen tästä vielä kehittyessä lapset kykenevät

jaettuun leikkiin, kuten esimerkiksi sääntöleikkeihin, toistensa kanssa. (Nieminen 2004, 19–21.) Lapsen leikin on todettu olevan tärkeässä roolissa lapsen kehityksen näkökulmasta ja sen nähdään tukevan lapsen kokonaisvaltaista kehitystä (Korpela ym. 2004, 24). Lapsen leikissä yhdistyvät useat lapsen kehityksen osa-alueet. Lapsen leikkiä havainnoimalla on mahdollista arvioida lapsen kehitystä esimerkiksi lapsen tunne-elämän kehityksen ja vuorovaikutustaitojen osalta. (Mäntymaa ym. 2017, 33.) Pienten lasten palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä sosiaalityöntekijät usein käyttävät leikkiä apuna lapsen kohtaamistilanteissa, jolloin lapsen on helpompi olla vuorovaikutuksessa ja luoda kontaktia hänelle vieraaseen aikuiseen. Tästä näkökulmasta leikin merkitys pienen lapsen kehitykselle näkyy myös palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä.

3.3. Arjen merkitys lapsen kehitykselle

Arjen rutiinit ja rytmi nähdään lapsen hyvinvoinnille keskeisenä. Lasten ongelmien taustalla yhtenä syynä voidaan nähdä arjen epäsäännöllinen rytmi ja rutiinien puuttuminen. Vanhemman keskeisenä tehtävänä on rutiinien luominen lapsen elämään. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 17.) Rutiinit tuovat lapselle turvallisuuden tunnetta ja vanhempien tulisi ymmärtää niiden tärkeys lapselle. Pienen lapsen hyvään arkeen nähdään kuuluvaksi päivittäiset rutiinit sekä syöminen, ulkoileminen ja lapsen hyvä perushoito. Näiden sujuminen on vanhempien vastuulla, mutta tämä ei aina toteudu. Arjen säännöllisyyden puuttuminen voi aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunnetta, sillä tällöin arki on lapselle kaoottista ja ennakoimatonta, sekä aiheuttaa lapselle stressiä. Perheen epäsäännöllinen arki voidaan nähdä riskinä lapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle. Lapsen arki on riippuvainen aikuisten rytmistä ja aikuisen elämässä tapahtuvat muutokset heijastuvat usein lapseen ja hänen arkeensa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 19–20.) Lapsen arki on nykyhetkessä tapahtuvaa ja lapsi kaipaa arkeensa hitautta ja rentoutta, mikä on lapsen rytmille ominaista. Tämä voi poiketa vanhemman arjen kiireisestä rytmistä. Lapsen ja vanhemman arjen eri rytmit voivat aiheuttaa perheessä ristiriitoja ja mielipahaa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 145–146.)

Arjessa päivittäin samanlaisina toistuvat tapahtumat luovat pienelle lapselle ennakoitavuutta ja turvaa. Lapsen perusturvallisuus rakentuu arjen

vuorovaikutustilanteissa, joita ovat esimerkiksi herääminen, syöminen, ulkoileminen, leikki ja vaipanvaihto. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 61–62.) Lapsen hyvän arjen peruslähtökohdaksi on lapsen kokemus rakastetuksi ja hyväksytyksi tulemisesta. Lapsi kaipaa arjessa aikuiselta hellyyttä, lohdutusta ja läsnäoloa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 150) Vastuullinen vanhempi luo lapsen arjesta turvallisen toimimalla arjessa vastuullisesti. Tämä näkyy lapsen näkökulmasta häneen kohdistuvana huolenpitona ja esimerkiksi siinä, ettei vanhempi aiheuta lapselle kohtuutonta mielipahaa omalla toiminnallaan. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 145.) Palvelutarpeen arvioinnin työskentelyyn kuuluu olennaisena osana lapsen ja perheen arjen kartoittaminen, mihin myös Helsingin kaupungissa käytettävä tuen tarpeen arviointimalli ohjaa sosiaalityöntekijöitä. Keskusteltaessa lapsen arjesta vanhempien kanssa on työntekijän mahdollista saada tietoa lapsen saamasta hoivasta ja huolenpidosta. Arjen säännöllisyyden tukemiseen tulisi pyrkiä lastensuojelun työskentelyssä sen merkityksen ollessa keskeinen lapsen tasapainoiselle kasvulle ja kehitykselle.

3.4. Pienen lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus ja sen merkitys

Lapsen ja vanhemman välisellä varhaisella vuorovaikutuksella nähdään olevan vaikutusta lapsen myöhempään kehitykseen laajasti sen eri osa-alueilla (Latva & Moilanen 2017, 62). Vastasyntyneet vauvat nähdään sosiaalisina ja he ovat syntymästään lähtien halukkaita ja kykeneviä vuorovaikutukseen vanhempiensa kanssa. (Mäntymaa ym. 2017, 26, 31; Pentikäinen & Nieminen 2004, 18; Rödström 1993, 10, 18–19.) Jo pienet lapset nauttivat vuorovaikutuksesta ja heillä on keinoja itsensä ilmaisuun, kuten itku, katsekontakti, ääntely, ilmeet ja eleet. Muutaman kuukauden ikäiset vauvat kykenevät esimerkiksi jaettuun hymyyn sekä suun liikkeiden ja ilmeiden jäljittelyyn. (Mäntymaa ym. 2017, 26; Pentikäinen & Nieminen 2004, 18.)

Jo pienet vauvat kykenevät vastavuoroisuuteen vuorovaikutustilanteissa häntä hoitavien aikuisten kanssa, mikä näkyy aikuisen ja lapsen välisenä vuorottaisena keskusteluna ja ääntelynä. Vauva kykenee vuorovaikutustilanteissa aloitteellisuuteen sekä vuorovaikutuksen ylläpitämiseen ja lopettamiseen. Vanhemman ja lapsen välisissä

kommunikaatiotilanteissa on havaittavissa alku ja loppu sekä looginen rytmi. (Korkman 2018, 30; Mäntymaa ym. 2017, 26.) Vauvan taidot ja kokemus itsestään rakentuvat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa häntä hoitavien aikuisten kanssa (Mäntymaa ym. 2017, 31). Viimeaikaisen tutkimustiedon valossa pienen lapsen kyvykkyyttä vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa ei tule vähätellä. Lapsen ja vanhemman väliseen varhaiseen vuorovaikutukseen on tarpeen kiinnittää huomiota jo varhaisessa vaiheessa sen vaikuttaessa olennaisesti lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Vanhemman ja pienen lapsen välisen vuorovaikutuksen huomiointi on tärkeä osa pienten lasten palvelutarpeen arviointeja. Pienen lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi on luonteva osa arviointityöskentelyä, sillä pieniä lapsia tavataan työskentelyn aikana lähes poikkeuksetta yhdessä vanhempiansa kanssa. Arviointityöskentelyn aikana vuorovaikutusta arvioidaan esimerkiksi havainnoimalla lapsen ja vanhemman yhdessäoloa, vanhemman suhtautumista lapseen ja hänen tarpeisiinsa sekä vanhemman kykyä vastata lapsen tarpeisiin, kuten esimerkiksi rauhoittaa lasta.

Vastasyntyneen lapsen vauvamainen suloinen olemus ja itku kutsuvat vanhempia vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Katsekontakti, tunteet, jaetut kokemukset ja ymmärrys ovat oleellisia osia varhaista vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä. (Mäntymaa ym. 2017, 26.) Varhaisessa vuorovaikutuksessa on oleellista, että vanhempi ja lapsi kykenevät säätelemään ja soinnuttamaan tunneilmaisunsa yhteen, mihin vauvalla ei kuitenkaan ole automaattisesti syntyessään keinoja vaan hän tarvitsee tunteidensa säätelyyn voimakasta vanhemman tukea. Vauvan tunteet ovat aluksi vaihtelua mielipahan ja mielihyvän välillä. Vauva ilmaisee pahaan oloa ja stressiä itkulla, eikä kykene erottelamaan pahan olon syytä, kuten esimerkiksi nälkää, janoa, väsymystä tai kipua. Vauvan kehityksen myötä hänen tunteensa erilaistuvat ja vauva oppii vanhempansa kanssa käydyn vuorovaikutuksen myötä tunnistamaan vähitellen eri tuntemuksiaan. (Mäntymaa ym. 2017, 27; 32.)

Vauva kokee, että vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa hänen tarpeensa tulevat säädellyiksi. Vauva oppii vähitellen ennakoimaan vuorovaikutuksessa samanlaisina toistuvia asioita, kuten syömiseen ja vaipanvaihtoon liittyviä rutiineja. Varhaisessa vuorovaikutuksessa samanlaisina toistuvat asiat edistävät lapsen kehitystä. (Mäntymaa ym. 2017, 32.) Vanhemman oikea-aikainen ja johdonmukainen kyky huomata, sietää ja

rauhottaa vauvan kokemaa stressiä ja pahaa oloa mahdollistavat vauvan kyvyn rauhoittaa itseään ja tämän myötä hänen itsesäätelykykynsä kehittyy. Vanhemman kyky säädellä ja auttaa vauvaa stressaavissa tilanteissa on keskeistä vauvan kiintymyssuhteen ja mentalisaation kehittymisen kannalta. (Pajulo ym. 2017, 83.) Vauvan tunteiden säätely edellyttää vanhemmalta omien tunteiden hallintaa. Tämä voi näkyä esimerkiksi kielteisten tunteiden hillitsemisenä ja positiivisten tunteiden lisäämisenä ja jakamisena vauvan kanssa. Tunnetilojen jakaminen ja yhteensoinnuttaminen vanhemman kanssa tukee vauvan kokemusmaailman jäsentymistä ja vauvan tervettä psyykkistä kehitystä. Oppiessaan vanhemmalta jaetun vuorovaikutuksen myötä säätelymalleja, lapsen kyky omien tunteiden itsenäiseen säätelyyn kasvaa kehityksen kuluessa. (Mäntymaa ym. 2017, 27.)

Huolimatta pienten lasten kyvykkyydestä sosiaaliseen vuorovaikutukseen ovat he hyvin herkkiä ja haavoittuvaisia eivätkä selviydy yksin, vaan ovat hyvin riippuvaisia ympäristöstään. Vastasyntyneet lapset eivät kykene käsittämään itseään äidistä tai muusta ympäröivästä maailmasta erilliseksi vaan kokemus itsestään vanhemmastaan erillisenä kehittyy lapsilla vasta myöhemmin, noin 2-3 vuoden iässä. (Rödstam 1993, 19–20.) Pieni lapsi on täysin riippuvainen aikuisilta saamastaan hoivasta ja huolenpidosta ja pyrkii tämän vuoksi pysyttelemään hoivaajansa lähellä (Sinkkonen & Kalland 2017, 75). Hän toteuttaa tätä pyrkimällä pitämään yllä psyykkistä sekä fyysistä läheisyyttä ja yhteyttä häntä hoitavaan aikuiseen erityisesti vaikeissa ja uhkaavissa tilanteissa. Vauvalla keinoja yhteydenpitoon ovat esimerkiksi itkeminen, katsekontakti, hymy, tarttuminen, ääntely, seuraaminen ja syliin pyrkiminen. (Hautamäki 2011, 30.)

Lapsi tarvitsee kehityksensä tueksi tiivistä turvaa häntä hoitavilta aikuisilta sekä emotionaalista tukea ja kannattelua uusissa ja pelottavissa tilanteissa (Pirilä 2004, 23). Lapsen turvallisuuden tunteen kehittymiselle ja uteliaisuudelle ympäristöään kohtaan on oleellista, että lapsi kokee varhaislapsuudessaan tutun ja ennakoivan vanhempansa kanssa hyvin säädetyjä emotionaalisia vuorovaikutushetkiä. Lapsen varhaislapsuuden vuorovaikutushetket vaikuttavat lapsen aivojen kehitykseen ja tätä kautta ovat oleellisia myöhemmässä elämässä. (Mäntymaa ym. 2017, 27–28.) Kerromme seuraavissa alaluvuissa tarkemmin kiintymyssuhteen ja mentalisaation vaikutuksista lapsen kehitykseen.

3.5. Kiintymyssuhde ja sen merkitys lapsen kehitykselle

Lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana merkittävänä lapsen kehitystehtävänä on kiintymyssuhteen muodostuminen häntä hoitavaan aikuiseen (Mäntymaa ym. 2017, 32). Kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta keskeisenä nähdään lapsella oleviin perustarpeisiin, esimerkiksi ravinnon saamiseen ja lämmön tarjoamiseen, vastaaminen. Lapsen kiinnostuminen ja kiintyminen hoitajaansa mahdollistuu, kun häntä hoitava henkilö vastaa lapsen tarpeisiin ja sitä kautta lapsi liittyy mielihyvän tunteen hoitajalta saamaansa hoivaan. Kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta vanhemman käytöksen ennakoitavuus on olennaista, mikä luo lapselle turvaa. (Bowlby 1969, 178.) Myös Sinkkonen ja Kalland korostavat, kuinka lapsen turvallisuudentunne on riippuvainen lapsen hoivaajan käytöksen ennakoitavuudesta. Kun lapsi voi luottaa saamaansa hoivaan ja hoivaajan saatavilla oloon, ei hänen tarvitse huolehtia turvallisuudestaan, jolloin lapsi voi keskittyä uuden oppimiseen ja ympäristöön tutustumiseen. Mikäli lapsen ympäristö on turvaton ja arvaamaton, kuluvat lapsen voimavarat oman turvallisuutensa varmistamiseen ja vaarojen välttämiseen, jolloin lapsen ympäristön tutkiminen loppuu. (Sinkkonen & Kalland 2017, 75.) Vanhemman käytöksen ennakoitavuus ja johdonmukaisuus ovat tärkeässä roolissa lapsen kiintymyssuhteen muotoutumisessa ja tätä kautta lapselle muodostuvassa turvallisuuden tunteessa. Lapsiperheiden kanssa työskennellessä sosiaalityöntekijöiden on hyvä muistaa kiintymyssuhteen ja vanhemman ennakoitavan käytöksen merkitys lapsen hyvinvoinnille sekä kiinnittää näihin huomiota, vaikkei lapsen kiintymyssuhteen laadun arvioiminen olekaan lapsen palvelutarpeen arviointityöskentelyn tavoite.

Lapsen ensisijaiselta hoitajalta saama hoiva on keskeisessä roolissa lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen rakentumisessa. Tämä suhde alkaa muotoutua vähitellen lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana ja vakiintuu lapsen kolmanteen ikävuoteen mennessä. Lapsen ensimmäisten elinvuosien aikana muotoutuva kiintymyssuhdekäyttäytyminen vaikuttaa vahvasti lapsen toimintaan. Kolmannen ikävuoden jälkeen lapsen on mahdollista turvautua myös muihin aikuisiin ensisijaiseen hoitajaan muodostamansa kiintymyssuhteen pohjalta. (Bowlby 1969, 203–206.) Lapsen turvalliseen kiintymykseen sekä lapsen ja vanhemman väliseen sensitiiviseen vuorovaikutukseen vaaditaan vanhemmalta kykyä havainnoida ja tulkita vauvan kokemuksia ja hänen viestejään

riittävän usein oikein (Pajulo ym. 2017, 83). Suurimmalla osalla yli vuoden ikäisistä lapsista kiintymyssuhdekäyttäytyminen aktivoituu tilanteissa, joissa lapsi pelästyy tai häntä hoitava aikuinen lähtee lapsen luota (Bowlby 1969, 179). Lapselle entuudestaan tuntemattomat tilanteet voivat aiheuttaa lapsessa turvattomuutta ja pelkoa, jolloin lapsen kiintymyssuhteen vakiintuneisuus tulee ilmi. Lapsi turvautuu pelottavissa tilanteissa hänelle läheiseen aikuiseen saadakseen emotionaalista tukea. (Pirilä 2004, 22.)

Vauvan ärtyvyys ympäristön ärsykeille ja sisäisille tuntemuksille on yksilöllistä. Vanhemman herkkyys ja vastaanottavaisuus vauvan reaktioille ovat tärkeitä lapsen turvallisen kiintymyssuhteen muotoutumisen kannalta. (Pirilä 2004, 22.) Kiintymyssuhdetietämyksen valossa alle 3-vuotiaiden lasten kehityskauden voi nähdä olevan hyvin haavoittuvainen ja lapsen varhaisina elinvuosina saaman riittävän hyvän hoivan ja huolenpidon merkitys on kiistaton. Tämän vuoksi pienten lasten palvelutarpeen arviointeihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta perheiden avun ja tuen tarpeet tunnistettaisiin mahdollisimman varhain ja niihin olisi mahdollista vastata. Yhtenä keinona lastensuojelussa lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen havainnointiin on tarkkailla, miten vanhempi huomioi ja vastaa lapsen viesteihin.

Kiintymyssuhteen merkitystä lapsen kehitykselle voidaan pitää keskeisenä, sillä sen vaikutukset jatkuvat koko elämän. Varhaisten kokemusten nähdään vaikuttavan lapsen käsityksiin maailmasta ja odotuksiin sosiaalisissa suhteissa. Lapsena muodostetut käsitykset ja kokemukset sosiaalisista suhteista aktivoituvat myös myöhemmin tilanteissa, jossa henkilöllä esiintyy avun tai hoivan tarve. (Strandholm & Marttunen 2017, 374.) Lapselle muodostuvan kiintymyssuhteen merkitys ei rajoitu pelkästään ensimmäisiin elinvuosiin, vaan sillä on vaikutusta lapsen koko loppuelämään. Parhaimmillaan varhain ja oikea-aikaisesti tarjottu tuki lapsen ja vanhemman varhaisen vuorovaikutuksen ongelmiin voi ennaltaehkäistä lapsen avuntarvetta myöhemmin esimerkiksi aikuisuudessa. Jämsä (2009, 143) korostaakin perheiden saaman varhaisen tuen merkitystä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen sekä vanhemman vanhemmuuden tukemisessa. Riittävällä ja varhaisessa vaiheessa tarjotulla tuella on merkittävä rooli lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta; se ehkäisee ongelmien kasautumista ja turvaa lapsen psyykkistä hyvinvointia.

3.6. Vanhemman mentalisaatiokyky ja sen vaikutus lapsen kehitykseen

Ihmisen mentalisaatiokyvyllä on keskeinen rooli ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä ymmärtää erilaisten mielentilojen vaikuttavan ihmisen näkyvään käyttäytymiseen ja reagointiin. Mentalisaatio ei ole toisten ihmisten tunnetilojen tietämistä vaan kykyä pohtia vaihtoehtoisia selityksiä toisen käyttäytymiselle. (Pajulo ym. 2017, 82.) Mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan ihmisillä olevaa kykyä ymmärtää tekojen ja käyttäytymisen johtuvan niiden taustalla olevista asenteista, tavoitteista ja uskomuksista. Mentalisaatiokykyä vaaditaan onnistuneeseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Mäntymaa ym. 2017: 29.) Toimiva mentalisaatiokyky mahdollistaa leikittelyn omilla ajatuksilla ja tunteilla, sekä tulkinnoilla toisten ajatuksista ja tunteista ilman, että vaarana on ulkoisen ja sisäisen todellisuuden sekoittuminen keskenään (Pajulo & Pyykkönen 2011, 72).

Mentalisaatiokykyyn kuuluu empatian tavoin toisen tunnetilaan samaistuminen sekä tunteiden ja kokemusten tietoinen pohdiskelu ja säätely. Mentalisaation prosessi kohdistuu sekä itseen että toisiin ihmisiin; kokemusten ymmärtämiseen sekä pohdintaan mielen tilojen ja käyttäytymisen välisestä vuorovaikutuksesta. Mentalisaatiokyvystä on yksilölle hyötyä elämän hankalissa tilanteissa. Yksilö, jolla mentalisaatiokyky toimii, kykenee esimerkiksi kuvittelemaan ja pohtimaan syitä, miksi toinen voi olla vihainen, sekä muistamaan aiemmat tilanteet, joissa toinen ei ollut vihainen. Mikäli yksilö ei kykene mentalisaatioon, voi esimerkiksi toisen ihmisen vihaisuus olla musertavaa ja tuntua siltä, että se olisi pysyvä tunnetila. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73.)

Mentalisaatiokyky vaikuttaa olennaisesti myös vanhemmuuteen. Pajulon ym. (2017, 83) mukaan varhaisessa vanhemmuudessa mentalisaatiokyky tarkoittaa vanhemman kykyä pohtia lapsensa kokemusta ja tunnetta erilaisissa arkipäiväisissä tilanteissa jo raskaudesta lähtien. Mentalisaatiokyvyssä keskeistä on vanhemman halu tarkastella lasta hänen käyttäytymisensä taakse. Vanhemman on mentalisaatiokykynsä avulla mahdollisuus löytää vaihtoehtoisia selityksiä lapsen käyttäytymiselle ja tavoille toimia. Mitä nuoremmasta lapsesta on kyse, sen haasteellisempaa lapsen käyttäytymisen taustalla olevien syiden pohtiminen voi olla. Mentalisaatiokyky ohjaa vanhempaa tarkastelemaan, mitä lapsi kokee ja millaisia tunteita hänellä on erilaisissa tilanteissa toimiessaan.

Vanhemman on tärkeää tunnistaa omien tunnetilojensa ja käyttäytymisensä vaikutuksia lapsen kokemukseen. Vanhemman mentalisaatiokyky vaikuttaa oleellisesti hänen lapselle antamaansa hoivaan ja huolenpitoon. Vanhemman kyky mentalisaatioon vaikuttaa positiivisesti lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen kehittymiseen.

Vanhemman mentalisaatiokyvyn puutteet aiheuttavat lapsen käyttäytymisen väärintulkintoja, vanhemman ja lapsen molemminpuolista pettymystä sekä vuorovaikutusongelmia ja pahimmillaan jopa lapsen laiminlyöntiä tai pahoinpitelyä. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 71.) Palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän työn keskeisenä tavoitteena tulisi olla pyrkimys tukea vanhempaa tavoittamaan lapsensa kokemusmaailmaa ja tunnetiloja, mikä samalla vahvistaa vanhemman mentalisaatiokykyä ja sitä kautta hänen kykyään vastata lapsen tarpeisiin oikein. Vanhemman mentalisaatiokyvyn huomioiminen ja tukeminen voidaan nähdä olennaisena pienten lasten palvelutarpeen arviointeja tehtäessä.

Vanhemman mentalisaatiokyvyllä on vaikutusta lapselle kehittyvään mentalisaatiokykyyn. Pajulon ja Pyykkösen (2011, 74) mukaan kaikilla lapsilla on heti syntymästään saakka valmius kehittää omaa mentalisaatiokykyään. Lapsen varhaiset vuorovaikutussuhteet sekä kasvuympäristö kuitenkin luovat raamit sille, miten pitkälle ja monipuoliseksi lapsen mentalisaatiokyky kehittyy. Mentalisaatiokyvyn kehittyminen edellyttää, että lapsen mielentiloja ja kokemuksia ymmärretään ja huomioidaan riittävästi hänen kehityksensä aikana. Lapsen mentalisaatiokyvyn kehittyminen edellyttää siis vanhemman omaa riittävän pitkälle kehittynyttä mentalisaatiokykyä. Kun vanhempi näkee lapsen jo varhaisesta vaiheesta lähtien yksilönä, jolla on omia tunteita, toiveita ja pyrkimyksiä, sekä antaa niille arvoa, oppii lapsi itsekkin antamaan arvoa omille tunteilleen ja kokemuksilleen.

Tässä luvussa olemme esitelleet alle 3-vuotiaiden lasten kehityksen eri osa-alueita ja kehitykseen vaikuttavia keskeisiä tekijöitä sekä pohtineet näiden merkitystä oman tutkimuksemme näkökulmasta. Seuraavassa luvussa esittelemme tutkimuksemme viitekehystä koskien asiakirjojen käyttöä tutkimusaineistona.

4. ASIAKIRJAT AINEISTONA

Tässä tutkimuksessa käytämme aineistona lastensuojelun asiakirjoja, minkä vuoksi käsittelemme seuraavaksi tarkemmin asiakirjojen käyttöä tutkimusaineistona. Aluksi esittelemme sosiaalisen konstruktionismin käyttöä tutkimuksemme viitekehyksenä, jonka jälkeen kirjoitamme tarkemmin dokumentoinnin merkityksestä lastensuojelun työskentelyssä. Viimeisessä alaluvussa käsittelemme lapsen huomioimista asiakirjateksteissä.

4.1. Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen viitekehyksenä

Käytämme tutkimuksessamme viitekehyksenä sosiaalisen konstruktionismin mukaista ajattelua todellisuuden rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisessa tutkimussuuntauksessa tarkastellaan ympäröivää sosiaalista todellisuutta ja siinä tapahtuvaa merkitysten rakentumista. Tutkimussuuntauksen mukaan kielen nähdään muodostavan merkityksiä. Todellisuuden nähdään rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa kielellä on keskeinen merkitys. (Pietikäinen & Mäntynen 2014, 12; Burr 2015, 9-11.) Burrin mukaan sosiaalisessa konstruktionismissa ajatellaan, ettei asioista ole olemassa yhtä oikeaa totuutta vaan kokemuksiin ja tietoon vaikuttavat jokaisen omat näkökulmat ja yksilöllinen tapa katsoa maailmaa. Suuntauksen mukaan ihmisten ajatteluun ja ymmärrykseen vaikuttavat keskeisesti menneet ja nykyiset sosiaaliset suhteet. (Burr 2015, 9-10.)

Tässä tutkimuksessa käyttämämme aineisto koostuu useiden eri henkilöiden kirjoittamista asiakirjateksteistä. Tutkimukseen valitsemamme viitekehyksen valossa ajattelemme asiakirjojen tekstien rakentuneen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tekstien muodostumiseen vaikuttaneen kunkin kirjoittajan omat näkemykset ja kokemukset sekä tapa jäsentää ympäröivää maailmaa. Suuntauksen mukaisesti tutkimuksemme avulla ei näin ollen ole mahdollista saada yhtä oikeaa totuutta pienten lasten huomioimisesta lastensuojelun työskentelyssä vaan tutkimuksemme tulokset ovat meidän tulkintojamme käytetystä aineistosta ja aineistosta tekemiimme tulkintoihin vaikuttavat omat näkemyksemme ja kokemuksemme.

Sosiaalisessa konstruktionismissa kieli voidaan nähdä monimerkityksellisenä välineenä, jota muokkaamalla saadaan hyvin vaihtelevia ja erilaisia lopputuloksia. Samalla sanalla voi olla useita eri merkityksiä sen käyttötarkoituksesta riippuen. Kieli voidaan nähdä joustavana ja muokattavana välineenä merkitysten luomiseen ympäröivästä todellisuudesta ja sitä käytetään eri tavoilla tilanteista ja ajasta riippuen. (Pietikäinen & Mäntynen 2014, 13–14.) Sosiaalityöntekijän työssä kielenkäyttöä täytyy säädellä tilanteista riippuen. Esimerkiksi viranomaispäätöstä perustellessa kielen tulee olla muodollisempaa kuin asiakaskohtamisessa, jonka aikana työntekijät käyttävät usein puhekieltä. Asiakaskohtamisissa työntekijän käyttämään kieleen vaikuttavat useat eri tekijät, kuten asiakastapaamisen luonne, paikka ja siihen osallistuvat henkilöt. On esimerkiksi eri asia olla vuorovaikutuksessa viranomaisten kanssa kuin tavata pientä lasta kahden kesken. Sosiaalityöntekijän tulee työssään valita kuhunkin tilanteeseen sopiva tapa käyttää kieltä.

Kielenkäytön nähdään sosiaalisessa konstruktionismissa olevan sidoksissa sosiaaliseen toimintaan. Kieli nähdään kontekstisidonnaisena ja käytetyn kielen voidaan nähdä kuvaavan vuorovaikutustilannetta. Kielenkäyttö määrittää tapaamme olla yhteiskunnassa ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kielen avulla olemme vuorovaikutuksessa, toimimme ammatissa, perustelemme päätöksiä ja puolustamme oikeuksia. (Pietikäinen & Mäntynen 2014, 14.) Sosiaalityössä on oleellista minkälaista kieltä asiakaskohtamisissa ja asiakastyötä dokumentoidessa käytetään, sillä molemmilla tavoilla ollaan vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa ja välitetään tietoa. Esimerkiksi koulunkäynnistä keskusteltaessa on eri asia puhuuko sosiaalityöntekijä koulunkäynnin haasteista vai puhuuko hän lapsesta häiriökäyttäytyjänä tai ”lintsaajana”. Kielenkäytön valinnoilla on mahdollista vaikuttaa merkittävästi asiakastyössä tapahtuvaan keskinäiseen vuorovaikutukseen. Kieltä käytettäessä on tilannekohtaisesti mahdollista valita oma tapansa käyttää kieltä ja sitä kautta luoda erilaisia merkityksiä. Eri kielenkäytön valinnat vaikuttavat merkitysten muodostumiseen (Pietikäinen & Mäntynen 2014, 14).

4.2. Dokumentoinnin merkitys ja asiakirjojen käyttö tutkimuksessa

Käytämme tutkimuksemme aineistona valmiita lastensuojelun dokumentteja, eli palvelutarpeen arviointien yhteenvedoja, minkä vuoksi olemme perehtyneet työskentelyn dokumentointiin ja asiakirjojen käyttämiseen tutkimuksen aineistona. Aikaisemmin lastensuojelun asiakirjoja tutkimusaineistoina väitöskirjoissaan ovat käyttäneet muun muassa Aino Kääriäinen (2003) ja Elina Pekkarinen (2010). Kääriäinen on väitöskirjassaan tutkinut eri-ikäisten lasten lastensuojelun asiakirjoja ja päätöstekstejä sosiaalityön tiedonmuodostuksen välineenä ja Pekkarisen väitöskirja käsittelee rikoksiin syyllistyneitä poikia eri aikakausina heistä kirjoitettujen lastensuojelun asiakirjojen näkökulmasta tarkasteltuna.

Lastensuojelun dokumentteja tutkiessa on hyvä muistaa, että sosiaalityöntekijän kirjoittamista säätelevät niin erilaiset ohjeet, normit kuin lainsäädäntö. (Kääriäinen 2003, 159). Lastensuojelulaissa säädetään lapsen tilanteen dokumentoinnista lapsen asiakirjoihin. Lasta koskevat lastensuojelun vireilletulot, kuten lastensuojeluilmoitukset, tulee kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin. Asiakirjoihin tulee kirjata lisäksi päätös perusteluineen palvelutarpeen arvioinnin käynnistymisestä tai sen tekemättä jättämisestä. Myös kaikki muut tiedot, jotka vaikuttavat lapsen lastensuojeluasiakkuuden arviointiin sekä työskentelyn suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan, tulee kirjata lapsen asiakirjoihin. Lapselle ja hänen huoltajalleen tulee lisäksi ilmoittaa lapsen tietoihin kirjatusta lastensuojeluilmoituksesta ja antaa heille luettavaksi arviointityöskentelyn yhteenvedo työskentelyn päätteeksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 27§, 33§; Pesäpuu 2010, 17.) Lainsäädäntö ohjaa näin ollen lastensuojelutyössä tapahtuvaa kirjaamista ja velvoittaa työntekijät dokumentoimaan oleelliset asiat lapsen asiakirjoihin. Asiakkailta on oikeus tietää heistä dokumentoitujen asiakirjojen sisältö ja lapsista kirjatut palvelutarpeen arvioinnit tulee antaa asiakkaille luettavaksi, mikä saattaa vaikuttaa osaltaan myös asiakirjan sisältöön. Tämä on hyvä muistaa tutkiessa palvelutarpeen arviointien dokumentteja.

Asiakirjojen kirjoittamisen eli dokumentoinnin voidaan nähdä olevan välttämätön osa laadukasta lastensuojelutyötä. Dokumentoinnin avulla tehty työ saadaan yhteisesti tarkasteltavaksi ja nähtäväksi. Asiakastyön dokumentointi mahdollistaa tukitoimien tarpeen arvioimisen ja toimivuuden seuraamisen, jolloin dokumentointi palvelee työn suunnittelua ja arviointia. Työskentelyn säännöllinen dokumentointi auttaa osaltaan pitämään työskentelyn päämäärän ja tavoitteet selkeinä. (Kääriäinen ym. 2006, 9,18.)

Oikeudenmukaiseen viranomaistoimintaan voidaan nähdä kuuluvan oleellisesti asiakirjojen laadinta. Asiakirjoilla ja niissä esitetyillä tiedoilla pyritään usein todistamaan ja perustelemaan näkemyksiä ja asiakirjat voivat toimia myös itsessään päätöksinä. (Pekkarinen 2010, 44.) Käytännön sosiaalityössä dokumentoinnilla on kokemuksemme mukaan keskeinen merkitys ja työn dokumentointi on oleellinen osa sosiaalityöntekijän työtä. Dokumentoinnilla on sosiaalityössä lisäksi useita eri merkityksiä. Dokumentoinnin ja asiakirjojen tutkiminen voidaankin nähdä tärkeänä sen merkityksen ollessa niin keskeinen sosiaalityössä. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisessa suuntauksessa kielen tutkiminen nähdään muun tutkimuksen ohella tärkeänä, sillä kielellä on keskeinen merkitys todellisuutemme rakentajana. (Pietikäinen & Mäntynen 2014, 12).

Kääriäisen mukaan asiakirjojen dokumentoinnin voi nähdä olevan muutakin kuin vain asiakastyön tapahtumien kirjaamista. Dokumentointi voidaan nähdä olennaisena keinona sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. (Kääriäinen 2005, 159.) Palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa sosiaalityöntekijä on koonnut yhteen arvioinnin aikaisen työskentelyn sekä tekemänsä havainnot asiakkaan tilanteesta yhdeksi asiakirjaksi. Yhteenvedon voidaan nähdä pitävän sisällään ajankohtaisen tiedon ja kuvauksen lapsen ja hänen perheensä tilanteesta sekä johtopäätökset avun tai tuen tarpeista. Palvelutarpeen arviointien yhteenvedot ovatkin oleellisia lastensuojelun työskentelyssä käytettäviä asiakirjoja.

Asiakirjojen voidaan nähdä olevan aina kontekstisidonnaisia (Pekkarinen 2010, 44). Myös Kääriäisen (2005, 159) korostaa tekstien aika- ja paikkasidonnaisuutta ja hän näkee tekstien syntyvän aina tietyissä olosuhteissa muodostuen kirjoittajan sen hetkisistä kokemuksista ja näkemyksistä. Asiakirjoja luodessaan kirjoittaja tekee tulkintoja nykytilanteesta ja toisaalta myös oletuksia siitä, missä dokumentti myöhemmin tulee luetuksi. Sosiaalityöntekijän laatimalla asiakirjalla voi olla useita eri lukijoita ja sosiaalityöntekijän tiedostaessa useat mahdolliset eri lukijatahot, voi tämä vaikuttaa sosiaalityöntekijän tapaan dokumentoida näkemyksiään. Dokumentointiin voi vaikuttaa pelko asiakirjan väärinymmärtämisestä ja virheellisistä tulkinnoista. (Kääriäinen 2005, 160–162.) Pekkarinen tuo tutkimuksessaan esiin viranomaisten kirjoittamien lastensuojelun asiakirjojen haasteen tutkimusaineistona, sillä asiakirjat eivät ole alun perin tarkoitettu tutkimuskäyttöön ja niissä korostuu vain yksipuolinen, sosiaalityön ammattilaisen, näkökulma tilanteeseen. Tämä edellyttää tutkijalta kriittistä suhtautumista

asiakirja-aineistoon ja sen pohtimista, millä motiivilla ja kenelle tekstiä on kulloinkin kirjoitettu. (Pekkarinen 2010, 174.) Asiakirjan kirjoittaja usein tasapainottelee sen välillä, mitä haluaa sanoa ja toisaalta, miten hänen kirjoituksensa tulevat tulkituiksi (Kääriäinen 2003, 157). Kirjoituksen tarkoituksella ja lukijoiden tiedostamisella on vaikutusta kirjoittajan tekemiin valintoihin ja tätä kautta myös asiakirjojen sisältöihin. Lastensuojelun dokumentointia kohtaan kohdistuu paljon erilaisia ja ristiriitaisia odotuksia, mitkä voivat asettaa sosiaalityöntekijälle kirjaamiseen liittyviä paineita ja vaikuttaa merkittävästi dokumentoinnin sisältöön. Nämä asiat meidät on tärkeä pitää mielessä tutkimuksen teon aikana.

Kääriäisen, Leinosen ja Metsärannan (2006, 10) mukaan asiakastyötä koskevat dokumentit ovat aina valikoituja kertomuksia tehdystä työstä, koska niihin sisältyy työntekijän tietoisesti tai tiedostamatta valitsemia huomioita tilanteista, tapahtumista tai päätöksistä. Asiakirjoja kirjoittava työntekijä ei koskaan ole täysin irti muista jo olemassa olevista teksteistä. Tekstit ovat aina suhteessa muihin teksteihin lainaamalla, kehittämällä tai jatkamalla niitä. Tämän lisäksi kaikkea tehtyä työtä tai havaintoja ei ole mahdollista saada dokumentoitua, eli kaikki tehty työ ei tule näkyväksi teksteissä. Näin ollen asiakirjojen sisältämä tieto on sellaista, joka on arvioitu tärkeäksi raportoida työn tekemiseen tai asiakkaan elämään tai asiakassuhteeseen liittyvistä syistä (Kääriäinen ym. 2006, 10; Mäenpää & Törrönen 1996, 15). On olennaista muistaa, että aineistomme koostuu nimenomaan sosiaalityöntekijöiden tekemistä yhteenvedoista lasten ja heidän perheidensä tilanteista. Sosiaalityöntekijät ovat koonneet aineistoina käyttämiimme lastensuojelun dokumentteihin tärkeiksi kokemiaan havaintoja ja tehneet yhteenvedoissa tulkintoja lapsen tilanteesta. Toisaalta sosiaalityöntekijät ovat saattaneet jättää myös jotain kirjaamatta asiakirjoihin.

Jokaisella voidaan nähdä olevan oma tiedonkäsittely- ja tekstintuottamistapa, mikä vaikuttaa väistämättä asiakastyön dokumentointiin ja asiakirjojen sisältöön (Kääriäinen 2003, 169). Sosiaalityöntekijän ollessa asiakirjan laatija, määrittää hän dokumentin sisällön. Asiakkaan, hänen läheistensä tai toisen sosiaalityöntekijän näkemykset perheen tilanteesta voivat poiketa asiakirjan laatineen sosiaalityöntekijän näkemyksistä. Tämän vuoksi on tärkeää dokumentoida myös lapsen ja vanhempien omat näkemykset asiakirjoihin sellaisenaan ilman työntekijöiden tekemää tulkintaa niistä (Pesäpuu 2010, 63). Eri osapuolilla voi olla erilainen näkemys lapsen ja perheen tilanteesta ja näiden

eriävien näkemysten olisi hyvä erottua asiakirjatekstissä. Usein lapsen ja perheen tilanteessa ei ole yhtä oikeaa tapaa ajatella ja toimia, eikä tämä ole välttämättä edes tarkoituksenmukaista. Parhaimmillaan erilaiset näkemykset ja ajatukset perheen tilanteesta lisäävät kokonaiskuvan ymmärrystä, minkä vuoksi eri osapuolten näkemysten kirjaaminen on tärkeää.

Asiakirjojen kirjoittamisen lisäksi merkityksellistä on niiden lukeminen aktiivisesti ja analyyttisesti. Koska lastensuojelun asiakirjatekstit ovat salassa pidettäviä asiakirjoja, tulevat ne yleensä luetuiksi lähinnä sosiaalityön sisällä muodostaen sosiaalityötä tekeville heidän ajatteluaan ja toimintaansa ohjaavan kehyksen. Myös sosiaalityön ulkopuoliset viranomaiset, ammattilaiset, asianosaiset tai asiamiehet saattavat lukea ja tulkita asiakirjoja. Asiakasdokumenttien sisällön merkitys on keskeinen myös asiakkaille, koska dokumenttien perusteella tehdään heitä koskevia tulkintoja ja päätöksiä. (Kääriäinen ym. 2006, 7-8, 20.) Sosiaalityöntekijän on dokumentoidessaan hyvä pitää mielessään, kenelle hän tekstiä tuottaa. Ensisijaisia lukijoita ovat asiakkaat, mikä saattaa usein unohtua dokumentteja kirjoitettaessa. Lastensuojelun dokumentit sisältävät esimerkiksi usein virkamieskieltä, jota asiakkaiden voi olla hankala tulkita. On tärkeää, että sosiaalityöntekijä kirjoittaa helposti ymmärrettävää ja selkeää tekstiä ensisijaisia lukijota, asiakkaita, ajatellen.

4.3. Lapsi asiakirjoissa

Vaikka lastensuojelun asiakirjoissa on kyse lapsen asiakirjoista, ei lapsen näkyminen omissa asiakirjoissaan ole aina ollut itsestäänselvyys. Kääriäinen toivookin vallalla olevan lapsilähtöisen ja lapsikeskeisen sosiaalityön painotuksen siirtyvän myös lastensuojelun asiakirjoihin vahvistaen lasten asemaa heidän omissa asiakirjoissaan (Kääriäinen 2006, 67). Lastensuojelutyössä työskennellään perheiden kanssa ja on tärkeää, että kaikkien perheenjäsenten, myös lasten, ääni tulee asiakirjoissa näkyväksi ja kuulluksi. Dokumentoinnin keskeisinä pyrkimyksinä nähdään lapsen ja perheen osallisuuden mahdollistaminen, mielipiteiden näkyväksi tekeminen sekä lapsen oman äänen esiin tuominen tekstissä (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2017). Lapsi on olennainen tiedontuottaja omassa tilanteessaan, jolloin asiakirjoissa tulisi kuvata lasta ja

hänen kanssaan tehtyä työtä, tapahtuneita kohtaamisia, tilanteita sekä keskusteluja. Lapsen kohtaamista konkreettisesti kuvaamalla nostetaan lapsi ja hänen tilanteensa ensisijaiseksi arvioinnin ja työn tekemisen kohteeksi. Tästä huolimatta lapselle ei kuitenkaan voida antaa roolia ainoana ja vastuullisena tiedontuottajana omasta ja läheistensä tilanteesta. Lasta ei tule käyttää pelkästään välineenä tiedonhankinnassa perheen ja vanhempien tilanteesta. (Kääriäinen ym. 2006, 23; Pesäpuu 2010, 24.)

Dokumentoinnissa on Mäenpään ja Törrösen (1996, 16) mukaan hyvä muistaa lapsen olevan ennen kaikkea ihminen, joka on oikeutettu mahdollisimman hyvään kohteluun ja palveluihin. Dokumentoinnissa yhtenä haasteena on kirjoittaminen niin, ettei leimaa lasta tai hänen perhettään, eikä tee yleistyksiä tai tyypittele lasta tavalla, jolla hänen yksilölliset kokemuksensa häviävät. Mielestämme dokumentoimassa on tärkeää säilyttää kunnioittava ja arvostava kirjaamistyyli, vaikka kirjatut asiat olisivat vaikeita ja tunteita herättäviä. Olemme aikaisemmassa luvussa kertoneet lapsen yksilöllisestä kohtaamisesta, mikä olisi tärkeää muistaa myös dokumentoimassa. Lapsen tulisi tulla yksilöllisesti huomioiduksi ja näkyväksi myös lastensuojelun kirjauksissa.

Kääriäinen on tutkinut lasten näkymistä sosiaalityön asiakirjoissa ja todennut lasten tulevan omista asiakirjoissaan näkyviksi ja heidän puheensa kuuluvan aikuisten puheen rinnalla. Lapset näkyivät Kääriäisen tutkimuksessa tärkeinä tiedontuottajina omista asioissaan ja asiakirjat rakentuivat lasten tilanteiden ympärille sekä sisälsivät lasten omia käsityksiä. Lapsen puheita käytettiin asiakirjoissa myös tehokkaana vaikuttamiskeinona. Kääriäisen näkemyksen mukaan lasten puheeseen ja heidän rooliinsa tiedontuottajana on suhtauduttu lastensuojelussa asiakirjojen perusteella vakavasti, vaikkei lapsen puheen kirjaaminen takaa kuitenkaan aina sitä, että lapset tulisivat kuulluksi ja autetuksi. Lisäksi on tärkeä muistaa, ettei lapsen asiakirjat ainoana tietolähteenä paljasta sitä, miten lapset tulevat todellisissa asiakastilanteissa huomioiduksi ja kuulluksi. Lapsen puheet ja hänen kohtaamisensa eivät siirry itsestään asiakirjatekstiin vaan tämä edellyttää aina sosiaalityöntekijän tekemää valintaa kirjoituksen sisällöstä. (Kääriäinen 2006, 66–67; Kääriäinen 2003, 64, 85.) Lastensuojelun dokumentit ovat nimenomaan lapsen asiakirjoja, minkä vuoksi lapsen näkyminen ja hänen äänensä kuuluminen tekstissä on olennaista. Asiakirjoja tutkiessa on kuitenkin hyvä muistaa, etteivät asiakirjat kerro välttämättä totuutta lapsen ja perheen tilanteesta ja siitä, miten lapsi on aidossa

kohtaamistilanteessa tullut huomioiduksi vaan tekstit ovat sosiaalityöntekijän kokoamia oleelliseksi näkemiään asioita lapsen ja perheen tilanteesta.

Kääriäisen tekemässä tutkimuksessa lapsista sosiaalityön asiakasdokumenteissa käy ilmi, että lapsen ikä vaikuttaa siihen, miten lapsesta kirjoitetaan lastensuojelun asiakirjoihin. Pieniä lapsia kuvataan Kääriäisen mukaan lähinnä vanhempiensa käyttäytymisen kautta sekä siitä näkökulmasta, miten vanhemmat kykenevät huolehtimaan lasten hyvinvoinnista. Isompien lasten kohdalla asiakirjoissa esiintyy sen sijaan enemmän lasten omia näkemyksiä, kokemuksia ja toiveita. Tutkimuksen mukaan lapsen oman tilanteen haastavuus lisää lapsesta kirjoitettua tekstiä; mitä haastavampi lapsen oma tilanne on, sitä enemmän lapsen tilanteesta ja hänen tekemisistään on kirjoitettu lastensuojelun asiakirjoihin. Lisäksi lasten näkyminen heidän asiakirjoissaan lisääntyi silloin, jos lapset oli sijoitettu kodin ulkopuolelle eivätkä enää asuneet vanhempiensa kanssa. (Kääriäinen 2006, 65.) Pienten lasten näkyväksi tekeminen heidän omissa asiakirjoissaan voi olla haastavaa, sillä lapset eivät itse tuota välttämättä puhetta tilanteestaan tai asioistaan, mikä voi johtaa siihen, että lapset jäävät teksteissä vanhempiensa varjoon. Aiemmassa luvussa kuvasimme, kuinka pienen lapsen huomioiminen työskentelyssä ja tätä kautta myös lapsen näkyväksi tekeminen hänen omiin asiakirjoihinsa on mahdollista, mutta edellyttää työntekijöiltä tietoista pyrkimystä pienen lapsen kohtaamiseen ja näkyväksi tekemiseen. Lapsen huomion ottamindokumenteissa on mahdollista, vaikka lasta ei erikseen kuultaisi hänen nuoren ikä- tai kehitystasonsa vuoksi.

5. TUTKIMUSASETELMA JA KÄYTETTÄVÄ AINEISTO

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksemme tutkimusasetelman sekä käyttämämme tutkimusaineiston. Ensiksi esittelemme tutkimuskysymyksemme, jonka jälkeen kerromme tarkemmin tutkimuksemme toteutuksesta. Tämän jälkeen esittelemme tutkimuksemme aineiston ja kerromme aineiston analyysin rakentumisesta. Luvun lopuksi pohdimme vielä tutkimuksemme eettisiä kysymyksiä.

5.1. Tutkimuskysymykset

Pro gradu – tutkielmamme päätavoitteena on tutkia, millä tavoin alle 3-vuotiaat lapset otetaan huomioon Helsingin kaupungin lastensuojelun palvelutarpeen arvioinneissa. Lisäksi olemme kiinnostuneita, onko pienten lasten huomioimisessa tapahtunut muutoksia aiempaan verrattuna ja onko kaupungin sisällä alueellisia eroavaisuuksia pienten lasten huomioon ottamisessa.

Tutkimuskysymyksiämme ovat:

1. Miten alle 3-vuotiaat lapset huomioidaan palvelutarpeen arvioinneissa?
2. Miten alle 3-vuotiaiden lasten huomioon ottaminen on muuttunut vuosien 2016 ja 2018 välillä?
3. Millaisia alueellisia eroja on alle 3-vuotiaiden lasten huomioimisessa Helsingin kaupungin eri palvelualueilla?

Valitsimme tutkittavaksi alle 3-vuotiaiden lasten huomioimisen palvelutarpeen arvioinneissa, sillä alle 3-vuotiaiden lasten omien näkemysten kuuleminen on haastavaa heidän ikä- ja kehitystasonsa vuoksi, jonka vuoksi olemme kiinnostuneita tutkimaan otetaanko heidät tästä huolimatta huomioon palvelutarpeen arvioinneissa. Toisen meistä työkokemuksen mukaan alle 3-vuotiaita lapsia ei myöskään tavata käytännön arviointityössä ilman heidän vanhempiaan muuta kuin poikkeusolosuhteissa, minkä vuoksi on kiinnostavaa tutkia, millä tavoin lapset näkyvät arvioinneissa. Haluamme tutkia,

otetaan lasten ikä- ja kehitystasoiset tarpeet huomioon arviointityössä, vaikka lapsia ei voida kuulla heidän omista asioistaan samalla tavoin kuin ikä- ja kehitystasoltaan vanhempia lapsia.

Asetimme toisen tutkimuskysymyksen, sillä olemme kiinnostuneita vertaamaan, onko pienten lasten huomioimisessa tapahtunut jonkinlaisia muutoksia sinä aikana, kun Helsingin kaupungissa on tehty lapsiperheiden palvelutarpeen arviointeja. Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointeja on tehty Helsingissä kevästä 2016 lähtien ja tätä ennen tehdyt lapsiperheiden arvioinnit ovat olleet nimeltään lastensuojelutarpeen selvityksiä. Sosiaalihuoltolain muutoksen myötä lastensuojelutarpeen selvityksistä on siirrytty palvelutarpeen arviointien tekemiseen. Päätimme rajata tutkimuskysymyksen koskemaan vuosina 2016 ja 2018 tehtyjä palvelutarpeen arviointeja, koska haluamme käyttää tutkimuksen aineistona palvelutarpeen arviointien yhteenvetoja ja pidämme tärkeänä, että eri vuosina tehdyt arvioinnit ovat mahdollisimman hyvin keskenään vertailtavissa.

Kolmanneksi tutkimuskysymykseksi asetimme mahdollisten alueellisten erojen tutkimisen pienten lasten huomioimisessa palvelutarpeen arvioinneissa kaupungin eri toimipisteiden välillä. Helsingissä on yhteensä seitsemällä eri alueella palvelutarpeen arvioinnin ja tuen tiimi, jossa tehdään lapsiperheiden palvelutarpeen arviointeja. Helsinki on Suomen mittakaavassa asukasluvultaan suuri ja väestörakenteeltaan moninainen kaupunki, minkä vuoksi alueelliset erot asiakaskunnassa, heidän sosioekonomisessa asemassaan ja sitä kautta palvelutarpeen arviointeihin johtaneissa syissä ovat todennäköisiä. Alueelliset eroavaisuudet asiakaskunnassa ja asiakkaiden palvelutarpeen arviointeihin johtaneissa syissä voivat heijastua myös palvelutarpeen arviointien tekemiseen, minkä vuoksi haluamme tutkia, onko eri alueiden välillä eroja pienten lasten huomioimisen osalta. Päätimme näin ollen vertailla tutkimuksessa Helsingin neljän eri alueen palvelutarpeen arviointeja ja tutkia, onko alueiden välillä eroja pienten lasten huomioimisessa palvelutarpeen arvioinneissa.

5.2. Tutkimuksen toteutus

Toteutimme tutkimuksemme laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä vaan pyrkimyksenä on kuvata valittua ilmiötä tai tapahtumaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Laadullisen tutkimuksen analyysin näkökulmasta on tärkeää päättää, mikä aineistossa kiinnostaa tutkijaa ja erottaa tutkittavat asiat muusta aineistosta, minkä jälkeen rajatun aineiston analyysi on mahdollinen hyödyntämällä esimerkiksi luokittelua, teemoittelua tai tyypittelyä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–105). Valitsimme tutkimuskohteeksemme alle 3-vuotiaiden lasten huomioimisen palvelutarpeen arvioinneissa. Tämä tarkoittaa tutkimuksessamme käytettävän aineiston tarkastelemista vain alle 3-vuotiaiden lasten huomioimisen näkökulmasta. Aineiston analyysimenetelmänä käytämme sisällönanalyysiä, jonka avulla nostamme aineistosta esille keskeisiä teemoja ja aihealueita alle 3- vuotiaiden lasten huomioimisessa palvelutarpeen arvioinneissa. Sisällönanalyysin tekniikaksi valitsimme aineiston teemoittelun. Teemoittelussa ideana on aineiston pilkkominen ja ryhmittely tarkoituksenmukaisten aihepiirien mukaan. Teemat muodostetaan aineistosta käsin aineistossa esiintyvien aiheiden perusteella, jonka jälkeen aineistosta etsitään eri teemoja koskevia kuvauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–107.) Analyysivaiheessa käytämme sisällönanalyysin tukena aineiston kvantifiointia eri tarkasteluvuosien ja palvelualueiden välisen vertailun toteuttamisessa. Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysiin on mahdollista yhdistää aineiston kvantifiointia, millä tarkoitetaan esimerkiksi sen laskemista, kuinka monta kertaa tietty teema tai asia toistuu aineistossa. Kvantifioinnin perusteella ei kuitenkaan laadullisessa tutkimuksessa ole mahdollista tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä aineiston pienen koon vuoksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 120–121.)

Toteutimme tutkimuksen parityönä. Alun alkaen ajatuksenamme oli jakaa työskentelyä niin, että toinen meistä keskittyy tutkimaan, onko Helsingin kaupungin sisällä alueellisia eroja siinä, miten alle 3-vuotiaat lapset huomioidaan palvelutarpeen arvioinnissa, toisen keskittyessä tutkimaan, onko pienten lasten huomioiminen palvelutarpeen arvioinneissa jollain tavalla muuttunut kahden vuoden aikana. Analyysivaiheessa kuitenkin huomasimme, ettei näin selkeä jako analyysin teossa ollut tarpeellinen, sillä analyysiprosessin pilkkominen kahteen osaan ei näyttäytynyt mielekkäänä. Tämän vuoksi päädyimme tekemään analyysia aineiston vaatimuksista lähtien ja toteutimme sen lopulta yhteistyönä kaikkien tutkimuskysymystemme osalta.

5.3. Aineiston kuvaus

Tutkimuksemme aineisto koostuu alle 3-vuotiaiden lasten Helsingissä tehdyistä lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinneista. Aineisto sisältää yhteensä 56 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoa, joista puolet on kerätty loppuvuodelta 2016 ja puolet loppuvuodelta 2018. Yhteenvedot on kerätty neljältä eri Helsingin seitsemästä palvelualueesta. Yhteistyökumppanimme Helsingin kaupungilta toimii palvelutarpeen arvioinneista vastaava lastensuojelun sosiaalityön päällikkö.

Keräsimme aineiston yhteenvedot samalta ajankohdalta kahdelta eri vuodelta, eli vuosilta 2016 ja 2018. Helsingin kaupungin palvelutarpeen arviointien tiimien käyttöön on keväällä 2018 koottu pienten lasten arviointeja varten ohjeistus siitä, mitä eri tekijöitä tulisi ottaa huomioon pienten lasten palvelutarpeen arvioinneissa. Kyseisen oppaan käyttöä on suositeltu sen valmistumisesta, kevästä 2018, alkaen kaikissa kaupungin palvelutarpeen arviointien yksiköissä. Koska olemme kiinnostuneita tutkimaan, onko muutosta tapahtunut kahden vuoden aikana, päätimme poimia aineiston loppuvuosina 2016 ja 2018 tehdyistä palvelutarpeen arvioinneista. Näin ollen myös pienten lasten arviointeja koskevan ohjeistuksen aikaansaamat mahdolliset muutokset palvelutarpeen arvioinneissa voivat tulla näkyviin. Tutkimuksessa emme kuitenkaan sen tarkemmin tutki kyseisen ohjeistuksen vaikutuksia palvelutarpeen arviointeihin, vaan keskitymme tutkimaan miten pienet lapset tulevat huomioiduiksi palvelutarpeen arvioinneissa, onko vuosien 2016 ja 2018 välillä tapahtunut muutoksia ja onko mahdollisia alueellisia eroavaisuuksia palvelutarpeen arvioinneissa kaupungin sisällä.

Keräsimme käyttämämme aineiston neljän eri palvelutarpeen arviointeja tekevän yksikön yhteenvedoista. Päädyimme rajaamaan Helsingin seitsemästä alueesta tutkimuksemme käytettäväksi neljä, sillä kaikilta alueilta aineiston kerääminen olisi muodostanut aineistosta liian laajan ja alueiden keskinäinen vertailu olisi osoittautunut liian työlääksi. Neljä aluetta seitsemästä näyttäytyi tutkimuskysymystemme valossa sopivana määränä, koska näin meidän oli mahdollista saada riittävästi aineistoa sekä alueiden keskinäinen vertailu

oli mahdollista ja toteutettavissa. Tutkimuksessamme emme esittele tarkemmin tutkimuksemme kohteena olevia palvelualueita asiakkaiden ja työntekijöiden anonymiteettisuojan varmistamiseksi.

Helsingin kaupungissa tehtiin vuonna 2016 yhteenä noin 5700 palvelutarpeen arviointia (kts. taulukko 1), joista 850 arviointia tehtiin alle 3-vuotiaille lapsille. Tämä tarkoittaa, että alle 3-vuotiaille tehtyjen palvelutarpeen arviointien osuus oli noin 15% kaikista vuoden aikana tehdyistä arvioinneista. Vuonna 2018 palvelutarpeen arviointeja tehtiin hiukan vuotta 2016 enemmän, noin 7400 kappaletta, joista noin 900:n arvioinnin asiakkaana oli alle 3-vuotias lapsi. Alle 3-vuotiaille lapsille tehtyjä palvelutarpeen arviointeja oli näin ollen noin 12 % kyseisenä vuonna tehdyistä palvelutarpeen arvioinneista, mikä on prosentuaalisesti hiukan vähemmän kuin vuonna 2016. (Helsingin kaupungin tilastopalvelut 2019.)

Taulukko 1. Helsingissä tehdyt palvelutarpeen arvioinnit vuosina 2016 ja 2018.

	2016	2018
Arviointeja yhteensä (kpl)	5713	7416
Alle 3-vuotiaiden arvioinnit (kpl)	850	906
Alle 3-vuotiaiden osuus kokonaismäärästä (%)	14,9 %	12,2 %

Kuten yllä olevasta taulukosta voi nähdä, Helsingissä tehdään vuosittain määrällisesti paljon palvelutarpeen arviointeja. Arviointien suuri vuosittainen määrä selittää osaltaan tarvetta kaupungin sisällä oleville useille palvelutarpeen arvioinnin tiimeille, joita Helsingissä on yhteensä seitsemän tiimiä. Tämä osaltaan herätti kiinnostuksemme tutkia eri alueilla tehtävien arviointien välisiä mahdollisia eroavaisuuksia pienten lasten huomiomisessa arviointityöskentelyn aikana.

Aineistomme koostuu 56:sta palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedosta, joista puolet kerättiin loppuvuodelta 2016 ja puolet loppuvuodelta 2018. Tämä tarkoitti käytännössä, että poimimme kaikilta neljältä eri palvelualueelta tutkimusta varten seitsemän (7) palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoa, jotka kerättiin kahdelta eri ajankohdalta (loppuvuodet 2016 ja 2018). Kultakin vuodelta arviointeja kerättiin siis 28 kappaletta. Aineistomme osuus kaikista vuonna 2016 alle 3-vuotiaille tehdyistä palvelutarpeen arvioinneista on noin 3,3 % ja vuoden 2018 arvioinneista vastaava prosentti on 3,1%.

Poimimme yhteenvedot Helsingin kaupungin tietojärjestelmästä palvelutarpeen arvioinnin työskentelyn aloitusajankohtaan perustuen. Aineistoon valikoitui molemmilta vuosilta elokuusta lähtien seitsemän ensimmäisenä aloitettua palvelutarpeen arviointia kultakin neljältä palvelualueelta. Valitsimme alueet, joista aineisto kerättiin, yhteistyössä työelämätahon kanssa, sillä näin pystyimme turvaamaan aineiston saatavuuden. Jätimme kuitenkin tarkoituksella alueen, jossa toinen meistä työskentelee, pois tutkimuksen piiristä tutkimuksen objektiviteetin turvaamiseksi. Jäljelle jäävistä alueista valitsimme yhdessä Helsingin kaupungin yhteistyökumppanimme kanssa alueet, jotka sijaitsevat maantieteellisesti eri puolilla Helsinkiä.

Alkuperäisenä toiveenamme oli, että aineisto olisi kerätty meille valmiiksi tietokannasta ja siitä olisi ennen meille luovuttamista poistettu asiakkaiden tunnistetiedot. Yhteistyökumppanin kanssa keskusteltuamme päädyimme yhdessä siihen, että poimimme aineiston itse tietokannasta poistaen aineistosta poiminnan yhteydessä asiakkaiden tunnistetiedot. Tämä oli työelämän edustajien toive, sillä palvelutarpeen arvioinnin tiimeissä on ollut syksyn 2018 aikana työvoimapulaa, jonka vuoksi palvelutarpeen arviointitiimien esimiehet eivät voineet luvata pystyvänsä keräämään meille aineistoa toivomassamme aikataulussa, alkukevään 2019 aikana. Poimimalla aineiston itse varmistimme aineiston saannin suunnitellun tutkimusaikataulun mukaisesti.

Kerätessä tutkimuksessamme käytettävää aineistoa asiakastietojärjestelmästä poistimme siitä kaikki tunnistetiedot. Jos tutkittavien tunnistetietoja ei käytetä aineiston analysoinnissa, tulee ne hävittää aineistosta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa aineistonkeruun päätyttyä (Kuula 2006, 111). Tunnistetietojen poistaminen eli aineiston anonymisointi tarkoitti tutkimuksessamme jokaisen yhteenvedon manuaalista läpikäymistä ja asiakkaiden tunnistetietojen poistamista aineistosta. Kuulan mukaan aineiston anonymisoinnilla tarkoitetaan tutkittavien tunnistetietojen poistamista tai muuttamista aineistosta

tunnistamattomaan muotoon. Anonymisoinnin nähdään tulleen tehdyksi silloin, kun yksittäisiä tutkittavia ei pystytä tunnistamaan aineistosta helposti ja ilman kohtuuttomia kustannuksia. Olennaista anonymisoinnissa on, ettei ulkopuolinen pysty yksiselitteisesti päättämään keitä tutkittavat henkilöt ovat. (Kuula 2006, 112.) Kaikista aineiston yhteenvedoista poistettiin seuraavat tunnistetiedot: asiakkaiden henkilö- ja yhteystiedot, sekä muut arvioinnissa esiintyneet nimitiedot ja asiakkaaseen yhdistettävissä olevat paikatiedot, kuten päiväkotien nimet. Lisäksi poistimme jokaisen arvioinnin tehneen työntekijän nimen, sillä tarkoituksena ei ollut tutkia tai vertailla yksittäisten työntekijöiden tekemää työtä. Lapsen nimitiedon korvasimme aineiston palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa koodilla XX. Jätimme aineistossa käytettäviin arviointeihin tiedot lapset iästä kuukauden tarkkuudella sekä tiedon, millä palvelualueella kyseinen palvelutarpeen arviointi on tehty. Tieto palvelualueesta on tarpeen alueiden keskinäisen vertailun mahdollistamiseksi tutkimuksen aikana.

Aineiston keruuvaiheessa jouduimme jättämään muutaman palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedon pois aineistostamme ja korvaamaan ne aikajärjestyksessä seuraavalla yhteenvedolla. Yhteensä korvattavia yhteenvetoja oli kahdeksan kappaletta. Yhteenvetojen korvaaminen toisilla johtui siitä, ettei näistä palvelutarpeen arvioinneista ollut tietojärjestelmässä kirjoitettuna yhteenvetoa työskentelystä vaan sieltä löytyi pelkästään työntekijöiden tekemiä työskentelyn muistiinpanoja. Lisäksi korvatuista yhteenvedoista osa oli sisällöltään hyvin suppeita, eivätkä ne sisältäneet lainkaan työskentelyn kuvausta. Esimerkiksi yhdessä poisjätetyssä yhteenvetolomakkeessa oli pelkästään maininta lastensuojeluasiakkuuden aloituksesta ilman arviointityöskentelyn tai perheen tilanteen kuvausta. Arvioinnit, joista ei ollut kirjoitettu lainkaan yhteenvetoa, tai joista kirjoitetut yhteenvedot olivat sisällöltään hyvin suppeita, jätettiin pois tutkimuksemme aineistosta. Tämä hyvin suppeiden yhteenvetojen korvaaminen toisilla yhteenvedoilla oli välttämätöntä, sillä suppeat yhteenvedot eivät olleet tutkimuksemme näkökulmasta käytökelpoisia ja yhteenvetoja tuli olla yhtäläinen määrä eri vuosilta ja eri palvelualueilta, jotta niiden keskinäinen vertailu olisi mahdollista.

Aineistoomme päätyneet yhteenvedot ovat pituudeltaan 2-8 sivua. Keskimääräinen sivumäärä yhteenvedoissa on noin 3,8 sivua. Aineiston kokonaissivumäärä on yhteensä 213 sivua. Yhteenvedot noudattavat pääsääntöisesti samaa rakennetta, jossa yhteenvedoissa

ensiksi kuvataan perheen ja lapsen taustatiedot. Tämän jälkeen kuvataan tulosityy eli lastensuojeluun saapunut yhteydenotto, joka useimmiten on lastensuojeluilmoitus. Seuraavaksi kerrotaan selvitystyön kulku, johon on listattuna kaikki arviointiin sisältynyt työskentely, kuten puhelut ja tapaamiset. Tämän jälkeen arvioinnin yhteenvedoissa kuvataan pääsääntöisesti perheen voimavaroja ja tuen tarpeita. Tämän luvun otsikoinneissa ja alaotsikoissa on kuitenkin runsaasti vaihtelua yhteenvetojen välillä. Viidentenä lukuna arvioinneissa on yhteenvedo ja johtopäätökset -luku, johon on koottu tiivistetysti perheen ja lapsen tilanne sekä työskentelyn lopputulos ja jatkosuositukset. Lopuksi yhteenvedoissa ovat luvut arvioinnin jakelusta sekä arvioinnin tekijöistä heidän yhteystietoineen.

Palvelutarpeen arviointien yhteenvetotekstien luvuista osa osoittautui tutkimuskysymystemme kannalta sisällöltään muita lukuja olennaisemmiksi. Aineistomme analyysissä painottuvat Perheen voimavarat ja tuen tarpeet- sekä Yhteenvedo ja johtopäätökset -luvut, sillä ne pitävät sisällään eniten sosiaalityöntekijän tuottamaa tekstiä lapsen ja perheen tilanteesta. Näissä osioissa on eniten kuvausta lapsesta, kun taas muissa luvuissa on enemmän luettelomaisesti listattuna asioita, kuten esimerkiksi yhteenvedon tekijät tai perheen taustatiedot. Myös selvitystyön kulkua kuvaava luku osoittautui hyödylliseksi aineiston analyysivaiheessa, sillä luvussa olevasta listauksesta koskien tapaamisia oli mahdollista selvittää, onko lasta tavattu arviointityöskentelyn aikana.

5.4. Analyysin rakentuminen

Kerättyämme aineiston ja poistettuamme siitä kaikki tunnistetiedot jaottelimme aineiston palvelualueiden mukaisesti neljään eri ryhmään. Nimesimme eri alueet tämän jälkeen A, B, C ja D-alueiksi, joita käytämme tutkimuksessamme alueiden nimien sijasta asiakkaiden ja työntekijöiden anonymiteettisuojaan turvaamiseksi. Lisäksi numeroimme jokaisen alueen yhteenvedot numeroin 1-14. Näin kullekin yhteenvedolle muodostui oma koodi (esim. C3), joka helpotti aineiston analyysiprosessin tekoa ja varmisti, ettei asiakkaita ja työntekijöitä ole mahdollista tunnistaa yhteenvetoteksteistä. Aineiston koodaamisen jälkeen luimme aineiston useaan kertaan läpi yleiskuvan saamiseksi aineistosta. Tämän jälkeen kävimme aineiston läpi palvelualue kerrallaan merkiten sieltä kaikki kuvaukset ja maininnat, joissa kirjoitettiin lapsesta tai jotka muutoin koskivat lasta.

Muu yhteenvedotekstien sisältö jätettiin tutkimuksemme ulkopuolelle, sillä halusimme tutkia nimenomaan lasten huomioon ottamista asiakirjateksteissä perustuen siihen, miten heistä yhteenvedoissa kirjoitetaan. Kävimme seuraavaksi havaintojamme yhdessä läpi varmistaen, että kaikki lasta koskevat maininnat tulivat poimituiksi aineistosta.

Poimittuamme jokaisesta yhteenvedosta kaikki lapsia koskevat maininnat, tarkastelimme havaintojamme kokonaisuutena ja luimme ensin molemmat itsenäisesti aineistoa läpi useita kertoja keskittyen lasten näkökulmaan sekä heidän huomioiduksi tulemisen havainnointiin teksteissä. Jaottelimme molemmat kaikki yhteenvedot kolmeen eri luokkaan sen mukaan, miten paljon yhteenvedossa kirjoitetaan lapsesta, eli kuinka hyvin lapsi on huomioitu työskentelyssä yhteenvedotekstin perusteella. Luokat ovat seuraavat: niukka, jonkin verran, paljon (lapsen kuvailua). Seuraavaksi kävimme yhdessä havaintojamme ja tekemäämme yhteenvetojen luokittelua läpi. Olimme pääsääntöisesti luokitelleet yhteenvedot samalla tavalla, mutta joidenkin yhteenvetojen kohdalla olimme eri mieltä yhteenvedon luokittelusta. Tällaisten yhteenvetojen kohdalla luimme yhteenvedon uudelleen läpi ja vertailimme lapsesta kirjoittamisen määrää yhteenvedotekstissä muihin jo luokiteltuihin yhteenvetoihin ja tämän perusteella päätimme yhdessä yhteenvedon lopullisen luokan.

Luokkaan 'niukka' luokittelimme yhteenvedot, joissa pienestä, alle 3-vuotiaasta lapsesta ei kirjoiteta lainkaan tai lapsesta kirjoitetaan vain muutamilla lauseilla eli hyvin vähän. Luokkaan jaetuissa yhteenvedoissa kirjoittamisen sisällön pääpaino on esimerkiksi lapsen vanhempien tai isompien sisarusten tilanteiden kuvaamisessa. Paljon -luokkaan jaoimme aineiston yhteenvedot, joissa lapsesta kirjoitetaan yhteenvedotekstissä paljon ja lapsen tilannetta kuvataan useiden eri osa-alueiden kautta. Lapsi nousee tämän luokan yhteenvedoissa hänestä kirjoittamisen myötä yhteenvedotekstissä keskiöön. Tähän luokkaan jaotelluissa aineiston yhteenvedoissa lapsesta kirjoittaminen on yhteenvedoissa pääroolissa ja lasta koskevaa tekstiä on yhteenvedoissa useiden kappaleiden verran. Jonkin verran -luokkaan jaoimme aineiston yhteenvedot, joissa lasta koskeva kuvauksen määrä jää yhteenvedoteksteissä kahden aiemmin esitellyn luokan väliin: lapsesta kirjoitetaan yhteenvedoissa jonkin verran, mutta lapsi hukkuu ajoittain tekstin keskiöstä ja hän jää esimerkiksi lapsen vanhemmista kirjoittamisen taustalle.

Tämän jälkeen tarkastelimme aineiston kaikkia lasta koskevia mainintoja tarkemmin ja hahmottelimme aineistosta löydettävissä olevia selkeitä teemoja, joiden kautta lapsesta

yhteenvetoteksteissä kirjoitetaan. Aineiston teemoittelu osoittautui ennakkoletuksiamme helpommaksi, sillä aineiston yhteenvedoissa olevat lasta koskevat sisällöt toistuvat melko samankaltaisina. Aineiston samankaltaisia sisältöjä yhdistelemällä oli helppo muodostaa teemoittelemalla luokkia, joita muokkaamalla ja keskenään yhdistelemällä muodostimme aineistosta lapsen kuvailemisen teemoja. Muodostuneita teemoja ja niiden esiintymistä aineistossa tarkastelemalla jaottelimme teemat ylä- ja alateemoihin. Aineistosta muodostui viisi eri yläteemaa, joista osa on sisällöltään laajempia. Aineistossa lapset tulevat huomioiduksi kirjoittamalla seuraavista yläteemoista: lapsen arki, lapsen fyysinen hyvinvointi, lapsen kuvailu, vanhemmuus ja lapsen hyvinvointi sekä lapsen turvallisuus. Kaikkien yläteemojen alle muodostimme kahdesta neljään niitä kuvaavaa alateemaa, jotka esittelemme tarkemmin analyysiluvuissa kunkin yläteeman yhteydessä. Teemojen muodostamisen jälkeen jaottelimme kaikki aineistossa esiintyneet lapsia koskevat maininnat eri teemojen alle. Osa lasta koskevista maininnoista soveltui sijoitettavaksi useamman teeman alle. Tarkastimme vielä teemojen sopivuuden ja kävimme läpi kunkin lasta koskevan maininnan sijoittumisen sitä parhaiten kuvaavan teeman alle. Osa teemoista muodostui osittain päällekkäisiksi.

Teemoihin jaottelun jälkeen jäsentelimme aineistoa teemojen sisällä ja muodostimme osaan teemoista alateemoja aineiston analyysin selkeyttämiseksi. Tämän jälkeen etenimme teemojen varsinaiseen analyysiin, jota kuvaamme seuraavissa luvuissa (6-10). Analyysin tueksi olemme nostaneet aineistosta esiin tekstikatkelmia, joiden erottamiseen analyysitekstistämme käytetään tekstin kursivointia ja sisennystä. Lapsen nimi on korvattu aineisto-otoksissa lyhenteellä XX. Olemme myös lisänneet tekstilainauksiin muutamia yksittäisiä sanoja tekstin lukemisen ymmärtämisen helpottamiseksi ja nämä ovat sulkeisiin merkittyjä. Muutamasta aineisto-otoksesta olemme poistaneet epäolennaisia tietoja ja korvanneet tiedot yleiskäsitteellä sulkeisiin merkatun asiakkaiden ja työntekijöiden tunnistettavuuden välttämiseksi. Kolme pistettä (...) aineisto-otoksissa merkitsevät sitä, että olemme poistaneet merkityistä kohdista epäolennaisia tai asiakkaiden anonymiteettisuoja vaarantavia tietoja. Kuulan (2006, 204) mukaan tutkijan tulee arvioida, mitkä tutkimuksen tiedoista ovat arkaluontoisia ja vaativat erityisen varovaista raportointia tutkittavien tunnistamisen välttämiseksi. Analyysiosassa käyttämiemme aineisto-otosten perässä oleva koodi kuvaa, mistä aineiston yhteenvedosta lainaus on otettu. Seuraavaksi tarkastelemme tutkimuksemme eettisiä kysymyksiä.

5.5. Tutkimuseettiset kysymykset

Tässä tutkimuksessa noudatamme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Ohjeistuksen mukaan eettisesti hyväksyttävän ja luotettavan tutkimuksen tulee noudattaa hyvän tieteellisen käytännön mukaisia periaatteita. Keskeisiä lähtökohtia eettisesti hyväksyttävälle tutkimukselle ovat esimerkiksi yleisen huolellisuuden ja tarkkuuden noudattaminen tutkimustyössä ja sen raportoinnissa, sekä muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen ja asianmukainen viittaaminen aikaisempaan tutkimukseen aiheesta. Lisäksi ohjeistuksen mukaan tutkijan tulee huomioida esteellisyyteen liittyvät kysymykset ja huomioida asiakastietojen käsittelyyn liittyvät tietosuojakysymykset. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Koko tutkimusprosessin ajan olemme pyrkineet kiinnittämään huomiota tutkimuksen eettisiin kysymyksiin, joita avaamme seuraavaksi tarkemmin.

Tutkimme tässä tutkimuksessa, miten pienet lapset tulevat huomioiduiksi palvelutarpeen arvioinneissa. Tavanomaisena keinona tutkittavien yksityisyyden suojaamisessa on huolehtia, etteivät he ole tunnistettavissa tutkimusjulkaisusta (Kuula 2006, 108). Tutkimuksemme aineisto koostuu lastensuojelun salassapidettävistä asiakasdokumenteista, joista olemme tutkimuseettisistä syistä poistaneet asiakkaiden tunnistetiedot heidän anonymiteettisuojansa takaamiseksi. Kuulan (2006, 64) mukaan tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden yksityisyyden kunnioittaminen on keskeistä tieteellistä tutkimusta tehtäessä. Yksityisyyden kunnioittamisella tarkoitetaan tieteellisessä tutkimuksessa sitä, että tutkittavista henkilöistä kirjoitetaan niin, ettei heitä ole mahdollista tunnistaa tutkimuksesta, jolloin heidän anonymiteettinsä tulee turvatuksi.

Tutkimuksen teon aikana olemme kiinnittäneet erityistä huomiota ja tarkkaavaisuutta aineiston käsittelyyn ja säilytykseen aineiston arkaluontoisuus huomioiden. Olemme säilyttäneet ja suojanneet niin manuaalisen kuin sähköisessä muodossa olevan aineiston koko tutkimusprosessin ajan siten, etteivät ulkopuoliset ole päässeet siihen käsiksi. Aineisto hävitetään kokonaisuudessaan tutkimuksemme päätyttyä. Kuulan mukaan tutkijan velvollisuutena on tietosuojalainsäädännön noudattaminen tutkimuksen teon aikana. Tämä edellyttää tutkittavien yksityisyyden suojaamista heidän henkilötietojensa

osalta niin, etteivät ulkopuoliset pääse tutkimuksen arkaluontoisiin tietoihin käsiksi. (Kuula 2006, 64.) Tietokoneen ja tiedostojen käyttäjätunnuksilla ja salasanoilla voidaan estää ulkopuolisten pääsy luottamuksellisiin tutkimustiedostoihin. Ulkopuolisten tutkimusaineistoon käsiksi pääsyn estäminen on varmistettava tutkimuksen aikana. Paperiaineistoa tulee säilyttää lukituissa paikoissa. (Kuula 2006, 114.)

Toisen meistä työskennellessä palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä, täytyy meidän kiinnittää huomiota esteellisyyteemme tutkijoina. Tämän olemme huomioineet jo aineiston rajaamisessa jättämällä pois alueen, jolla toinen meistä työskentelee, tutkimuksessa käyttämämme aineiston piiristä. Pyrimme lisäksi tekemään tutkimuksemme tulosten analyysistä mahdollisimman läpinäkyvää ja kiinnittämään huomiota siihen, ettei toisen meistä työskentely palvelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä ohjaa aineiston analyysia ja sitä kautta vaikuta tutkimuksemme tuloksiin. Tässä näemme tutkimuksen tekemisen parityönä eduksi.

Tutkimuksessamme tutkimme lasten ottamista huomioon palvelutarpeen arvioinneissa sosiaalityöntekijöiden tekemien asiakirjojen, palvelutarpeen arviointien yhteenvetojen, kautta. Sillä käytämme tutkimusaineistona muiden kirjoittamia dokumentteja ja analysoimme lasten ottamista huomioon näiden dokumenttien kautta, on tulkintojen monikerroksellisuus tutkimuksessamme väistämätöntä. Tutkimusta tehdessä meidän on tärkeä tiedostaa, ettei käyttämämme aineisto ole alun perin koottu tutkimustarkoitukseen vaan aineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista sosiaalityön asiakirjoista. Vaikka teemme tutkimuksessamme sosiaalityöntekijöiden tuottamiin dokumentteihin perustuvia tulkintoja alle 3-vuotiaiden lasten ottamisesta huomioon, lähestymistapa aineistoon on sosiaalityöntekijöiden tekemään dokumentointiin verrattuna erilainen. Sosiaalityöntekijät pyrkivät selvittämään lapsen tilannetta ja perheen tarvitsemia tukitoimia, kun me keskityimme tutkimaan yhteenvetojen perustella, miten lapset tulevat huomioiduiksi työskentelyssä. Tutkimuksen teon aikana meidän on hyvä muistaa palvelutarpeen arviointien yhteenvetotekstien olevan vain yksi osa palvelutarpeen arviointityöskentelyn kokonaisuutta ja näin ollen dokumentteja tutkimalla tarkastelemme pienten lasten huomioiduksi tulevista palvelutarpeen arvioinneissa vain rajatusta näkökulmasta.

Pääsääntönä tieteellisessä tutkimuksessa on ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, minkä tulisi toteutua ihmisen mahdollisuutena päättää tutkimukseen

osallistumisestaan (Kuula 2006, 61–62). Tutkimuksessamme emme kuitenkaan ole kysyneet asiakkaiden suostumusta heidän asiakirjojensa käyttöön tutkimuksessamme. Aikaisemman henkilötietolain (nykyinen tietosuojalaki 1050/2018) mukaan viranomaisten yksittäisiä ihmisiä koskevia rekisteritietoja saa tutkia ilman tutkittavien lupaa silloin, jos tutkimusta ei voi suorittaa ilman henkilötietoja ja tutkittavien luvan saaminen tutkimukseen osallistumiseksi osoittautuu mahdottomaksi tai kohtuuttoman vaivalloiseksi. Tällöin tutkimuksella tulee olla tehtynä tieteellinen tutkimussuunnitelma, jossa on pohdittu etukäteen tutkittavien henkilötietojen suojaamista, rekisterin anonymisointia, säilytystä ja hävittämistä. (Kuula 2006, 85.) Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa teimme tutkimussuunnitelman ja meille myönnettiin tutkimuslupa tutkimuksellemme Helsingin kaupungilta. Tutkimusta suunnitellessamme pohdimme, tulisiko asiakkailta pyytää lupa heitä koskevien asiakirjojen käyttämiseen tutkimuksessamme. Asiakkailta luvan saaminen olisi luultavasti muodostunut kuitenkin esteeksi tutkimuksen toteuttamiselle. Pohdittuamme asiaa tutkimusta ohjaavan professorin ja työelämätahon kanssa, päädyimme asiakkaiden henkilötietojen poistamiseen aineistosta heidän tunnistettavuutensa estämiseksi, mikä mahdollisti salassa pidettävien dokumenttien käytön aineistona ilman tutkittavien suostumusta. Tutkimuksen tekeminen ilman tutkittavien suostumusta voi tulla kysymykseen silloin, jos tutkimusta ei muuten pystyttäisi toteuttamaan ja tutkimuksen tuottama uusi tieto arvioidaan merkittäväksi. Myös tutkimuksesta koituvien riskien tulee olla minimaalisia. (Kuula 2006, 168).

Tutkimuksemme aineisto sisältää arkaluontoisia tietoja, minkä vuoksi olemme kiinnittäneet erityistä huomiota tutkimuksemme tutkimuseettisiin kysymyksiin koko tutkimusprosessin ajan. Kuulan mukaan arkaluontoisina tietoina tutkimuksessa voidaan pitää muun muassa henkilön terveydentilaa tai henkilön sosiaalihuollon tarvetta koskevia tietoja (Kuula 2006, 92–93). Aiheen arkaluontoisuus ei itsessään ole kuitenkaan este tutkimuksen tekemiselle. Myös arkaluonteisia asioita täytyy voida tutkia huomioon ottaen kuitenkin tutkimuseettiset normit ja tutkittavien yksityisyyden kunnioittaminen. (Kuula 2006, 136.) Tutkimuksen aiheen ja aineiston arkaluontoisuuden vuoksi olemme kiinnittäneet vaitiolovelvollisuuteemme erityistä huomiota tutkimuksen teon aikana. Tutkijalla on vaitiolovelvollisuus tutkittavien yksityisasioiden niin tutkimuksen teon aikana kuin tutkimuksen päättymisen jälkeen (Kuula 2006, 92). Tutkimusaineisto on tarkoitettu pelkästään tutkimuskäyttöön, eikä sitä tai sen osia saa luovuttaa ulkopuolisille

(Kuula 2006, 115). Näin ollen vaitiolovelvollisuus tutkimuksen aineistoon liittyvistä asioista sitoo meitä koko tutkimusprosessin ajan sekä sen päättymisen jälkeen.

Kuten edellä olemme kertoneet, olemme toteuttaneet tutkimuksen parityönä, mikä voidaan nähdä Tuomen ja Sarajärven (2009, 142–144) mukaan tutkimuksen luotettavuutta lisäävänä tekijänä. Parityönä toteutetussa tutkimuksessa voidaan nähdä käytettävän triangulaatiota, jolla tarkoitetaan erilaisten tutkimusmenetelmien, tutkijoiden tai teorioiden yhdistämistä samassa tutkimuksessa. Tutkimuksessa hyödyntämämme tutkijatriangulaation lisäksi tutkimuksemme luotettavuutta edistävät tutkimuksen eettisten kysymysten pohdinta sekä tutkimuksen kulun ja tulosten raportoinnin tarkka ja läpinäkyvä kuvaus. Seuraavaksi etenemme tutkimuksemme aineiston analyysiin ja esittelemme millä tavoin alle 3-vuotiaat lapset tulevat aineiston yhteenvedoissa huomioituiksi.

6. LAPSEN ARKI

Aineiston perusteella pienet lapset otetaan huomioon palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa heidän arjestaan kertovien kuvausten kautta. Aineistosta on löydettävissä paljon lapsen arkea koskevaa kuvausta, minkä vuoksi arki valikoitui yhdeksi pääteemoista. Aineistossa arjen kuvaus on laajaa ja monipuolista, jonka vuoksi jaoimme arkea koskevat kuvaukset neljään alateemaan, joita ovat arjen säännöllisyys, perheen yhteinen tekeminen, lapsen vuorokausirytmii ja syöminen sekä lapsen hoidon järjestäminen arjessa. Lapsen arkea kuvaavia mainintoja on aineistossa runsaasti ja arjesta puhuttiin lähes kaikissa aineiston yhteenvedoissa (50/56 yhteenvedossa). Seuraavaksi esittelemme tarkemmin arkea käsitteleviä alateemoja.

6.1. Arjen säännöllisyys

Pienet lapset otetaan huomioon aineiston perusteella lapsen arjen säännöllisyyttä kuvaamalla. Pienen lapsen tasapainoisen kehityksen ja turvallisuuden tunteen näkökulmasta säännöllinen ja johdonmukainen arki siihen kuuluvine rutiineineen on yksi tärkeimmistä tekijöistä (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 19–20). Etenkin alle 3-vuotiaan lapsen arjen säännöllisyyden merkityksellisyyden vuoksi sen arvioiminen osana palvelutarpeen arviointityöskentelyä on välttämätöntä. Lapsen arjen säännöllisyyden ja sen ennakoitavuuden arviointiin ohjeistetaan Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimalleissa, jotka esittelimme aikaisemmin osana tutkimuksemme teoreettista viitekehystä. Arjen säännöllisyyttä käsittelevään alateemaan luokittelimme aineiston kuvaukset, joissa kuvataan lapsen arjen säännöllisyyttä tai epäsäännöllisyyttä, arjen järjestämistä ja hallintaa sekä tekstiosuudet, joissa kuvaillaan arjen sisältöä. Itsessään arjen säännöllisyyttä kuvataan yhteenvedoissa lyhyesti, muutamilla lauseilla. Tämän lisäksi arjen säännöllisyys tulee esille muiden alateemojen yhteydessä, esimerkiksi kuvauksina lapsen säännöllisestä vuorokausirytmistä ja päivähoidossa olemisesta. Teemaa koskevissa maininnoissa painottuvat kuvaukset siitä, toteutuuko lapsen arki

säännöllisenä vai ei. Arjen säännöllisyyttä ei kuitenkaan usein avata yhteenvedoissa sen tarkemmin.

XX:n arki on säännöllinen. (B3)

Tekstikatkelmassa sosiaalityöntekijä toteaa lyhyesti lapsen arjen olevan säännöllistä, mutta hän ei lähde tarkemmin avaamaan, mitä säännöllinen arki pitää sisällään tai mitä säännöllisyys lapsen arjessa tarkoittaa. Kuvauksesta ei käy ilmi, mihin sosiaalityöntekijä perustaa näkemyksensä lapsen arjen säännöllisyydestä ja miten hän ymmärtää säännöllisen arjen käsitteen. Kuten teoriaosuudessa olemme kertoneet, sosiaalisen konstruktionismin ajattelun mukaan asioista ei ole olemassa yhtä oikeaa totuutta vaan jokainen muodostaa oman näkemyksensä todellisuudesta aikaisempien kokemusten ja havaintojen pohjalta (esim. Burr 2015). Aineisto-otoksessa kuvataan yhdenlainen näkemys lapsen arjen säännöllisyyden toteutumisesta. Tekstissä sosiaalityöntekijä käyttää arjen kuvaamisesta käsitettä 'säännöllinen', muttei avaa, miten säännöllisyys lapsen arjessa näkyy. Sosiaalityöntekijä on kuitenkin nähnyt oleelliseksi mainita lapsen arjen säännöllisyyden, joka vaikuttaa pienen lapsen turvallisuuden tunteeseen ja sitä kautta myönteiseen kasvuun ja kehitykseen. Ilman perusteluja arjen säännöllisyydestä ei lukijalle kuitenkaan avaudu, mihin sosiaalityöntekijä pohjaa näkemyksensä. Seuraavassa lainauksessa lapsen arkea kuvataan hiukan edellistä tekstiotosta tarkemmin:

Äiti kertoi XXn arkirytmien olevan säännöllinen: XX nukkuu, syö ja ulkoilee päivittäin. (D5)

Lapsen arjen säännöllisyys ilmenee tekstilainauksessa äidin kuvaamana. Lapsen arjen kerrotaan olevan säännöllistä ja tätä perustellaan lapsen päivittäisellä nukkumisella, syömisellä ja ulkoilulla. Kuvauksessa lapsen arjen säännöllisyyttä kuvataan aiempaa tekstilainauksta kattavammin ja arjen säännöllisyyttä perustellaan lyhyesti. Kyrönlampi-Kylmäsen (2010, 19–20) mukaan lapsen arjen tärkeimpiä rakennuspalikoita ovat selkeät rutiinit ja hyvä perushoiva, mitkä toteutuvat arjessa samankaltaisina.

Lapsen arjen säännöllisyydestä kirjoitetaan yhteenvedoissa pääsääntöisesti myönteisesti, eikä arjen epäsäännöllisyyttä kuvaavia mainintoja ole juurikaan. Yhteenvedoissa, joissa ilmaistaan huolta arjen epäsäännöllisyydestä, arjen kuvausta on kuitenkin keskimääräistä enemmän. Seuraavassa lainauksessa sosiaalityöntekijä ilmaisee esiin tuotua huolta siitä, ettei lapsen arki toteudu säännöllisenä.

Päiväkodista on tuotu jo aikaisemmin huolta esiin, että XX:n säännöllinen arkirytmisi ei toteudu. (B2)

Yhteenvedossa lapsi otetaan huomioon toisen ammattilaisen tuottaman puheen kautta. Sosiaalityöntekijä tuo esiin päiväkodin näkemyksen lapsen arjen säännöllisyyden puuttumisesta. Tätä ei kuitenkaan perustella tai avata yhteenvedossa tarkemmin ja tekstin lukijalle jää epäselväksi, millä tavoin lapsen arki ei ole säännöllistä. Sosiaalityöntekijä on nähnyt oleelliseksi nostaa yhteenvedotekstiin päiväkodin näkemyksen lapsen arkirytmisen epäsäännöllisyydestä. Lainauksessa sosiaalityöntekijä kuvaa lapsen arjen säännöllisyyttä vain yhdestä, päiväkodin, näkökulmasta. Burrin (2015, 9-10) mukaan sosiaalisessa konstruktionismissa korostuu tiedon kontekstisidonnaisuus, joka tässä tapauksessa tarkoittaa, ettei päiväkodin näkemystä voida pitää ainoana totuutena lapsen arjen säännöllisyyden toteutumisesta. Esimerkiksi vanhempien näkemys lapsen arjen säännöllisyydestä voi poiketa päiväkodin näkemyksestä. Kuitenkin epäsäännöllisenä toteutuva arki voidaan nähdä lapsen kehityksen kannalta haitallisena, sillä Sinkkosen (2008, 103-104) mukaan lapset tarvitsevat elämäänsä säännönmukaisuutta, rutiineja ja ennakoitavuutta. Lapsen turvallisuuden näkökulmasta rutiineilla ja ennakoitavuudella on keskeinen merkitys. Säännöt ja rutiinit tuovat lapsen elämään kaivatun järjestyksen ja turvallisuuden tunteen.

Yhteenvedoissa on jonkin verran kuvausta lapsen arjen hallinnasta ja järjestämisestä. Arjen hallinnalla pyritään lisäämään säännöllisyyttä lapsen arkeen ja tällä tavoin tukemaan hänen hyvinvointiaan.

Perhe tekee perhelukujärjestyksen arjen hallinnan helpottamiseksi ja (ovat) pohtineet myös päivähoitopaikan hakemista lapsille. (A8)

Lainauksesta käy ilmi, että lapsen ja perheen arjen hallintaa halutaan parantaa, mutta perusteluja arjen hallinnan parantamiselle ei tuoda esille. Pyrkimys lapsen arjen säännöllisyyteen paremman arjen hallinnan kautta tulee tekstissä esille. Yhtenä keinona arjen hallinnan tukemiseen on esimerkissä mainittu perhelukujärjestyksen tekeminen, jonka avulla perheen arjen hallinta helpottuu.

Lapsen ja perheen avun ja tuen tarpeita määritellään ja perustellaan yhteenvedoissa jonkin verran arjen säännöllisyyteen vedoten, mistä esimerkkeinä seuraavat kaksi tekstikatkelmaa:

Isä kuvailee oman arkensa lasten kanssa olevan vakaa. Lasten arki pyörii tällä hetkellä, eikä isä koe tarvitsevänsä siihen apua juuri nyt. (C11)

XX:n arjessa on haasteita, joihin vanhempien tulisi saada apua ja tukea. (B2)

Aineistossa lapsen epäsäännöllinen arki ja perheen arjen haasteet yhdistyvät usein sosiaalityöntekijän näkemukseen siitä, että perhe tarvitsee ulkopuolista apua ja tukea. Vastaavasti lapsen arjen vakaus ja säännöllisyys tukevat sosiaalityöntekijän näkemystä siitä, ettei tarvetta tukitoimille nähdä olevan. Lapsen arjen sujumisella ja säännöllisyydellä on aineiston perusteella vaikutusta lapsen ja perheen jatkopalveluiden tarpeeseen, sillä pienen lapsen arjen säännöllisyys nähdään keskeisenä lapsen hyvinvointiin sekä tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavana tekijänä. Arjen toteutuminen epäsäännöllisenä nähdään vastaavasti lapsen elämään vaikuttavana riskitekijänä, minkä vuoksi arjen säännöllisyyden arvioiminen kuuluu osaksi palvelutarpeen arviointityöskentelyä. Arjen säännöllisyyden ollessa keskeistä pienen lapsen hyvinvoinnille, sosiaalipalveluiden tavoitteena on tarjota perheille matalalla kynnyksellä apua ja tukea arjen haasteisiin.

Aineiston perusteella arjen säännöllisyyden kuvaaminen on keskeinen tapa huomioida pieni lapsi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa. Aineistosta välittyy kuva pienen lapsen säännöllisen arjen tärkeydestä ja sen merkityksen korostamisesta. Lapsen ja

perheen tuen tarvetta arvioidaan yhteenvedoissa arjen säännöllisyyden näkökulmasta ja arjen säännöllisyydellä tai sen puutteella perustellaan perheiden jatkotuen tarvetta.

6.2. Perheen yhteinen ajanvietto

Lapset tulevat aineiston teksteissä näkyväksi perheen yhteisen arjessa tapahtuvan ajanvieton kuvailun kautta. Perheen yhteistä tekemistä kuvaillaan aineistossa arjen sisältöjen ja perheen yhteisten harrastusten avulla. Perheen yhteisestä tekemisestä kirjoittamalla sosiaalityöntekijät tekevät perheen arjen sisältöä näkyväksi ja tällä keinoin luovat kuvaa arjesta ja pienen lapsen jokapäiväisestä elämästä lapsen näkökulmasta. Kuvaukset perheen yhteisestä tekemisestä vaihtelevat laajuudeltaan yhteenvetojen välillä.

Perhe käy yhdessä ulkoilemassa. (B4)

Äiti on ulkoillut vauvan kanssa viimeksi eilen kaveriperheen kanssa ja kävivät lounastamassa. Vanhemmat ovat vauvan kanssa käyneet kaveriperheessä, ulkoilleet yhdessä ja laittaneet ruokaa. Isä tekee töitä kotona, joten hän voi osallistua joustavasti perheen arkeen. (A3)

Äiti kertoi, että on päivät yksin vauvan kanssa ja he käyvät vaunuttelemassa ja touhuavat leikkien parissa. (D12)

Kuvauksista käy ilmi perheen yhteisen tekemisen koostuvan pitkälti arkisista toiminnoista, kuten yhdessä ulkoilusta ja ruoanlaitosta. Perheen yhteisen ajanvieton kuvaaminen antaa lukijalle käsitystä perheen arjen sisällöstä ja kuvaa, miten lapsi tulee huomioiduksi arjessa osana perhettään. Toinen aineisto-otos kuvaa sisällöltään laajasti perheen yhteistä tekemistä ja lukijalle välittyy lämmin kuva lapsilähtöisestä ja lapsiperhearjesta, jossa arvostetaan perheen yhteistä ajanviettoa. Vaikka lasta ei erikseen mainita kaikissa yhteistä tekemistä kuvaavissa teksteissä, tulee lapsi silti huomioiduksi osana perhettään. Pienet lapset tarvitsevat kokoaikaista aikuisen läsnäoloa, jonka vuoksi he ovat usein väistämättä läsnä perheen jokapäiväisissä arkisissa toiminnoissa, minkä

vuoksi perheen yhteisen ajanvieton kartoittaminen on tärkeää palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana. Perheen yhteistä tekemistä kartoitettaessa yhtenä sosiaalityöntekijän tavoitteena voi olla selvittää, kenen tarpeista lähtöisin perheen arjen sisällöt rakentuvat. Lapsen mukana olo arjessa ei itsessään tee arjesta lapsilähtöistä, vaan on tärkeää, että perheen yhteinen ajanvietto arjessa on lapsen tarpeet huomioivaa. Yhteenvetoihin perheen yhteisestä ajanvietosta kirjoittaminen voi selittyä esimerkiksi sillä, että perheen arjen lapsilähtöisyyden arviointiin ja arjen rakentumiseen lapsen tarpeista käsin ohjeistetaan sosiaalityöntekijöitä kiinnittämään huomiota myös Helsingin kaupungin pienten lasten tuen tarpeen arviointimallissa (kts. liite 5).

Alle 3-vuotiailla lapsilla on harvoin omia harrastuksia, vaan lapsen harrastustoiminta toteutuu usein perheen yhteisenä ajanviettona. Aineistossa perheen harrastuksia kuvataan osana arjen sisältöä ja koko perheen yhteistä tekemistä.

Äiti ja XX käyvät kerran viikossa muskarissa ja muutenkin heidän päivät yhdessä sujuu hyvin. (D1)

Vanhemmat käyvät XXn kanssa viikonloppuisin vauvauinnissa. (D2)

...autot ovat koko perheelle tärkeä harrastus. (C10)

Perheen yhteiset harrastukset näyttäytyvät aineistossa monipuolisina. Harrastuksista kirjoittamalla luodaan lukijalle kuvaa perheen arjen sisällöstä sekä lapsen ja vanhempien yhteisestä tekemisestä. Harrastukset rytmittävät ja jäsentävät lapsen arkea muiden arkeen kuuluvien rutiinien ohella (Sinkkonen 2008, 104). Perheen yhteistä ajanviettoa ja siihen kuuluvia harrastuksia kartoittamalla palvelutarpeen arvioinnin aikana sosiaalityöntekijän on mahdollista muodostaa käsitystä perheen arjen lapsilähtöisyydestä. Aineisto-otteissa mainitut perheen yhteiset harrastukset, kuten vauvauinti, ovat esimerkkejä perheen lapsilähtöisestä arjesta. Lapsen ja perheen yhteisten harrastusten kuvaaminen yhteenvedoissa näyttäytyy yhtenä keinona perheen yhteisen tekemisen ja arjen sisällön kuvaamisessa.

Perheen yhteisestä tekemisestä kirjoittaminen näyttäytyy yhteenvedoissa yhtenä tapana ottaa pieni lapsi huomioon ja tuoda häntä sekä hänen arkeaan konkreettisesti näkyväksi lastensuojelun asiakirjoissa. Perheen yhteisen tekemisen kuvaamisen kautta lukijalle syntyy selkeämpi ja konkreettisempi kuva lapsen arjesta ja sen eri sisällöistä. Alle 3-vuotiaan lapsen hyvään ja lapsilähtöiseen arkeen nähdään oleellisena osana aineiston perusteella kuuluvan perheen yhteinen ajanvietto harrastuksineen. Yhteisen tekemisen kuvauksilla on mahdollista hahmottaa perhedynamiikkaa ja perheenjäsenten välisiä suhteita.

6.3. Lapsen vuorokausirytmii ja ravinto

Lapsen vuorokausirytmiiin, nukkumiseen ja syömiseen liittyvät maininnat ovat aineistossa sosiaalityöntekijöiden keinoja tuoda pieni lapsi näkyväksi yhteenvedoissa. Vuorokausirytmiiin, nukkumiseen ja syömiseen liittyvien asioiden esille tuominen voi selittyä näiden ollessa pienen lapsen keskeisiä perustarpeita, joihin vanhemman tulee vastata. Erityisesti alle 3-vuotiaiden lasten kohdalla on tärkeää kiinnittää palvelutarpeen arvioinnin aikana huomiota vanhemman kykyyn vastata lapsen perustarpeisiin, sillä lapsi ei kykene itse huolehtimaan omista tarpeistaan. Myös Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimallit ohjaavat sosiaalityöntekijöitä kiinnittämään huomiota lapsen vuorokausirytmiiin, ravintoon ja vanhempien kykyyn vastata näihin lapsen perustarpeisiin. Pienen lapsen nähdään olevan täysin riippuvainen aikuiselta saamastaan hoivasta ja huolenpidosta (Hautamäki 2011, 30).

Kyrönlampi-Kylmäsen (2010, 151–152) mukaan lapsen riittävä uni on keskeistä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen näkökulmasta. Säännöllisinä toistuvat kiireettömät nukkumaanmenorutiinit ovat lapselle tärkeitä. Aineistossa vuorokausirytmiiin liittyvät kuvaukset käsittelevät lapsen unirytmiiä ja niissä kuvaillaan lapsen nukkumista. Kuvausten sisällöt vaihtelevat toteamuksista lapsen nukkumiseen liittyen yksityiskohtaisempiin kuvauksiin vuorokausirytmiiä, lapsen nukkumaanmenoajoista ja nukkumistottumuksista.

Äiti sanoo XXn nukkuvan hyvin. (D11)

Isä kertoi XXn ja hänen arkirutiineista. XX herää aamuisin klo 7 aikaan ja menee nukkumaan klo 21-21.30 aikaan. (C13)

Yhdeksän aikaan illalla XX menee nukkumaan, aika hyvin nukkuu, ehkä kerran heräilee yössä. Välillä juo myös maitoa yöllä. XX nukkuu vanhempien huoneessa...(B12)

Esimerkkilainauksista voi havaita kuvausten sisällöllisen vaihtelun koskien lasten nukkumista ja vuorokausirytmisiä. Sosiaalityöntekijät ovat nähneet tärkeäksi nostaa yhteenvedoihin vanhempien kertomuksia lapsen nukkumisesta ja siihen liittyvistä rutiineista. Sosiaalityöntekijöiden kirjoittaessa yksityiskohtaisesti lapsen vuorokausirytmistä on lukijan mahdollista hahmottaa paremmin lapsen arkea ja arjen sisältöjä. Kuten aiemmin totesimme, kuvatessaan lapsen vuorokausirytmisiä sosiaalityöntekijä kuvaa samalla lapsen arjen säännöllisyyttä ja ennakoitavuutta, mitkä ovat keskeisiä tekijöitä lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Pirilän (2004, 22) mukaan arjessa toistuvat säännölliset ja päivittäiset rutiinit ovat tärkeitä lapsen kehityksen kannalta. Rutiinit tukevat muun muassa lapsen vuorovaikutuksen kehittymistä sekä vauvan fysiologisten toimintojen säännöllistymistä. Pienen lapsen arjessa rytmiä luovat muun muassa uni-valverytmi, kylläisyyden ja nälkäisyyden tunteet sekä aktiivisuuden hetket ja rauhoittuminen.

Aineistossa on havaittavissa, että lapsen nukkumista kuvataan yhteenvedoissa, joissa muutoin lapsesta ei juurikaan kirjoiteta vaan yhteenvedo keskittyy enemmän esimerkiksi vanhempien välisten ristiriitojen kuvaukseen.

...myöhemmin kuitenkin (äiti) sanoi miehen läpsäisseen häntä yhden kerran kasvoihin vauvan ollessa nukkumassa. (A6)

Isä oli hermostunut ja viskannut tölkin äitiä kohti. Lapset olleet silloin nukkumassa mutta äiti oli napannut vauvan syliin, koska vauva nukkuu olohuoneessa. (A8)

Vaikka aineistoesimerkeissä pääpaino on vanhempien välisen väkivallan kuvauksessa, kiinnitetään sosiaalityöntekijöiden teksteissä huomiota myös siihen, että lapsi nukkuu väkivaltatilanteiden aikana. Näistä tekstikatkelmista ei kuitenkaan käy ilmi, ovatko vanhemmat itse kertoneet lapsen nukkuneen vanhempien välisten väkivaltatilanteiden aikana vai ovatko sosiaalityöntekijät huomioineet lapsen kysymällä vanhemmilta lapsesta läpikäydessä väkivaltatilanteita. Sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin tietoisesti valinneet tuoda lasta tekstissä esiin vanhempien välisistä ristiriitatilanteista kirjoittaessaan ja huomioivat näin lapsen työskentelyssä. Lapsesta kirjoittaminen edellä esitettyjen aineisto-otosten kaltaisissa kuvauksissa voidaan nähdä sosiaalityöntekijän tietoisena päätöksenä tuoda lasta esille tekstissä. (esim. Kääriäinen ym. 2006.)

Lapset tulevat yhteenvetoteksteissä huomioiduiksi vuorokausirytmien kuvaamisen lisäksi kuvauksilla koskien heidän ravintoaan ja ruokailua. Lasten ruokailua koskevat maininnat aineistossa ovat pääsääntöisesti lyhyitä muutamia poikkeuksia lukuunottamatta.

XX syö hyvin. (D12)

Äiti imettää lasta. (A6)

XX ei aina halua syödä kotona, kun on ruokailuaika tai sitä mitä on tarjolla. XX tykkää syödä herkkuja mieluummin. Päiväkodissa ei ole ongelmia ruokailujen suhteen. (B4)

Pääsääntöisesti lasten syömistä kuvataan yhteenvedoissa lyhyillä lauseilla, joiden välittämä informaatio painottuu siihen, syökö lapsi hyvin vai huonosti tai onko lapsi rintaruokinnassa. Lapsen ruokailua ei juurikaan lähdetä yhteenvedoissa tarkemmin avaamaan viimeisen esimerkkilainauksen kaltaisesti, vaikka tämänkaltaisen kuvaus antaa lukijalla kattavamman käsityksen lapsen ruokailutottumuksista ja tätä kautta lapsen hyvinvoinnista arjessa. Syömiseen liittyvät kuvaukset ovat aineistossa pidempiä ja sisällöltään laajempia silloin, kun lapsen ruokailuun arjessa liittyy jonkinlaisia haasteita

tai pulmia. Muutoin syömistä koskevat maininnat ovat aineistossa lyhyitä ja sisällöltään suppeita.

6.4. Lapsen arkihoidon järjestäminen

Lammi-Taskulan ja Salmen tekemän tutkimuksen mukaan lapsen tarpeiden ja vanhempien työelämän vaatimusten yhteensovittaminen on pienten lasten vanhemmille erityisen haasteellista ja näiden välisen tasapainon löytäminen ei ole lapsiperhearjessa aina helppoa (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 46). Pienen lapsen arkihoidon järjestäminen näyttäytyy lapsen arkeen keskeisesti vaikuttavana tekijänä, minkä vuoksi lapsen arkihoidon järjestelyjen selvittäminen kuuluu palvelutarpeen arviointiin.

Lapset tulevat aineiston yhteenvedoteksteissä huomioiduiksi heidän arkihoitonsa järjestämiseen liittyvinä kuvauksina. Näitä mainintoja löytyy yhteensä lähes 70 %:sta kaikista yhteenvedoista. Lapsen hoidon järjestämisellä arjessa tarkoitamme tässä tutkimuksessa aineiston yhteenvedoissa olevia tekstipätkiä koskien lapsen päivä- tai kotihoidossa olemista. Päivähoidolla tarkoitetaan teksteissä olevia kuvauksia liittyen lapsen päiväkodissa olemiseen. Kotihoidosta puhuttaessa viitataan siihen, että vanhempi hoitaa lastaan kotona. Perhe nähdään Kyrönlampi-Kylmäsen mukaan lapsen elämässä keskeisenä kasvuympäristönä, jossa hänen tarpeistaan huolehditaan. Toinen merkittävä kasvuympäristö lapselle on päivähoitopaikka, jossa lapsi saattaa viettää suurimman osan valvellaoloajastaan. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 36.) Lapsen päivä- tai kotihoidossa olemisen määrittää pitkälti lapsen arjen sisältöä, minkä vuoksi myös Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimalli (kts. liite 1) ohjaa sosiaalityöntekijöitä keskustelemaan vanhempien kanssa lapsen arkeen liittyen lapsen päivähoidon järjestämisestä.

Aineiston perusteella osan alle 3-vuotiaista lapsista arkihoito järjestetään kotihoitona toisen vanhemman hoitaessa lasta kotona. Teksteissä kuvataan lapsen kotihoidossa olemista ainoastaan yksittäisillä lauseilla.

Äiti hoitaa tällä hetkellä XXa kotona. (D7)

...äiti on ollut kotona lapsen kanssa kaksi vuotta. (C5)

Vanhemmat pitävät XX:n vielä kotihoidossa, koska äiti on kotona. (B13)

Lapsen kotihoidossa olemiseen liittyvät maininnat ovat sisällöltään suppeita ja kertovat useimmiten ainoastaan toisen vanhemman hoitavan lasta kotona. Lähes kaikissa aineiston yhteenvedoissa lasta kotona hoitavaksi vanhemmaksi on nimetty äiti. Yhteenvedoissa ei tarkemmin avata tai perustella vanhempien päätöstä pitää lapsi kotihoidossa tai minkä vuoksi kotona lasta hoitavana vanhempana on äiti. Osassa tapauksista tämä saattaa selittyä sillä, että lapsen on yhteenvedossa kerrottu asuvan äitinsä kanssa, eikä lapsen isä ole välttämättä kovinkaan aktiivisesti läsnä lapsen elämässä. Toisaalta tämä voi kertoa myös suomalaisille tyypillisestä perheroolien jakautumisesta, jossa äidin tehtävänä nähdään pienten lasten hoitaminen kotona isän käydessä töissä ja tarjotessa perheelle elannon. Lammi-Taskula ja Salmi (2009, 52) toteavatkin, että pikkulapsiperheissä vanhempien työnjaossa on nähtävissä sukupuolittuneisuutta: lähes aina vanhemmista lasta kotona hoitaa äiti isän ollessa palkkatyössä.

Aineiston yhteenvedojen perusteella osan lapsista arkihoito tapahtuu päiväkodissa. Lapsen päiväkodissa olemisen kartoittaminen osana palvelutarpeen arvioinnin työskentelyä voidaan nähdä oleelliseksi, sillä lapsi saattaa viettää päivähoitossa suuren osan arjestaan. Kekkonen mukaan jo pienten lasten päivähoitopäivät voivat olla pitkiä ja koko perheelle kuormittavia (Kekkonen 2009, 168). Lapsen päiväkotihoitoa koskevia mainintoja on aineistossa määrällisesti enemmän kuin kotihoitoa koskevia mainintoja. Lapset otetaan huomioon teksteissä kuvaamalla heidän arkeaan päivähoitossa. Päivähoitoa koskevat maininnat ovat sisällöltään lapsen kotihoitoon liittyviä mainintoja laajempia ja kuvailevampia. Päivähoitoon liittyvien mainintojen sisällöt ja laajuus vaihtelevat yhteenvedojen välillä.

XX käy päiväkotia. (B2)

XX on lähiaikoina aloittanut päiväkodin ja ensimmäiset kaksi viikkoa hän oli jäänyt itkien. Alun jälkeen kaikki on mennyt hyvin. Äidin mukaan XX syö ja nukkuu

päiväkodissa hyvin. Myös isä kertoi XXn viihtyvän päiväkodissa ja on iloinen isän hakiessa häntä. Isä kertoi, että päivän jälkeen he kaikki ovat väsyneitä. Isän mukaan XX nukkuu päiväkodissa vähän huonosti ja nukahtaa päiväkodista tultuaan, kun hän on ensin syöttänyt XXn. Isän mukaan XX on väsyneempi aloitettuaan päiväkodin ja siihen vaikuttaa myös päivittäinen ulkoilu. (C5)

Äidin suunnitelmissa on hakea päivähoitopaikkaa XXlle ensi vuoden alussa hänen palatessa työhön. (A14)

Kuten aineistoesimerkeistä on mahdollista huomata, lapsen päivähoitoon liittyvät kuvaukset ovat aineiston yhteenvedoissa moninaisia. Osassa yhteenvedoista kerrotaan vain lyhyesti lapsen käyvän päivähoitossa tai suunnittelevan päivähoitopaikan hakemista, kun taas osassa kuvaillaan lapsen päivähoiton sisältöä ja sujumista tarkemmin. Lasten huomioon ottaminen päiväkotiin liittyvien mainintojen avulla vaihtelee yhteenvedojen välillä. Yllä olevista tekstilainauksista ensimmäisessä todetaan lyhyesti lapsen käyvän päiväkodissa, eikä päiväkodissa olemista, sen sisältöä tai merkitystä lapsen arkeen avata tarkemmin. Toisessa aineisto-otoksessa lapsen päiväkodissa olemista ja sen vaikutuksia koko perheeseen on kuvattu yksityiskohtaisesti ja tarkasti, minkä myötä lukijalle syntyy kuva perheen arjesta. Kolmannessa aineistoesimerkissä kuvataan sen sijaan perheen aikomusta hakea lapselle tulevaisuudessa päivähoitopaikkaa.

Lapsen arkihoidon järjestämiseen liittyvät maininnat näyttäytyvät teksteissä sosiaalityöntekijän yhtenä keinona kuvata pienen lapsen arkea ja sen jäsentymistä. Lapsen arjen näkökulmasta on oleellista, miten hänen arkihoitonsa on järjestetty, mikä tulee esiin aineiston palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa. Lapsiperheiden arjessa lapsen hoidon järjestäminen näyttää Lammi-Taskulan ja Salmen (2009, 38, 46) tutkimuksen perusteella haasteena, joka jokaisen lapsiperheen täytyy ratkaista itselleen sopivimmalla tavalla. Lapsen hoidon ja ansiotyön yhteensovittaminen voi olla vanhemmille haasteellista ja aiheuttaa kuormitusta, millä on vaikutusta koko perheen hyvinvointiin. Vanhempien töiden ja lastenhoidon välillä tasapainotteleminen voi aiheuttaa vanhemmille syyllisyyttä, sillä työn vaatimusten täyttäminen ja lasten tarpeisiin vastaaminen voivat olla ristiriidassa keskenään. Tutkimuksemme aineistossa vanhempien haasteet työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa ilmenevät tutkimuksemme aineistossa esimerkiksi vanhempien toiveina lastenhoitoavun

saamiseksi. Aineisto tukee tältä osin Lammi-Taskulan ja Salmen tutkimuksen tuloksia ansiotyön ja perhe-elämän yhdistämisen haasteista. Lapsen arkihoidon järjestelyjen sujuvuus voidaan nähdä tärkeänä koko perheen ja erityisesti lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Perheen tuen tarpeita lapsen arkeen liittyen on tärkeä kartoittaa osana palvelutarpeen arviointia ja pyrkiä tarjoamaan perheille riittävä tuki pienen lapsen tarpeet huomioivan arjen mahdollistamiseksi.

7. LAPSEN FYYSINEN HYVINVOINTI

Pienet lapset tulevat aineistossa huomioiduiksi kuvauksilla heidän fyysisestä hyvinvoinnistaan. Lapsen fyysinen terveys ja kehitys nähdään lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin oleellisesti vaikuttavina osa-alueina, minkä vuoksi pienen lapsen fyysisen hyvinvoinnin ottaminen huomioon on osa palvelutarpeen arviointia. Lapsen fyysistä hyvinvointia käsittelevään teemaan olemme luokitelleet aineiston kuvaukset koskien lapsen terveyttä ja kehitystä. Teeman jaotimme kahteen alateemaan, joita ovat lapsen terveys ja lapsen kehitys. Seuraavaksi kuvaamme tarkemmin pienten lasten huomioiduiksi tulevista lapsen fyysisistä hyvinvointia kuvaavien alateemojen kautta.

7.1. Lapsen terveys

Lapsen terveydentilan ja siihen liittyvien pulmien käsittely on yksi tapa huomioida pieni lapsi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa. Lapsen terveydentilasta kirjoitetaan aineiston yhteenvedoissa vähemmän kuin lapsen arjesta. Lapsen terveyttä koskevat maininnat painottuvat tiettyihin yhteenvetoihin. Suurin osa maininnoista käsittelee lapsen terveydentilaan liittyviä pulmia ja haasteita. Ainoastaan muutamassa aineiston yhteenvedossa puhutaan lapsen terveydentilasta ilman siihen liittyviä huolia.

XX on syntynyt 2-3 viikkoa etuajassa ja hänellä on syntymänsä jälkeen ollut kyynelkanavatiehyn tulehdus. Silmässä on ollut kysta, joka on hoidon aikana poistunut. XX neuvolakäynnit toteutuvat xxxxxx neuvolassa. (C2)

Äiti kertoi vauvan voivan ihan hyvin, mutta hengityskatkoksia on vielä tullut. Vauva on ainakin 2 viikkoa osastolla, mahdollisesti pidempäänkin. (A4)

XX on perusterve poika, ei diagnosoituja somaattisia sairauksia. (B4)

Terveydentilaan liittyvät maininnat aineistossa ovat pääosin kahden ylimpänä olevan esimerkin kaltaisia. Maininnoilla kuvataan lapsen terveydentilassa arviointihetkellä tai aikaisemmin ilmenneitä haasteita tai pulmia. Lisäksi aineistosta löytyy kuvausta lapsen terveyteen liittyvistä diagnooseista ja hoitokontakteista. Viimeisessä edellä esitellyistä esimerkeistä lapsen terveydentilaa kuvataan, vaikka siihen ei liity huolenaiheita. Lapsen terveydestä kirjoittaminen ilman siihen liittyviä huolenaiheita palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa on aineiston perusteella harvinaista. Näin ollen voidaan todeta, että aineiston perusteella lapsen terveydentilasta kirjoitetaan yhteenvedoissa pääosin silloin, jos lapsen terveydentilaan liittyy jonkinlaisia huolenaiheita. Myös Lämsä (2009, 194) tuo väitöskirjassaan esiin ongelmakeskeisyyden korostuvan usein sosiaalityön asiakirjoissa, jolloin myös asiakkaiden voimavaroista kirjoittaminen jää taustalle. Lapsen terveydentila ja erityisesti siihen liittyvät haasteet tulevat aineiston perusteella yhteenvedoissa huomioiduiksi.

Lapsen terveydentilaa koskevat maininnat ovat selkeästi laajempia ja sisällöltään yksityiskohtaisempia, mikäli työntekijöillä on ollut epäily vanhemman olleen jollain tapaa osallinen lapsen terveydentilassa esiintyvien ongelmien syntymiseen.

XX on viety hoitoon, koska ... (häneltä) on löytynyt ... tarkkarajainen ja syvä ... vamma. ... Vamma oli 24-48h vanha, kun XX tuotiin hoitoon ja että vanhemmat olivat odottaneet vuorokauden ajan ennen kuin XX tuotiin hoitoon. Hoitoon tullessaan XX ei ollut kivulias. Sairaanhoidajan mukaan vamma on sellainen, että se on aiheuttanut lapselle kovaa kipua tapahtumahetkellä. ...XX on jäänyt ... yön yli seurantaan. (C9)

Sosiaalityöntekijä soitti lastensuojelun päivystykseen ja kertoi, että XX on kotiutumassa osastolta parin tunnin kuluessa, kunnes saavat vielä osastolla XXn verenkuvasta tulokset. XXlla on ...luun murtuma. Tilanteessa isä pidellyt XXa voimakkaasti kiinni XXn rimpuillessa... isä kuullut rusahduksen, joka tullut murtumasta... Vanhemmat tajunneet ilmeisesti seuraavana päivänä, että XXlla jokin vikana, kun (hän ei liikkunut normaalisti). Sen vuoksi vanhemmat vieneet XXn päivystykseen. (D9)

Aineistosta nostetuissa esimerkeissä kuvataan yksityiskohtaisesti lapsen terveydentilaan vaikuttavia fyysisiä vammoja ja niiden syntymistä. Esimerkeissä ilmenee epäily vanhempien jollain lailla vaikuttaneen lapsen fyysisten vammojen syntyyn tai

laiminlyöneen lapsen vamman vaatimaa hoitoa. Ensimmäisessä esimerkissä tätä ei ilmaista suoraan, mutta kerrotaan vanhempien viivyttäneen lapsen hoitoon viemistä. Toisessa esimerkissä lapsen isän kuvataan pidelleen lasta voimakkaasti kiinni, mikä on mahdollisesti aiheuttanut lapselle luunmurtuman. Nikkolan, Luoman ja Arosen (2017, 728) mukaan mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä epätodennäköisempää on vammojen syntyminen tapaturman tai lapsen oman toiminnan vuoksi. Lapselle tahallisesti aiheutetusta vammasta voivat kertoa esimerkiksi lapsen vammoihin avun hakematta jättäminen, avun hakeminen viiveellä tai vammojen syntymekanismin epäselvyys.

Lapsen fyysiseen satuttamiseen liittyvät kuvaukset ovat yhteenvedoissa selkeästi laajempia kuin lapsen terveyteen liittyvät muut kuvaukset. Tähän on varmasti olemassa monia eri syitä. Lastensuojelun päällimmäisenä tehtävänä on varmistaa lapsen turvallisuus, mikä on esimerkkitapauksissa lasten fyysisen hyvinvoinnin osalta saattanut vaarantua. Sosiaalityöntekijät ovat nähneet yhteenvedoissa oleellisena kuvata lapsen fyysistä terveydentilaa ja lapsen fyysisiä vammoja, sillä terveydentilassa esiintyvät pulmat on nähty keskeisenä esimerkiksi lastensuojelun jatkotyöskentelyn näkökulmasta. Alle 3-vuotias lapsi ei kykene itse johdonmukaisesti kertomaan terveydestään ja mahdollisten vammojen syntymiseen johtaneista tapahtumista, minkä vuoksi sosiaalityöntekijöiden muilta viranomaisilta tai vanhemmilta kuulemat tapahtumakuvaukset on kirjattu tarkasti ja yksityiskohtaisesti lapsen asiakirjoihin. Lastensuojelulaki(417/2007) velvoittaa työntekijää ilmoittamaan lapseen kohdistuneet pahoinpitelyepäilyt poliisille, jolloin näihin liittyvät asiat tulee olla tarkasti ja yksityiskohtaisesti dokumentoituna, mikä on mahdollisesti lisännyt tapahtumakuvausten yksityiskohtaisuutta yhteenvedoissa. Lapseen liittyvistä ongelmista ja huolista asiakirjoihin kirjoittamisella voidaan myös perustella viranomaisten puuttumista perheen tilanteeseen erilaisin toimenpitein (Lämsä 2009, 194).

Pienten lasten ottaminen huomioon yhteenvetoteksteissä terveydentilan kuvaamisen osalta näyttää korostuvan tapauksissa, joissa lapsen terveydentilaan liittyy jonkinlaisia haasteita tai huolia. Lapset huomioidaan teksteissä heidän terveydentilastaan kirjoittamalla etenkin silloin, jos lapselle on syntynyt jonkinlainen fyysinen vamma ja vanhemman rooli vamman syntymisessä on epäselvä. Pienen lapsen ollessa riippuvainen vanhemmiltaan saamasta hoivasta, on lapsen terveydentilasta huolehtiminen vanhempien vastuulla. Lapsen fyysisen terveyden huolehtimisen laiminlyönti ja pahimmillaan lapselle

fyysisen vamman aiheuttaminen vanhemman toimesta vaarantavat vakavasti lapsen hyvinvoinnin. Pienen lapsen terveydentila ja siinä tapahtuvat muutokset vaikuttavat herkästi lapsen kasvuun ja kehitykseen, minkä vuoksi lapsen terveydentilaa koskevien huolenaiheiden selvittäminen osana palvelutarpeen arvioinnin työskentelyä on välttämätöntä pienen lapsen suotuisan kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamisen näkökulmasta.

7.2. Lapsen kehitys

Lapsen huomioiminen palvelutarpeen arviointien yhteenvedoteksteissä on aineiston perusteella mahdollista lapsen kehitystä kuvaamalla. Käsitellessämme lapsen kehitystä tarkoitamme tällä lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Lapsen kehityksestä kirjoitetaan aineistossa enemmän kuin lapsen terveydestä. Lapsen kehitystä kuvaavat maininnat koskevat lapsen kehityksen eri osa-alueita, kehitystasoa ja kehityksen etenemistä, sekä kehitykseen liittyviä mahdollisia huolenaiheita. Kuvaukset lasten kehitystä koskien ovat aineistossa sisällöltään eri laajuisia.

XX kasvaa hyvin ja kehittyy hyvin...Kehitys ikätasoista. (B5)

XXn kasvusta ja kehityksestä ei jäänyt huolta. (D12)

Yllä olevat maininnat lapsen kehityksestä ovat esimerkkejä sisällöltään niukoista kuvauksista lapsen kehitykseen liittyen. Näissä maininnoissa lapsen kasvua ja kehitystä ei avata sen tarkemmin vaan kehityksen kerrotaan olevan ikätasoista, eikä kehitykseen liittyen ole ilmennyt huolta. Sosiaalityöntekijät eivät ole tarkemmin perustelleet näkemyksiään tai avanneet aineisto-otoksissa lapsen kehitystä tarkemmin, jolloin lukijalle jää epäselväksi, mihin sosiaalityöntekijät perustavat näkemyksensä lapsen kehityksestä. Ensimmäisessä aineisto-otoksessa käytetty kuvaus lapsen kehityksen ikätasoisuudesta voi viitata kuitenkin siihen, että sosiaalityöntekijä on perehtynyt lapsen ikätasoiseen kehitykseen, johon hän on verrannut asiakaslapsen kehitystä. Puura (2017,

133) korostaakin, kuinka arviointityötä tekevien työntekijöiden on tärkeä tuntea lapsen kehityksen eri vaiheet kyetäkseen erottamaan lapsen normaalin käytöksen ja havaitsemaan siihen liittyvät mahdolliset huolenaiheet.

Osassa aineiston yhteenvedoista lapsen kehitykseen liittyvät kuvaukset ovat sisällöltään kuvailevia ja yksityiskohtaisia:

XX osaa liikkua kävellen ja osaa varoa törmäilyjä. (B2)

Isän mielestä XX ei ole kehittynyt ikätasoisesti kielenkehityksen osalta. XX puhuu melko paljon, mutta sekoittaa kolmea kieltä puheessaan. XX:n puhe ei ole sujuvaa millään kielellä. Isän mukaan XX tulee kuitenkin ymmärretyksi riittäväällä tavalla sekä kotona että päiväkodissa. (B4)

Vanhemmilla ei ole tällä hetkellä huolta XX:n kasvusta tai kehityksestä. XX alkoi liikkumaan hieman myöhään, mutta nyt kehitys on ikätasoinen eikä neuvolassa ole ollut huolta pojasta. (D7)

Yllä olevissa aineisto-otteissa lapsen kehityksestä kerrotaan yksityiskohtaisemmin ja kuvailevammin keskittyen tietyn lapsen kehityksen osa-alueen kuvaamiseen. Ensimmäisessä aineisto-otteessa sosiaalityöntekijä kirjoittaa lapsen osaavan liikkua kävellen sekä osaavan varoa törmäilyjä. Vaikka kyseinen tekstilainaus on pituudeltaan lyhyt, se avaa lukijalle konkreettisesti lapsen motorisen kehityksen taso. Kahdessa seuraavassa tekstilainauksessa kirjoitetaan laajasti lapsen kielellisestä kehityksestä ja motorisen kehityksen etenemisestä. Lainausten kautta lukijalle välittyy kuva lapsen kehityksen kulusta ja tätä kautta lapsen hyvinvoinnista. Pienen lapsen kehitys etenee ensimmäisten elinvuosien aikana merkittävästi, jonka vuoksi palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana on tärkeää kysyä ja selvittää vanhemmilta lapsen kehitykseen kuuluvien eri osa-alueiden etenemistä (Seppänen & Eskola 2004, 11–13; Pentikäinen & Nieminen 2004, 18).

Toisin kuin lapsen terveydentilasta, lapsen kehityksestä puhutaan yhteenvedoissa useammin, vaikka siihen ei liittyisi huolenaiheita. Lapsen kehityksestä puhuttaessa

teksteissä korostuvat vanhempien, sosiaalityöntekijöiden sekä eri tahojen näkemykset ja arviot.

Vanhemmilla ei ole huolta XXsta terveyden tai kehityksen osalta. (D2)

Lastensuojelun työntekijöiden arvion mukaan huolta XXn kasvusta ja kehityksestä ei ole. (C5)

XXn asioissa on oltu yhteydessä neuvolaan ja päiväkotiin eikä kummassakaan paikassa ole tullut esille huolta XXn kehityksestä tai hoidosta. (D13)

Yllä olevista esimerkeistä on mahdollista nähdä lapsen kehitystä kuvattavan niin vanhempien, sosiaalityöntekijöiden kuin neuvolan ja päiväkodin työntekijöiden kertomana. Aineiston perusteella lapsen kehitys näyttäytyy keskeisenä teemana, jota käsitellään lapsen palvelutarpeen arvioinnin aikana sekä vanhempien että muiden viranomaisten kanssa. Aineiston yhteenvedot sisältävät useiden eri tahojen tuottamaa puhetta lapsen kehityksestä, minkä vuoksi lapsen kehityksen ja sen tarkastelun voi nähdä olevan keskeinen tapa huomioida lapsi palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. Edellä olevissa aineistoesimerkeissä sosiaalityöntekijä on tuonut esiin eri osapuolten näkemykset siitä, ettei lapsen kehityksestä ole huolta. Aineisto-otoksista ei kuitenkaan ilmene, millä perusteella näkemykset siitä, ettei lapsen kehityksestä ole huolta, ovat muodostuneet. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta katsottuna olisi tärkeää, että asiakirjoissa tuotaisiin esille, miten käsitys lapsen tilanteesta on muodostunut, sillä yhtä oikeaa totuutta ei ajattelutavan mukaan nähdä olevan vaan tietoa nähdään aina yksilö- ja kontekstisidonnaisena (Burr 2015, 9-11).

Mäenpään ja Törrösen (1996, 59) mukaan vauva- ja pikkulapsitutkimus on antanut paljon uutta tietoa lapsen varhaisesta kehityksestä. Työntekijöiden on tärkeä saada käyttöönsä tietoa ja koulutusta erityisesti pienten lasten kehityksestä, jotta he voivat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa arvioida asiantuntevalla tavalla lapsen tilannetta ja turvata hänen suotuisaa kehitystään. Lapsen fyysisen hyvinvoinnin kuvaaminen on aineiston perusteella keino ottaa lapsi huomioon palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetoteksteissä. Aineistosta löytyy kuvauksia sekä lapsen terveydestä että kehityksestä, joilla lapsen fyysistä

hyvinvointia tehdään arviointiteksteissä näkyväksi ja joihin liittyvien mainintojen kautta lapsi otetaan huomioon. Lapsen terveydestä ja kehityksestä puhutaan yhteenvedoissa erityisesti silloin, kun näihin liittyy huolenaiheita ja ongelmia. Erityisesti lapsen kehityksen kuvaaminen näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden käyttämänä keinona pienen lapsen huomioimisessa lastensuojelun alkuarvioinnin aikana. Lastensuojelun yhtenä keskeisenä tehtävänä voidaan nähdä lapsen suotuisan kehityksen turvaaminen, mihin esimerkiksi lastensuojelulaissa viitataan useita kertoja (Lastensuojelulaki 417/2007). Näin ollen lapsen hyvinvoinnin turvaamisen näkökulmasta katsottuna lapsen kehityksen huomioiminen ja siinä ilmeneviin ongelmiin puuttuminen on välttämätöntä palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä ja sitä koskevassa dokumentoinnissa.

8. LAPSEN KUVAILU

Pienet lapset tulevat aineistossa huomioiduiksi sosiaalityöntekijöiden kirjoittamina erilaisina kuvauksina heistä. Lasta koskevilla kuvauksilla tarkoitamme yhteenvedojen tekstipätkiä, jotka pitävät sisällään kuvausta lapsen luonteesta, temperamentista, toiminnasta tai vanhemman mielikuvista liittyen lapseen. Kuvaukset lapsen luonteesta, temperamentista ja toiminnasta yhdistimme yhdeksi lapsen kuvailun alateemaksi. Lisäksi keinona huomioida lapsi on kuvata hänen tapaamisiaan yhteenvedoteksteissä. Lapsen tapaamisista ja niiden kuvauksista muodostimme toisen lapsen kuvailun alateeman. Seuraavaksi esittelemme näitä kahta alateemaa tarkemmin.

8.1. Lapsen luonne, temperamentti ja toiminta

Aineiston yhteenvedoissa sosiaalityöntekijöiden yksi tapa ottaa pieni lapsi huomioon on kuvailla lapsen luonnetta, temperamenttia ja toimintaa. Aineistossa suurin osa lapsen luonnetta, temperamenttia ja toimintaa koskevista kuvauksista on lapsen vanhempien tuottamaa. Lisäksi osa kuvauksista on lapsen päiväkodin tai neuvolan työntekijöiden kertomaa. Tulensalon (2016, 276) mukaan, kun lapsi ei ole vuorovaikutuksen osapuolena, on lasta koskeva tieto välittyntä ja muiden henkilöiden tuottamaa kuvausta lapsesta. Lapsesta kerrotaan pääsääntöisesti lapsen vanhempien ja muiden läheisten henkilöiden kuvausten avulla. Arvioidessaan lapsen tilannetta voivat sosiaalityöntekijät esimerkiksi pyytää vanhempia kuvailemaan, millainen lapsi on, ja sisällyttää nämä kuvaukset osaksi lapsen asiakirjoja. Näin lapsi voidaan nostaa työskentelyn keskiöön, vaikka hän ei osallistu vuorovaikutukseen. Tutkimuksemme perusteella lastensuojelun yhteenvedoissa lapsen luonnetta ja temperamenttia kuvaamalla on mahdollista nostaa lapsi työskentelyn keskiöön ja huomioida hänet ja hänen tarpeensa yksilöllisesti perheestään erillisenä.

Äiti kuvaili vauvaa rauhalliseksi ja helpoksi vauvaksi, joka ei itke paljoa. (B10)

Äidin mukaan XX on vilkas ja iloinen lapsi, jolta löytyy myös omaa tahtoa. Äiti kuvasi XXaa fiksuksi pojaksi. XX kokeilee asioita, jotka ovat kiellettyjä. (C9)

XX on vilkas ja eloisa lapsi, joka tarvitsee aikuisen jatkuvaa huomiota ja oikeanlaista puuttumista ja rajaamista. (D10)

Lapsen luonnetta kuvaamalla lukijalle syntyy kuva lapsesta ja lapsen yksilöllisyydestä vanhemmistaan erillisenä yksilönä. Sosiaalityöntekijät ovat nähneet tärkeänä kuvata yhteenvedoteksteissä lapsen luonnetta ja temperamenttia sekä hänen toimintaansa. Kahdessa ensimmäisessä aineisto-otoksessa tuodaan esiin lapsen äidin näkemyksiä lapsesta ja tekstistä tulee ilmi, kenen näkökulmasta lasta on kuvailtu. Kaikista aineiston kuvauksista ei kuitenkaan ilmene, kenen näkemyksen pohjalta lapsesta kirjoitetaan. Viimeisessä yllä olevassa tekstikatkelmassa ei esimerkiksi tule ilmi, kenen näkemyksen mukaan lapsi on vilkas ja eloisa sekä tarvitsee jatkuvaa huomiota. Lukijalle jää näin epäselväksi, kenen näkemyksen pohjalta sosiaalityöntekijä kuvailee lasta ja muodostaa hänestä käsitystä. Lukija jää pohtimaan, pohjautuuko näkemys sosiaalityöntekijän omiin havaintoihin lapsesta vai esimerkiksi vanhempien tai muiden aikuisten esiin tuomiin ajatuksiin. Lapsen toiminnasta, mielipuuhiista ja tunteista kirjoittaminen on toinen keino nostaa lasta esille yhteenvedoissa:

XX on pääsääntöisesti ottanut pikkusiskon hyvin vastaan ja tykkää pussailla vauvaa. Välillä hän toisaalta myös tönäisee vauvaa. (B8)

Äiti sanoo XXn menevän mielellään päiväkotiin ja viihtyvän siellä... (XX) tykkää leikkiä vanhempien kanssa lattialla etenkin autoilla, leikkii myös itseksensä vanhemman tehdessä kotitöitä. XX tykkää äidin mukaan laulaa ja tanssia, nukkumaan mennessä lauletaan unilaulu. (D11)

XX myös ikävöi kovasti äitiä ja oli itkuinen. (C14)

Lapsen toiminnan kuvaukset aineistossa koskevat pääsääntöisesti lapsen käyttäytymistä kotona tai päiväkodissa, leikkimistä tai lapsen tunnereaktioita. Pienen lapsen toimintaa kuvaamalla lapsesta tekstin perusteella syntyvä kuva syvenee ja monipuolistuu.

Kuvaukset lapsen luonteesta, temperamentista ja toiminnasta rakentavat omalta osaltaan kokonaiskuvaa lapsen tilanteesta ja hänen hyvin- tai pahoinvoinnistaan.

Lapsen luonne ja temperamentti, toiminta sekä tunteet tulevat kuvatuiksi arviointiteksteissä lähinnä vanhempien kertoman kautta. Vanhempien kuvaukset lapsesta ovat yksi keino hahmottaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, vuorovaikutusta ja vanhemman mentalisaatiokykyä. Vauvojen kohdalla kuvaukset ovat pääsääntöisesti vanhempien mielikuvia odotusajasta ja vauvasta.

Vanhemmuuden parhaana puolena vanhemmat kokevat vauvan näkemisen onnellisena. Haastavimpana asiana isä on kokenut sen, kun vauva itkee, eikä ole tietoa miksi. Äidistä haastavinta on ollut se, miten kiinni vauva on äidissä ympäri vuorokauden. (D3)

XXn odotusaika on sujunut hyvin ja äiti nauttii vauvasta ja voi hyvin. (B9)

Äidin raskaudenaikaiset mielikuvat vauvasta sekä äidin ja vauvan välisestä suhteesta voivat vaikuttaa myöhemmin äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen laatuun ja sitä kautta heidän välilleen muodostuvaan kiintymyssuhteeseen (Latva & Moilanen 2017, 62). Tämän vuoksi on tärkeää, että sosiaalityöntekijät kartoittavat vanhempien mielikuvia vauvasta ja kuvaavat yhteenvetoteksteissä vauvaa vanhempien mielikuvien kautta. Näin on mahdollista osaltaan tukea vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen muodostumista palvelutarpeen arvioinnin työskentelyn aikana. Myös Puura (2017, 133) korostaa arviointityöskentelyn aikana olevan tärkeää kartoittaa vanhempien näkemyksiä lapsen temperamentista, ominaisuuksista sekä lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta.

Aineistossa esiintyvät kuvaukset vauvoista ovat pääsääntöisesti myönteisiä, mutta joukossa on myös vanhempien esiintuomia sävyiltään negatiivisempia mielikuvia. Seuraavassa esimerkissä äiti kuvaa vauvaan liittyviä pelkojaan:

Äidillä on ollut pelkoja myös vauvan kuolemasta, ja hän näkee, että vauvan kotiutuessa toisen vanhemmista tulee läpi yön valvoa vauvan vierellä. Äiti kertoi

pelkäävänsä vauvan kuolemaa, sillä raskausaika oli ollut vaikea ja hän oli joutunut pelkäämään vauvan kuolemaa koko odotusajan. (A1)

Schulmanin (2011, 140) mukaan toiveiden, huolten ja muiden tunteiden sävyttämät mielikuvat muokkaavat vanhempien näkemyksiä ja ajatuksia vauvastaan. Mielikuvista ääneen puhuminen on tärkeää, sillä niiden avulla vanhemmat oppivat näkemään vauvan erillisempänä ja huomaamaan hänen tarpeensa sekä oman hoivansa merkityksen vauvalle. Vauvaan liittyvät mielikuvat sekoittuvat vanhempien mielissä heidän omiin aiempiin kokemuksiinsa tai pelkoihinsa. Vanhempien omat hoivakokemukset muokkaavat heidän käsityksiään vauvasta ja vaikuttavat heidän tapansa olla vauvan kanssa yhdessä. Huolestuttavaa on, jos vanhemmat sijoittavat vauvaan hyvin vääristyneitä mielikuvia, eivätkä tavoita lapsensa todellisia tarpeita, viestejä ja kehitystasoja. Näin ollen voidaan nähdä vanhempien mielikuvien vauvasta viestittävän lapsen vanhemmilta saamaa hoivaa ja huolenpitoa, minkä vuoksi vanhempien vauvaa koskevien ajatusten kartoittaminen osana palvelutarpeen arviointia on välttämätöntä. Esimerkiksi vanhempien vauvaan liittyvistä peloista, pelon syistä sekä sen vaikutuksista vauvan saamaan hoitoon ja huolenpitoon on tärkeää keskustella vanhempien kanssa. Vanhempien mielikuvista keskusteleminen voi osaltaan auttaa vahvistamaan vanhemman mentalisaatiokykyä ja sitä kautta oikeanlaista vastaamista vauvan tarpeisiin.

Lasta koskevissa kuvauksissa on havaittavissa sisällöllistä eroa lapsen iästä riippuen. Seuraavaksi esittelemme kolme aineisto-otosta tähän liittyen. Ensimmäisessä tekstiesimerkissä lapsen isä kuvaa lähes 3-vuotiasta lastaan lapsen luonteenpiirteen kautta. Toisessa esimerkissä isä kuvaa noin vuoden ikäistä lastaan adjektiiveilla sekä monipuolisemmin lapsen käyttäytymistä ja lapsen mielipuhua. Kolmannessa tekstilainauksessa puhutaan vauvasta, jolloin kuvaus keskittyy vaikutelmaan vauvasta.

Isää pyydetty kuvailemaan XXaa, johon isä totesi, että XX on fiksu poika. (C9, 3v.)

Isä kuvaa XXaa itsepäiseksi, touhukkaaksi, iloiseksi töyhöttäjäksi. Välillä XX uusia ihmisiä vähän jännittää. Vanhemmat myös kertovat kutsuvan XXaa hellittelynimellä Kassi-Alma, koska XX tykkää hirveästi kantaa laukkuja ja kasseja. (B12, 1v.)

XX on ollut tyytyväinen vauva. XX näyttää hyvinvoivalta vauvalta. (B5, 2kk)

Aineiston perusteella lapsen ikä vaikuttaa lasta koskevien kuvausten sisältöön. Tulensalon mukaan lapsista kirjoitetaan eri tavoin heidän iästään riippuen. Tulensalon tutkimuksessaan haastattelemat työntekijät toivat esiin, että lapsen asema muuttuu iän mukaan siten, että mitä vanhempi lapsi on, sitä enemmän painopiste siirtyy lapseen itseensä. (Tulensalo 2016, 276.) Tutkimuksessamme iältään vanhempien lasten kuvaukset sisältävät enemmän kuvausta lapsen luonteesta ja tekemisestä, kun taas vauvojen kuvaaminen tapahtuu lähinnä vanhempien mielikuvien kautta tai muulla tavoin vauvaa lyhyesti kuvaamalla. Aineiston yhteenvedoissa on myös havaittavissa, kuinka pienet vauvat jäävät omissa asiakirjateksteissään vähemmälle huomiolle vanhempien sisarustensa kuvailun korostuessa. Pienten vauvojen yhteenvedoissa toistuvat kuvaukset heidän vanhemmista sisaruksistaan ja samalla vauvasta itsestään ei kirjoiteta juuri lainkaan. Tulensalon (2016, 278) mukaan vauvasta kirjaaminen voi olla vähäistä ja kirjaaminen saattaa rajoittua vauvan syntymisen ja olemuksen lyhyeen kuvaukseen. Vauvan kasvaessa ja kehittyessä myös kuvaukset lapsesta lisääntyvät ja monipuolistuvat.

8.2. Lapsen tapaamiset

Lapset tulevat aineistossa huomioiduiksi heidän tapaamistensa kuvaamisen kautta. Sosiaalityöntekijät ovat yhteenvedoissa kirjoittaneet lapsista kuvaten palvelutarpeen arviointiin kuuluvia lasten tapaamisia. Lasten tapaamisten kuvaukset ovat yksi keino kuvata lasta yhteenvedoissa. Tapaamisten kuvaukset pitävät sisällään työntekijän havaintoja lapsesta, hänen käyttäytymisestään ja toiminnastaan, sekä havaintoja lapsen ja hänen vanhempiensa välisestä vuorovaikutuksesta. Muukkosen ja Tulensalon (2018, 131, 142) mukaan lapsen osallisuus työskentelyssä edellyttää lapsen tapaamista ja suhteen muodostamista lapseen. Jo yhdellä tapaamisella on mahdollista huomioida lapsen tarpeet ja toiveet. Useat eri ammatillaiset (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004; Hurtig 2006) korostavat sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisten olevan lastensuojelussa keskeinen ja välttämätön osa työskentelyä. Tapaamisten kautta on mahdollista saada tärkeää tietoa

lapsesta ja huomioida lapsi yksilöllisesti. Lapsen tapaamiset ja niiden aikana tehdyt havainnot lapsesta on tärkeää kirjata yhteenvedoon, jotta lapsi säilyy keskiössä omilla asiakirjoissaan.

Lapsen tapaamisten kuvaukset vaihtelevat aineistossa laajuudeltaan. Osassa yhteenvedoista mainitaan, että lasta on tavattu, mutta tapaamisen sisältöjä tai tapaamisella lapsesta tehtyjä havaintoja ei avata teksteissä tarkemmin.

XXaa ja vanhempia tavattiin yhdessä lastensuojelun toimistolla. (D12)

XX on tavattu kotikäynnin yhteydessä (ajankohta). (B12)

Esimerkeissä sosiaalityöntekijät ilmaisevat tavanneensa lapsen, mutta eivät avaa tekstissä tarkemmin tapaamista ja tapaamisen anti jää näin lukijalle epäselväksi. Pelkkä maininta lapsen tapaamisesta arviointityöskentelyn aikana ei itsessään kerro, miten lapsi tulee työskentelyssä huomioiduksi. Lapsen läsnäolo tai poissaolo tapaamisella ei itsessään kerro työskentelyn lapsilähtöisyydestä (Eskonen ym. 2006, 42). Lapsen tapaamisen tärkeyttä korostetaan lastensuojelulaissa ja palvelutarpeen arviointeja koskevissa ohjeistuksissa. Lapsen tapaamisen tarkoituksena ei kuitenkaan ole vain toteuttaa lain määrittämä velvoite lapsen tapaamisesta vaan ottaa lapsi huomioon ja mahdollistaa hänen osallisuutensa työskentelyyn. Maininnan lapsen tapaamisesta ollessa yhteenvetotekstissä vain lyhyt toteamus, ei lukija voi tietää, miten lapsi on todellisuudessa tullut kohdatuksi, onko tapaamisella tullut esiin lasta koskevia huolia tai miten lapsi on osallistunut työskentelyyn. On mahdollista, että lapsi on huomioitu sosiaalityöntekijän tapaamisella hyvin ja lapsi on päässyt aidosti osalliseksi työskentelyyn, mutta sosiaalityöntekijä ei ole jostain syystä nähnyt oleelliseksi kirjoittaa tarkempaa tapaamisen kuvausta lapsen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoon.

Tulensalon (2016, 262) tutkimuksen mukaan alle kouluikäiset lapset jäävät herkästi lastensuojelun työskentelyn aikana tapaamatta ja lasten tapaamatta jättämistä perustellaan usein lapsen nuorella iällä. Kaikissa tutkimuksemme aineiston yhteenvedoissa ei ole lapsen tapaamiseen perustuvaa lapsen kuvausta tai edes mainintaa siitä, onko lasta arvioinnin aikana tavattu. Aineiston yhteenvedoissa lapsen tapaamista koskeva maininta

on noin 70 %:ssa yhteenvedoista. Yhteensä 16:sta aineiston yhteenvedossa lasta ei ole tavattu tai tapaamista ei ainakaan tuoda esiin yhteenvedossa. Suurimmassa osassa näistä yhteenvedoista lapsen tapaamatta jättämistä ei ole perusteltu lainkaan ja vain muutamassa lapsen tapaamatta jättämiselle löytyy perustelu tekstistä.

XXaa ei tavattu arvioinnin aikana, koska sitä ei nähty tarpeelliseksi XXn nuorena vuoksi. Mikäli uusia ilmoituksia tulee, on XX tavattava. (A12)

XX ei nähty tarpeelliseksi tavata selvityksen aikana, koska huolta äidin vanhemmuudesta ei noussut. (C12)

Esimerkeissä kerrotaan, ettei lasta ole tavattu, sillä lapsen tapaamista ei ole nähty arviointityöskentelyssä tarpeellisena. Perusteluina lapsen tapaamatta jättämiselle on kerrottu lapsen nuori ikä ja äidin vanhemmuus, josta ei ole herännyt huolta. Perustelu siitä, ettei lapsen tapaamista nähdä tarpeellisena äidin vanhemmuuden vuoksi, herättää lukijassa kysymyksiä. Vauvaa tai pientä lasta havainnoimalla yhdessä vanhempansa kanssa saadaan tärkeää tietoa vahvuuksista sekä mahdollisista puutteista vanhemmuudessa (Puura 2017, 134). Vanhemman vanhemmuutta arvioitaessa on keskeistä tarkkailla lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta sekä vanhemman kykyä vastata lapsen tarpeisiin, minkä vuoksi vanhemman vanhemmuuden arviointi ilman lapsen tapaamista herättää ihmetystä. Mahdolliset haasteet vanhemmuudessa eivät välttämättä tule näkyviksi pelkästään vanhemman kanssa keskusteltaessa ilman vanhemman ja lapsen yhteistä tapaamista. Hurtigin mukaan lapset ilmaisevat hyvin- ja pahoinvointiaan monin eri tavoin, mikä aikuisen on tärkeä huomioida. Lapset ilmaiset asioitaan muun muassa olemuksensa ja käytöksensä kautta. Onkin tärkeää, että lapset tulevat kohdatuiksi ja lapsia kohtaavat työntekijät kykenevät lukemaan ja havainnoimaan lapsen käytöstä. (Hurtig 2006, 173.) Ilman lapsen tapaamista työskentelyn aikana lapsen tilanteen kokonaisvaltainen arviointi ja lapsen huomiointi voivat jäädä pintapuoliseksi ja puutteelliseksi.

Ensimmäisessä edellisistä aineistokatkelmista perustellaan lapsen tapaamatta jättämistä hänen nuorella iällään. Tulensalo kuitenkin korostaa, kuinka pienikin vauva voi olla tärkeässä roolissa omien asioidensa viestimisessä. Vauvat kykenevät olemuksellaan ja toiminnallaan kertomaan itsestään ja hyvinvoinnistaan, mikäli heille annetaan tähän

tilaisuus ja työntekijät ovat valmiita ja halukkaita huomioimaan vauvan palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. (Tulensalo, 2016: 271–272.) Pienten lasten parissa työskentely edellyttääkin sosiaalityöntekijältä kykyä havainnoida vauvoja, pieniä lapsia ja heidän perheitään. Schulman (2011, 125) korostaa pienten lasten havainnoinnissa olevan oleellista, että työntekijä katsoo, kuuntelee ja painaa mieleensä yksityiskohtia, joiden merkityksiä hän pohtii. Työntekijän on tärkeä olla avoin ja valmis vastaanottamaan perheenjäsenten vaihtuvia ja erilaisia tunnetiloja sekä aistimaan perheenjäsenten välistä keskinäistä vuorovaikutusta.

Pienten lasten palvelutarpeen arvioinnin tekeminen edellyttää sosiaalityöntekijöiltä taitoa havainnoida ja kohdata pieniä lapsia ja heidän perheitään. Lastensuojelun työntekijöillä on monipuolista osaamista ja erilaiset kiinnostuksen kohteet työssä, mitkä voivat näkyä myös palvelutarpeen arviointeja tehtäessä. Osalla työntekijöistä kiinnostus ja osaaminen voivat painottua esimerkiksi nuorten parissa työskentelyyn, kun taas osalla voi olla paljon työkokemusta vauvaperheiden parissa työskentelystä. Työntekijöiden osaaminen ja työkokemus pienten lasten parissa työskentelystä voivat näkyä palvelutarpeen arvioinnin dokumentoinnissa. Aineiston perusteella on havaittavissa eroja työntekijöiden kuvauksissa lapsista ja lasten tapaamisista.

XX oli kotikäynnillä läsnä ja istui äidin sylissä, kunnes lähti kotipalvelun työntekijän kanssa ulkoilemaan. (C14)

Kotikäynnillä suloisen hurmaava XX leikkii rauhallisen tyytyväisen oloisena ja pitkäjänteisesti leikkiautoillaan samassa tilassa kuin äiti, ottaa kontaktia uuteen aikuiseen kivasti ja luontevasti. Xx tuntuu ymmärtävän suomenkielistä puhettani, puhuu omaa pulputtavaa kieltään suloisesti ja ääntelehtii autojen ääniä. Välillä XX naurattaa suloisesti. Loppua kohden väsyessään XX hakeutuu äidin lähelle, äiti huomioi XXaa lämpimästi ja lempeästi. (D11)

Tekstilainaukset ovat erilaisia ja välittävät lukijalle toisistaan poikkeavat kuvat lasten tapaamisista, niiden sisällöistä ja siitä, miten lapset ovat tulleet tapaamisilla huomioituiksi. Ensimmäisessä esimerkissä kerrotaan lyhyesti lapsen olleen läsnä kotikäynnillä ja istuneen äidin sylissä. Tarkempaa kuvausta lapsen käyttäytymisestä tai lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksesta ei ole. Toisessa tekstiesimerkissä kuvataan

yksityiskohtaisesti ja tarkasti lapsen olemusta, toimintaa sekä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Teksti on sävyiltään tunnelatautunutta sisältäen paljon lasta kuvaavia positiivisia adjektiiveja. Tekstistä välittyvät työntekijän innostus ja ammattitaito lasten parissa tehtävään työhön. Tulensalon (2016, 278) mukaan lapsesta kirjaamiseen saattaa vaikuttaa kirjoittajan omat kiinnostuksen kohteet ja esimerkiksi vauvoista pitävät henkilöt saattavat kirjoittaa heistä monipuolisemmin kuin muut. Aineiston tekstikatkelmien perusteella lapsen tapaamisella, sen sisällöllä ja tapaamisen dokumentoinnilla on merkitystä lapsen huomioiduksi tulemiseen ja lapsen näkymiseen omissa asiakirjoissaan.

Aineiston perusteella lapsen tapaamisten kuvaukset vaihtelevat sisällöltään lapsen iästä riippuen. Analyysin perusteella vauvojen tapaamisten kuvaaminen on sisällöllisesti suppeampaa kuin isompien, taaperoikäisten lasten tapaamisten kuvaukset.

Kotikäynnillä vauva söi ja nukkui äitinsä sylissä. (A7)

Lastensuojelun työntekijöiden tapaamisen aikana molemmat vanhemmat vastasivat hienosti XXn tarpeisiin, syöttivät, käsittelivät kauniisti ja koskettelivat hellästi. Työntekijöille syntyi kuva, että XXlla on varmasti rakastavat ja hänestä hyvin huolehtivat vanhemmat. (C2)

Tavattiin XXn hänen omassa huoneessaan. Xx ujosteli alkuun ja esitteli lelujaan. Lopulta XX alkoi kertomaan leluistaan, hän taitavasti nimesi leluja ja niiden värejä sekä kertoi hieman päiväkodista. XX kertoi, että hänellä on päiväkodissa kavereita ja hän tykkää leikkiä päiväkodissa. XX kertoi kesän olleen pitkä ja heidän käyneen uimassa rannalla. XX kertoi, että hänellä on saunassa uimakellukkeet. XX lisäksi esitteli perheen kotia ja kertoi nukkuvansa vanhempien kanssa samassa huoneessa. (D9)

Kaksi ensimmäistä tekstikatkelmaa koskevat vastasyntyneitä vauvoja ja viimeisessä kuvataan lähes 3-vuotiaan lapsen tapaamista. Aineistosta poimituista tekstiesimerkeistä käy ilmi vastasyntyneiden vauvojen tapaamisten kuvausten olevan sisällöllisesti niukempia ja pitävän sisällään enemmän vanhemman ja vauvan vuorovaikutuksen sekä vauvan saaman hoidon kuvaamista. Vastaavasti viimeisessä tekstiesimerkissä lapsen tapaamista koskeva kuvaus keskittyy enemmän lapsen toiminnan kuvaamiseen sekä

lapsen itsensä sanalliseen kertomaan. Kuten aiemmin olemme tuoneet esille, aineistomme perusteella lapsen kuvailu teksteissä lisääntyy lapsen iän myötä ja myös Tulensalon tutkimuksen mukaan lapsen ikä vaikuttaa lapsesta kirjoittamiseen asiakirjoihin (Tulensalo 2016, 276).

lältään vanhempien lasten tapaamiset ja niiden kuvaaminen aineiston yhteenvedoissa perustuvat lapsen toiminnan havainnointiin ja lapsen omaan kertomaan, kun vauvojen tapaamisten kuvaaminen sisältää enemmän työntekijän havaintoja vauvasta sekä vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Sosiaalityöntekijältä edellytetään laaja-alaista ammattitaitoa ja kykyä muokata omaa työskentelyään lapsen iän mukaisesti, jotta lapsi tulisi huomioiduksi iästään riippumatta. Hurtig (2006, 174) korostaa pienten lasten kohtaamisen ja heidän tapaamistensa vaativan sosiaalityöntekijältä työssään laajaa ammattitaitoa lapsen kohtaamistilanteissa, joihin kuuluu lapsen tiedonmuodostuksen ja osallisuuden mahdollistaminen sekä lapsen käytöksen, kehityksen ja ympäristön vaikutusten moninaisuuden ymmärtäminen.

Aineiston perusteella pienet lapset tulevat palvelutarpeen arviointien yhteenvetoteksteissä huomioiduiksi heidän luonnettaan, temperamenttiaan ja toimintaansa koskevana kuvauksina. Lisäksi lasten tapaaminen ja lasten kuvailu tapaamisten avulla ovat keinoja ottaa pieni lapsi huomioon palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. Lapsen tapaaminen hänen iästään riippumatta on avain hänen todelliseen huomioimiseensa palvelutarpeen arvioinnissa. Aineiston perusteella lapsen ikä vaikuttaa lapsen kuvailuun: nuoremmista lapsista olevat kuvaukset ovat sisällöltään suppeampia ja lasta kuvataan enemmän hänen vanhempiensa kautta. Lapsen kasvaessa häntä koskevat kuvaukset yksilöllistyvät ja häntä kuvataan enemmän hänen omien ominaisuuksiensa ja toimintansa kautta. Seuraavaksi esittelemme aineistosta esiinnoussutta vanhemmuutta ja lapsen hyvinvointia koskevaa teemaa.

9. VANHEMMUUS JA LAPSEN HYVINVOINTI

Lapset tulevat aineiston yhteenvedoteksteissä huomioiduiksi sosiaalityöntekijöiden kuvauksina vanhempien vanhemmuudesta ja sen vaikutuksista lapsen hyvinvointiin. Vanhemmuutta ja lapsen hyvinvointia koskeva teema pitää sisällään aineistossa esiintyvät kuvaukset lapsen saamasta hoidosta ja kasvatuksesta, vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta, vanhempien vanhemmuuden voimavaroista, sekä lapsen huolto- ja tapaamisasioista. Olemme jakaneet aineiston vanhemmuutta ja sen vaikutuksia lapsen hyvinvointiin koskevat kuvaukset edellä mainittujen aihealueiden perusteella neljään alateemaan. Seuraavaksi kuvaamme pienten lasten huomioiduiksi tulevista aineistossa vanhemmuutta ja sen vaikutuksia lapsen hyvinvointiin käsittelevien alateemojen kautta.

9.1. Lapsen hoito ja kasvatatus

Lapsen saaman hoidon ja kasvatuksen kuvaaminen näyttäytyy yhteenvedoteksteissä yhtenä keinona huomioida pieni lapsi palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. Lapsen saamaan hoitoon ja kasvatukseen liittyvää kuvausta on yli puolessa kaikista aineiston yhteenvedoista. Arvioinneissa esiintyvä kuvaus lapsen saamasta hoidosta ja kasvatuksesta pitää sisällään lapsen perushoitoa ja vanhempien hoitovastuun jakautumista koskevat kuvaukset sekä työntekijöiden työskentelyn pohjalta tekemiä arvioita siitä, nouseeko lapsen hoidosta tai kasvatuksesta huolta. Lapsen saaman hoivan ja huolenpidon voi pienten lasten kohdalla nähdä olevan heille jopa elinehto ja riittävän hoivan avulla voidaan turvata heidän suotuisaa kasvuaan ja kehitystään (Hautamäki 2011, 30). Tämän vuoksi pienen lapsen saaman hoidon ja huolenpidon arviointi näyttäytyy yhtenä keskeisimmistä palvelutarpeen arvioinnin osa-alueista, johon sosiaalityöntekijät kiinnittävät perheen kokonaistilannetta arvioidessaan huomiota. Lapsen saamaan hoitoon ja huolenpitoon ohjeistetaan kiinnittämään huomiota myös Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimalleissa (kts. liitteet 4 ja 6).

Maininnat lapsen saamasta hoidosta ja kasvatuksesta kuvaavat vanhemman tapaa hoitaa ja huolehtia lapsesta. Laajuudeltaan ja sisällöltään maininnat vaihtelevat niukemmista kuvauksista laajempiin ja tarkempiin kuvauksiin vanhemman hoitokykyyn liittyen.

(Sairaalan) työntekijät kertoivat, ettei vauvan keskosuus ole enää pääasia, vaan vauva tarvitsee täysiaikaisen vauvan tavoin syyliä ja huolenpitoa. Äidin kanssa ei päästy keskustelemaan vauvan hoitoon liittyvistä asioista, sillä äidin ajatus kiinnittyi toistuvasti epäolennaisuuksiin, pääasiassa häneen itseensä. Vauvan tarpeisiin vastaamiseen liittyen äiti kuvasi, että on käynyt niin kovan koulun, että "kyllä hän yhden huutavan vauvan kanssa pärjää"... Äiti sanoi, ettei hän ole samaa mieltä esitetyistä huolista ja arvioi tunnistavansa vauvan tarpeet itkusta. (A1)

Äiti hoitaa XXaa hyvin ja kykenee vastaamaan XXn tarpeisiin. (B1)

Äiti hoiti vauvaa lämpimästi ja varmoin ottein. (A7)

Tekstiesimerkeissä vanhemman lapselle antamaa hoitoa kuvataan eri tavoin. Ensimmäisessä esimerkissä kuvataan yksityiskohtaisemmin vanhemman hoitokykyä ja vanhemman suhtautumista lapsensa tarpeisiin sekä niihin vastaamista. Toisessa ja kolmannessa esimerkissä lapsen saamaa hoitoa kuvataan myönteisesti, eikä lapsen saamaan hoitoon liittyen tuoda esille minkäänlaisia huolenaiheita. Kahdessa viimeisessä aineisto-otoksessa sosiaalityöntekijät kirjoittavat lapsen äidiltään saamasta hoidosta lyhyesti, eivätkä he tarkemmin perustelee teksteissä, mihin näkemykset lapsen saaman hoivan laadusta perustuvat. Ilman perusteluja lukijalle jää jälleen epäselväksi, miten yhteenvetoteksteihin kirjoitetut näkemykset lapsen saamasta hoivasta ovat muodostuneet.

Pienen lapsen vanhemmiltaan saama hoiva vaikuttaa olennaisesti hänen hyvinvointiinsa, jonka vuoksi vanhemman hoitokyvyn ja lapsen tarpeisiin vastaamisen arviointi osana lapsen palvelutarpeen arviointia on oleellista. Aineiston perusteella pienistä lapsista kirjoitetaan usein lapsen vanhemmiltaan saaman hoivan kautta. Kääriäinen (2006, 65) toteaaakin lapsen iän vaikuttavan lapsista kirjoittamiseen: pieniä lapsia kuvataan usein sen kautta, miten vanhemmat huolehtivat lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan. Näin ollen vanhemman hoitokykyä ja lapsen tarpeisiin vastaamista kuvaamalla voidaan samalla kuvata myös pienen lapsen hyvinvointia ja asettaa lapsi ja hänen hyvinvointinsa työskentelyn keskiöön. Vanhemman hoitokykyä arvioidaan ja perustellaan aineistossa

useimmiten työntekijän tekemillä havainnoilla vanhemman tavasta hoitaa lasta ja erityisesti hänen kyvystään vastata lapsen tarpeisiin.

Äiti huolehtii hyvin XXn perushoidosta ja asettaa XXn tarpeet etusijalle. (B3)

Lastensuojelun työntekijöiden näkemyksen mukaan vanhemmat hoitavat vauvaa hellästi ja vastaavat hyvin vauvan tarpeisiin. (C2)

Molemmissa tekstilainauksissa lapsen saaman hoidon kuvataan olevan hyvää ja näkemystä perustellaan vanhempien kykynä vastata lapsen tarpeisiin. Lapsen saaman hoivan laatu ja vanhemman kyky vastata lapsen tarpeisiin kytkeytyvät yhteenvedoissa tiiviisti toisiinsa. Vanhemman kyky vastata lapsen tarpeisiin nähdään keskeisenä tekijänä vanhemman vanhemmuutta ja lapsen saamaa hoitoa arvioitaessa. Vanhemman hoitokyvyn arvioidaan olevan hyvä, mikäli hän osaa ja kykenee vastaamaan riittävän johdonmukaisesti lapsensa tarpeisiin. Kyrönlampi-Kylmäsen (2010, 36) mukaan vanhemmuudessa keskeistä onkin lapsen tarpeisiin vastaaminen ja niiden asettaminen etusijalle. Lapsen tarpeisiin vastaaminen on yksi vanhemmuuden tärkeimmistä tehtävistä, jonka vuoksi sen arviointi osana lapsen saamaa hoitoa palvelutarpeen arvioinnin aikana on ymmärrettävästi keskeinen. Myös Puura ja Lindholm (2017, 163) korostavat lapsen tilannetta arvioitaessa olevan olennaista arvioida vanhemman kykyä vastata lapsen tarpeisiin.

Vanhemman hoitotavan ja -kykyjen kuvaamisen lisäksi lapsen saamaa hoitoa kuvataan vanhempien keskinäisen hoito- ja kasvatusvastuun jakautumisen kautta. Hoito- ja kasvatusvastuun jakautumisella tarkoitamme aineiston yhteenvedoissa olevia tekstipätkiä, joissa kirjoitetaan vanhempien keskinäisestä työnjaosta lapsen hoitoon liittyen. Vanhempien työnjakoa ja rooleja lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyen kuvataan yhteenvedoissa eri tavoin, useissa yhteenvedoissa melko tarkasti.

Vanhemmat ovat jakaneet vapaa-aikaa yleensä niin, että isä hoitaa veljen harrastukset ja äiti on XXn kanssa. (A10)

Isä ei anna juuri koskaan XXlle periksi, kun hän kiukuttelee, mutta äiti antaa yleensä periksi... Isän mukaan äidillä on vaikeuksia kohdata XXn kiukkua ja mieluummin antaa pojalle periksi. XX on oppimassa tällaisen tavan toimia suhteessa äitiin. Isän mukaan vanhemmat ovat puhuneet teemasta, eriävistä tavoista kasvattaa XXaa. (B4)

Yhteenvedoissa vanhempien kasvatusvastuu ja keskinäisen työnjaon jakautuminen näyttäytyvät yhtenä sosiaalityöntekijöiden esille tuomana lapsen hoitoon vaikuttavana tekijänä. Ensimmäisessä esimerkissä kuvataan lapsen hoitoon liittyvää vanhempien keskinäistä työnjakoa, jossa toinen vanhemmista hoitaa veljen harrastukset ja toinen vanhemmista hoitaa toista lasta. Vanhempien keskinäistä työnjakoa kuvataan tekstikatkelmassa sävyltään neutraalisti, eikä tähän liittyen ilmaista huolenaiheita. Toisessa tekstilainauksessa kirjoitetaan tarkasti ja yksityiskohtaisesti toisen vanhemman esiin tuomista vanhempien eriävistä kasvatuskäytännöistä lapsen kiukutellessa. Vanhempien eriävien kasvatuskäytäntöjen tarkka kuvaaminen yhteenvetotekstissä voi selittyä sosiaalityöntekijän huolena lapsen saamasta hoidosta, jonka vuoksi hän on nähnyt oleelliseksi kirjoittaa yhteenvetoon vanhempien kasvatuskäytännöistä. Vanhempien hoitovastuun jakautuminen vaikuttaa osaltaan lapsen saamaan hoitoon ja kasvatukseen, jonka vuoksi sen kuvaaminen näyttäytyy aineiston perusteella keskeisenä keinona kuvata lapsen saamaa hoitoa ja kasvatusta. Myös Puura ja Lindholm (2017, 165) näkevät vanhemmuuteen olennaisesti kuuluvan vanhempien kyvyn toimia yhdessä vanhempina ja sopia keskenään hoitovastuun jakamisesta.

Aineistossa sosiaalityöntekijät kirjoittavat useasti lapsen saamasta hoidosta ja kasvatuksesta toteamalla, ettei lapsen hoitoon tai huolenpitoon liity huolenaiheita. Huolenaiheiden puuttumista perustellaan yhteenvetoteksteissä vanhempien vanhemmuudesta työskentelyn perusteella tehdyillä havainnoilla tai muiden ammattilaisten näkemyksillä. Seuraavaksi esittelemme aineistosta poimittuja esimerkkejä työntekijöiden toteamuksista huoleen liittyen:

Selvityksen aikana lastensuojelullista huolta ei ole noussut XXn perushoidosta, vanhempien ja XXn välisestä vuorovaikutuksesta tai vanhemmuudesta. (A2)

Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä ja turvakodin työntekijä ovat tuoneet esiin, ettei heillä ole herännyt huolta äidin kyvystä huolehtia lasten perushoidosta, vaan lapset ovat hyvin hoidettuja. (C1)

Palvelutarpeen arvioinnin aikana ei ole herännyt huolta siitä, että vanhemmat eivät huolehtisi lasten perustarpeista kuten ravinnosta tai hygieniasta. (C9)

Esimerkeissä työntekijät tuovat esille, ettei työskentelyn aikana ole noussut huolta lapsen hoitoon tai kasvatukseen liittyvistä asioista. Vaikkei erityisiä huolenaiheita ole, ovat sosiaalityöntekijät nähneet tärkeäksi mainita sen erikseen. Lapsen saamaan hoitoon ja kasvatukseen liittyvien huolenaiheiden kartoittaminen on merkityksellistä lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta, jonka vuoksi voi nähdä tärkeänä kirjoittaa asiakirjoihin myös huolenaiheiden puuttumisesta. Työntekijälle heräävä huoli lapsesta kohdistuu usein lapsen kehitykseen tai hyvinvointiin ja liittyy työntekijän omien auttamismahdollisuuksien riittävyyteen. Huoli toimii sosiaalityöntekijälle avun tarpeen mittarina; huolen kasvaessa perheen nähdään tarvitsevan enenevässä määrin ulkopuolista apua. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187.) Näin ollen huolenaiheiden puuttumisella voidaan ilmaista lapsen saaman hoidon olevan hänen tarpeisiinsa nähden riittävää, jolloin tarvetta tukitoimille tai palveluille ei ole.

Sosiaalityöntekijät vaikuttavat aineiston perusteella pohjaavan havaintonsa lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvistä huolenaiheista tai niiden puuttumisesta omiin arviointityöskentelyn aikana tekemiinsä havaintoihin sekä toisten ammattilaisten näkemyksiin. Toisessa yllä olevista aineisto-otoksista sosiaalityöntekijä pohjaa näkemyksensä äidin hoitokyvystä toisten ammattilaisten kertomaan. Sosiaalityöntekijä tuo tekstissä esille toisten ammattilaisten näkemykset ja pitää näkemyksiä selkeästi tärkeänä, sillä hän on valinnut sisällyttää ne lapsen asiakirjatekstiin. Näin ollen aineiston perusteella muiden ammattilaisten näkemykset ja mielipiteet vaikuttavat palvelutarpeen arvioinnin aikaiseen tiedonmuodostukseen lapsen ja perheen tilanteesta. Toisten ammattilaisten näkemykset vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden dokumentointiin ja sitä kautta lapsen asiakirjojen sisältöön.

Ammattilaisten näkemysten lisäksi yhteenvedot sisältävät lasten vanhempien omaa kertomaa ja kokemuksia. Lapsen vanhempi nähdään lapsensa parhaana asiantuntijana, joka osaa parhaiten lukea lapsensa lähettämiä viestejä (Rödström 1993, 15). Vanhemman

rooli lapsensa asiantuntijana ja tämän asiantuntijuuden huomioiminen työskentelyn aikana korostuvat etenkin vauvaikäisten ja pienten lasten kohdalla, jotka eivät kykene ilmaisemaan itseään verbaalisesti vaan heidän saamansa hoivan ja kasvatuksen laadun arviointi tapahtuu välillisesti heidän vanhempiansa kautta. Puura (2017, 133) korostaakin, kuinka pienten lasten tilanteita arvioitaessa keskeistä on lapsen vanhemmilta ja muilta lapsen elämässä läsnä olevilta aikuisilta saatu tieto lapsesta, sillä pienillä lapsilla kyky ilmaista itseään sanallisesti ei ole vielä riittävästi kehittynyt.

9.2. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus

Lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta kirjoittaminen on yksi tapa, jolla pieni lapsi tulee huomioiduksi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa. Sinkkosen (2008, 269) mukaan lapsen ja vanhemman välisenä riittävän hyvänä vuorovaikutuksena nähdään hoivaajan kyky ja halu mukautua lapsen ikäkaudelle ominaisiin tarpeisiin, eli kulloinkin lapselle ajankohtaisten kehityshaasteiden huomioonottamista. Vanhemman sensitiivisyys, eli herkkyys lapsen viesteille ja tarpeille on vuorovaikutuksessa merkityksellistä. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on pääasiallisesti ei-kielellistä, kun kommunikoidaan vauvan tai pienen lapsen kanssa.

Aineiston yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät kuvailevat eri tavoin lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutusta koskevaan teemaan luokittelimme aineistosta kuvaukset, joissa käytetään ilmaisua 'lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus' sekä kuvaukset, joissa kirjoitetaan lapsen ja vanhemman väleistä, suhteesta tai heidän keskinäisestä kontaktistaan. Sosiaalityöntekijät perustavat näkemyksensä lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta useimmiten tekemiinsä havaintoihin lapsen ja vanhemman kommunikoinnista. Kuvaukset lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksessa ovat aineistossa pääosin lyhyitä.

Lapsen ja äidin vuorovaikutus on hyvää. (C1)

Äidin ja XXn vuorovaikutus oli luontevaa ja lämmintä. (D6)

XX... meni välillä äidin syliin. XXn ja äidin suhde näyttäytyi lämpimänä ja äiti silitteli välillä XXn päätä. (D11)

Aineistossa yleisin tapa kuvata lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta on kuvata vanhemman ja lapsen keskinäistä suhdetta ja yhdessä olemista lyhyesti muutamalla positiivisella ilmauksella: useissa maininnoissa kuvataan lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen olevan luonteeltaan lämmintä ja luontevaa. Aineistossa olevissa vuorovaikutusta koskevissa kuvauksissa ei useinkaan tarkemmin avata lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Kuitenkin osassa kuvauksista avataan lyhyesti ja konkreettisesti lapsen ja vanhemman välistä keskinäistä käyttäytymistä, jota havainnoimalla sosiaalityöntekijä on muodostanut käsityksen lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta. Esimerkiksi viimeisimmässä (D11) ylläolevista tekstikatkelmista sosiaalityöntekijä kuvaa esimerkkinä äidin ja lapsen välisestä lämpimästä vuorovaikutuksesta äidin silittäneen lapsen päätä ja lapsen menneen äidin syliin.

Puura ja Lindholm (2017, 163) tuovat esiin, kuinka lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen laadulla on merkitystä pienen lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille, minkä vuoksi vuorovaikutukseen mahdollisesti liittyviä pulmia on tärkeä kartoittaa palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana. Aineistossa lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta kirjoitetaan jonkin verran sosiaalityöntekijälle heränneen huolen näkökulmasta:

...sosiaalityöntekijälle on herännyt huolta isän ja XXn vuorovaikutuksesta ja sen puuttumisesta. XX ei tapaamisten aikana ota oikeastaan lainkaan kontaktia isäänsä eikä isä lapseen, XX hakee korostuneesti huomiota ja turvaa äidiltä. (C9)

Lapsen ja vanhemman välinen lämmin ja lapsen tarpeisiin vastaava vuorovaikutus nähdään lapsen kehityksen ja kiintymyssuhteen muodostumisen näkökulmasta keskeisenä, minkä vuoksi sosiaalityöntekijät palvelutarpeen arvioiteja tehdessään kartoittavat lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta sekä vuorovaikutukseen mahdollisesti liittyviä huolenaiheita ja siinä esiintyviä puutteita. Lapsen ja vanhemman

välisenä hyvänä vuorovaikutuksena nähdään molemminpuoliset myönteiset tunteet, yhteiset ilon hetket ja vastavuoroinen kiinnostuksen osoittaminen. Vastaavasti vanhemman etäinen ja tunnesävyltään kylmä suhtautuminen lapseen, lapsen välttelevä käyttäytyminen suhteessa vanhempaan tai vastavuoroisen kiinnostuksen puute ovat merkkejä varhaisen vuorovaikutussuhteen ongelmista. (Puura 2017, 134.)

Edellä esitetyssä aineiston tekstikatkelmassa (C9) sosiaalityöntekijä ilmaisee huoltaan lapsen ja isän välisen vuorovaikutuksen puuttumisesta ja hän on havainnoinut lapsen vuorovaikutuksen olevan erilaista isän ja äidin kanssa. Aineistokatkelmassa sosiaalityöntekijä perustelee, minkä vuoksi hänelle on herännyt huolta lapsen ja isän välisestä vuorovaikutuksesta, joka auttaa tekstin lukijaa myös ymmärtämään huolta. Avaamalla ja perustelemalla herännyttä huolta sosiaalityöntekijä antaa tekstin lukijalle käsitystä lapsen ja isän vuorovaikutuksen haasteista. Kuten Kääriäinen ym. (2006, 7-8, 20) muistuttavat, on asiakasdokumenttien sisältö mietittävä myös asiakkaiden näkökulmasta, koska dokumenttien perusteella tehdään heitä koskevia tulkintoja ja päätöksiä. Arviointityöskentelyn aikaisen havainnoinnin perusteella ilmenneitä vuorovaikutuksen haasteita yhteenvedotekstissä avaamalla asiakkaille selviää, mistä sosiaalityöntekijälle on herännyt huolta, eli työskentelyn aikana syntyneet havainnot raportoidaan näkyväksi.

Aineiston perusteella lapsen ja vanhemman välinen lämmin sekä lapsen tarpeisiin vastaava vuorovaikutus nähdään lastensuojelussa tärkeänä pyrkimyksenä, joka lapselle halutaan turvata. Osassa yhteenvedoista sosiaalityöntekijät ilmaisevat perheen tarvitsevan tukea lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen:

Äidin arvioidaan tarvitsevan tukea varhaisen vuorovaikutuksen ja vauvan perushoidon tukemista: tukea ja ohjausta tarpeiden huomioimisessa ja vauvan asettamisessa ensisijaiseksi kaikissa arjen toiminnoissa. (A1)

Pienen lapsen ja vanhemman välinen varhainen vuorovaikutus nähdään aikaisemman tutkimuksen ja teorian valossa keskeisenä lapsen saamaa hoitoa määrittävänä ja lapsen hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä, jolla on suuri vaikutus myös lapsen myöhempään elämään. Yllä olevassa aineisto-otteessa (A1) sosiaalityöntekijä on kirjoittanut työskentelyn perusteella tekemän arvionsa vanhemman tuen tarpeista

vuorovaikutukseen liittyen. Sosiaalityöntekijän kirjoittaessa äidin tuen tarpeesta liittyen 'vauvan asettamiseen ensisijaiseksi kaikissa arjen toiminnoissa' hän nostaa lasta ja lapsen tarpeita keskiöön. Kyrönlampi-Kylmänen (2010, 23) korostaa lapsuuden olevan tärkein elämänsä vaiheista, sillä silloin ihmisen persoonallisuus muotoutuu. Aikuisena koettu hyvinvointi on pitkälti riippuvainen lapsuuden kasvuolosuhteista. Aineiston perusteella lapsen vuorovaikutukseen häntä pääasiassa hoitavien aikuisten kanssa kiinnitetään palvelutarpeen arviointeja tehtäessä huomiota ja lapsi tulee tällä tavoin huomioiduksi palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa. Palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana varhainen puuttuminen ja riittävän avun ja tuen tarjoaminen vanhemmille vuorovaikutushaasteisiin liittyen tulee esiin aineiston yhteenvedoissa ja osoittaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden pitävän lämmintä ja lapsen tarpeisiin vastaavaa vuorovaikutusta keskeisenä lapsen hyvinvointiin vaikuttavana asiana.

9.3. Vanhempien vanhemmuuden voimavarat

Pienet lapset otetaan huomioon aineiston yhteenvedoissa heidän vanhempinsa vanhemmuutta koskevien voimavarojen kuvaamisen kautta. Pienet lapset ovat riippuvaisia vanhemmiltaan saamastaan kokoaikaisesta hoivasta, jonka vuoksi vanhemmuuden voimavaroja kuvaamalla on mahdollista kartoittaa ja kuvata pienen lapsen hyvinvointia, sekä nostaa häntä keskiöön arviointityöskentelyn aikana. Vanhempien voimavarat ja toimintakyky ovat tärkeitä tekijöitä arvioitaessa vanhempien lapselle antaman hoivan laatua ja tätä kautta lapsen hyvinvointia (Puura 2017, 134). Vanhemmuuden voimavarojen kuvaamisella tarkoitamme aineistossa esiintyviä kuvauksia, joissa kirjoitetaan vanhemman kokemuksista omasta jaksamisestaan lapsen kanssa tai työntekijöiden havainnoista liittyen vanhemman pärjäämiseen ja voimavaroihin suhteessa lapsen hoitamiseen ja hänestä huolehtimiseen.

Vanhemmuuden voimavarojen kuvaaminen korostuu pienten lasten kohdalla heidän tarvitsevuutensa ja vanhemmistaan riippuvuutensa ollessa suurempaa vanhempiin lapsiin verrattuna. Mäenpään ja Törrösen (1996, 59) mukaan lapsen iällä on suuri merkitys lastensuojelutyön sisältöön ja toteutukseen. Perheiden kanssa työskentelevien työntekijöiden on tärkeää ymmärtää pienen lapsen kokemistapaa voidakseen arvioida ja

hahmottaa perheen elämäntilanteiden ja vanhempien toiminnan vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen. Aineiston kuvaukset vanhempien voimavaroista painottuvat vanhempien omaan kertomaan omasta jaksamisestaan lapsen kanssa.

Isä on jaksanut olla hyvin XXn kanssa, eikä hänellä ole tällä hetkellä huolta omasta jaksamisestaan. (D7)

Äiti sanoi, ettei koe vauvan tarvetta jatkuvaan huomioon kuormittavaksi. Äiti kertoi vauvan viestejä olevan helppo ymmärtää ja hän kertoi nauttivansa vauvan kanssa olosta ja vauvan kasvun ja kehityksen seuraamisesta. Äiti sanoi, ettei ainakaan vielä ole tullut vauvaa kohtaan minkäänlaisia negatiivisia tunteita. (B10)

Äiti kuvailee XXn olevan tällä hetkellä uhmavaiheessa ja se tuo omaa haastetta äidin jaksamiseen. (C12)

Aineiston yhteenvedoista nostetuissa esimerkeissä vanhemmat kuvaavat omaa jaksamistaan lapsen kanssa ja kuvausten sisällöllinen laajuus vaihtelee. Ensimmäisessä esimerkissä kuvataan lyhyesti isän jaksavan olla lapsen kanssa, eikä isän voimavaroihin liittyen tuoda esiin huolenaiheita. Toisessa esimerkissä kuvataan vanhemman voimavaroja tarkemmin ja perustellaan enemmän äidin kokemusta jaksamisestaan vauvan hoitamisessa. Viimeisessä tekstilainauksessa kuvataan lapsen uhmaiän tuomaa haastetta äidin jaksamiseen äidin itsensä kertomana. Vanhemman voimavaroja pienen lapsen vanhempana kartoitettaessa vanhemman oma kokemus jaksamisestaan ja pärjäämisestään osoittautuu yhteenvetojen perusteella tärkeäksi arviointiprosessin aikana. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät muodostavat käsityksensä vanhempien voimavaroista vanhempien tuottamaan tietoon ja kokemukseen perustuen. Sosiaalityöntekijät ovat nähneet tärkeäksi kuvata yhteenvetoteksteissä vanhempien voimavaroja vanhempien kertoman perusteella ja tällä tavoin vanhemmat osallistuvat palvelutarpeen arvioinnin aikaiseen tiedon tuottamiseen perheen tilanteesta.

Vanhempien voimavarojen kuvaamisessa painottuvat vanhempien omat kuvaukset jaksamisestaan, mutta aineiston yhteenvedot sisältävät lisäksi työntekijöiden kuvausta ja arvioita vanhempien vanhemmuuden voimavaroista.

Tärkeää kuitenkin olisi, että perheen läheisverkosto osallistuisi XXn ja veljen perheen elämään tuoden vanhemmille tarvittavia hengähdystaukoja. (A9)

... äidillä ei ole ollenkaan omaa aikaa, koska on koko ajan lapsen kanssa... Äiti tarvitsee omaa aikaa, jotta jaksaa hoitaa XXaa. (B3)

Palvelutarpeen työntekijöiden näkemyksen mukaan on todella tärkeää, että äiti voisi ottaa tukea vastaan lasten ollessa pieniä. (C8)

Työntekijöiden palvelutarpeen arvioinnin aikana tekemiä havaintoja vanhempien vanhemmuuteen liittyvistä voimavaroista ja jaksamisesta, sekä tuen tarpeista näihin liittyen on yllä olevissa aineistoesimerkeissä tuotu esille. Ensimmäisessä tekstilainauksessa (A9) sosiaalityöntekijä kirjoittaa arvionsa, jonka mukaan vanhemmat tarvitsevat läheisverkostoltaan tukea jaksamiseensa. Sosiaalityöntekijä on nähnyt tärkeäksi kirjoittaa näkemyksensä, jonka perusteella perheen läheisverkoston tulisi osallistua lastenhoitoon vanhempien apuna, jotta vanhemmat saisivat välillä omaa aikaa. Tekstipätkän tavoitteena voi mahdollisesti olla myös herätellä vanhempia, eli yhteenvetotekstin ensisijaisia lukijoita, näkemään omaa avuntarvettaan ja ottamaan tai pyytämään läheisverkostolta apua. Toisessa esimerkissä (B3) kuvataan äidin oman ajan puutetta ja todetaan äidin tarvitsevan omaa aikaa, jotta hänellä on jaksamista hoitaa lastaan. Viimeisessä lainauksessa (C8) työntekijät ilmaisevat näkemystään, jonka mukaan äidin olisi todella tärkeä ottaa vastaan ulkopuolista tukea. Kaikissa edellä esitellyissä kolmessa aineisto-otoksessa korostuvat työntekijöiden työskentelyn perusteella tekemät havainnot vanhempien jaksamisesta, jotka pohjautuvat vanhempien omiin kertomuksiin. Vanhemman voimavarat ja jaksaminen nähdään yhtenä keskeisenä palvelutarpeen arviointiin kuuluvana osa-alueena, jonka huomioimiseen ohjeistetaan aiemmin esittelemässämme Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimallissa (kts. liite 2). Myös Laaksosen (2017, 104) liseniaattitutkimuksen perusteella vanhemman jaksamisen arvioinnin nähdään olevan keskeistä vanhemman riittävän vanhemmuuden arvioinnissa.

Vanhempien voimavaroja työskentelyn aikana kartoittamalla on mahdollista arvioida lapsen saaman hoidon ja huolenpidon laatua, jonka vuoksi vanhempien voimavarojen kartoittamisen voi nähdä pienen lapsen kohdalla erityisen merkityksellisenä.

Vanhemmuuden voimavaroja arvioimalla on mahdollista samalla hahmotella perheen mahdollisia tuen ja avun tarpeita. Riittävät vanhemmuuden voimavarat mahdollistavat lapselle riittävän hoivan ja huolenpidon, jotka varmistavat lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen. Vanhemmuuden voimavaroja selvittämällä ja tukemalla pyritään riittävän hyvän ja tasapainoisen vanhemmuuden turvaamiseen, jonka avulla luodaan lapselle hyvinvointia. Pienen lapsen kohdalla vanhemmuus on kiinteästi kytköksissä lapsen kokemaan hyvinvointiin, jonka vuoksi vanhemmuuden voimavarojen kartoittaminen on yksi keino varmistaa pienen lapsen hyvinvointia.

9.4. Lapsen huolto- ja tapaamisasiat

Yhtenä keinona huomioida lapsi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa on kirjoittaa lapsen huoltajuudesta, asumisesta sekä lapsen ja vanhemman välisistä tapaamisista. Lapsen huolto- ja tapaamisasiat näyttäytyvät korostuvan vanhempien välisissä ristiriita- ja erotilanteissa. Aineistossa yleisin tapa kirjoittaa lapsen huoltajuudesta ja asumisesta on kuvata vanhempien huoltajuussuhdetta lapseen sekä mainita, kenen kanssa lapsi asuu.

Molemmat vanhemmat ovat XXn huoltajia. (D5)

Äiti on yksinhuoltajana vastuussa XXsta...(C12)

XX asuu äidin luona, missä isä käy huolehtimassa XXsta. (B2)

Kahdessa ensimmäisessä aineistokatkelmassa tuodaan lyhyesti esiin lapsen ja vanhemman välinen huoltajuussuhde ja viimeisessä katkelmassa kirjoitetaan lyhyesti lapsen asumisesta. Tiedot lapsen asumisesta ja huoltajuudesta tuodaan yhteenvedoissa usein esiin osana lapsen perustietoja. Tämä johtuu luultavasti siitä, että vanhempien huoltajuussuhteella ja lapsen asumisella on usein konkreettista merkitystä palvelutarpeen arvioinnin ja lapsen mahdollisten jatkoasiakkuuksien työskentelyn kannalta, minkä vuoksi lapsen huoltajuustiedot ja tiedot lapsen asumisjärjestelystä tuodaan esiin

useimmissa aineiston palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa. Vanhempien huoltajuussuhteet lapseen määrittävät esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnin aikana vanhemman tiedonsaantioikeutta ja sitä, ollaanko lapsen vanhempaan arviointiprosessin aikana yhteydessä, minkä vuoksi lapsen huoltajuussuhteiden esiintuomisella on palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa keskeinen merkitys. Myös tieto lapsen asumisesta ja perheen sisäisistä asumisjärjestelyistä on usein tärkeää mainita ja lapsen asumisjärjestelyä selvitetään osana lapsen palvelutarpeen arviointia. Lapsen asumisjärjestelyt vaikuttavat esimerkiksi siihen, kumman vanhemman kanssa lapsen tapaamisesta sovitaan palvelutarpeen arvioinnin aikana.

Aineistossa toistuvat lapsen huoltajuuteen liittyvät kuvaukset lapsen isän isyyden tunnustamisesta. Isyyden tunnustamisella pyritään lapsen ja isän sukulaissuhteen viralliseen vahvistamiseen. Isyyslaki säätelee lapsen isän isyyden tunnustamista ja isyyden vahvistamista. (Isyyslaki 11/2015.) Seuraavissa aineisto-otoksissa kirjoitetaan isyyden tunnustamisesta:

Vanhempia kehoitettu myös huolehtimaan XXn isyydentunnustus kuntoon, jossa myös isä merkitään XXn tietoihin. (D6)

Äiti kertoi, etteivät vanhemmat ole vielä käyneet lastenvalvojalla sopimassa huoltajuudesta tai tunnustamassa isyyttä. Äiti kertoi isän haluavan kovasti huoltajuutta, eikä hän jaksaa riidellä asiasta. Äidin mukaan isä pelkää, ettei saisi tavata vauvaa, jos hän ei olisi huoltaja. (A4)

Ensimmäisessä esimerkissä sosiaalityöntekijä suosittelee vanhempia huolehtimaan isyyden tunnustamisesta, jotta myös isä näkyisi jatkossa lapsen virallisissa tiedoissa. Toisessa esimerkissä lapsen äiti on tuonut esiin isän toivovan lapsen huoltajuutta, isyyden tunnustusta ja lapsen tapaamisia. Aineisto-otoksista välittyy, kuinka sosiaalityöntekijät pitävät isyyden tunnustusta tärkeänä lapsen isän sekä ennen kaikkea lapsen kannalta. Lapsen oikeutena on tavata ja pitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa, jota molempien vanhempien tulisi pyrkiä kaikin tavoin tukemaan (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 2§).

Aineiston palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa kirjoitetaan lapsen ja hänen vanhempiensa tapaamisista. Aineiston yhteenvedoista käy ilmi, kuinka useiden lasten

vanhemmat eivät ole olleet keskenään parisuhteessa tai asuneet yhdessä perheenä palvelutarpeen arviointijakson aikana, jolloin toinen lapsen vanhemmista asuu erillään lapsesta. Erillään asuvaa vanhempaa voidaan kutsua lapsen etävanhemmaksi. Lapsen vanhempien erillään asumiselle voi olla monia selittäviä syitä. Vanhempien ero näyttäytyy yhtenä syynä vanhempien erillään asumiseen. Sinkkosen mukaan pienten, alle 3-vuotiaiden lasten, vanhempien erot ovat lisääntyneet huolestuttavasti (Sinkkonen 2012, 173). Muita syitä lapsen vanhempien erillään asumiseen voivat olla esimerkiksi se, etteivät vanhemmat ole olleet missään vaiheessa keskenään parisuhteessa tai että he asuvat erillään kulttuurillisista tai taloudellisista syistä. Aineistossa yhtenä lapsen huomioimisen keinona on tuoda esiin, miten lapsi tapaa vanhempiaan ja millä tavoin lapsesta erillään asuva vanhempi osallistuu ja on läsnä lapsen elämässä.

Isä pyrkii käymään tapaamassa XXaa päivittäin ennen ja jälkeen töiden... (B5)

Isä on tavannut XXaa äidin luona ja ulkoillen puistossa tai kävelyillä. (C7)

XX ei tapaa isäänsä. (C12)

Äiti on XXn lähihuoltaja ja isä hoitaa XXaa luonaan kolmesti viikossa. (D7)

Ylläolevissa aineisto-otteissa kuvataan lyhyesti lapsen ja etävanhemman tapaamisia sekä tapaamisten säännöllisyyttä. Toisessa aineistoesimerkissä kuvataan lisäksi etävanhemman ja lapsen tapaamisten sisältöä. Aineistossa on havaittavissa moninaisia tapoja, miten lapsen ja etävanhemman yhteydenpito ja tapaamiset on järjestetty. Osa aineiston lapsista tapaa etävanhempansa hyvin tiiviisti ja säännöllisesti, kun taas osalla yhteydenpito vanhempaan on satunnaisempaa. Osassa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoista tuotiin myös esiin, kuinka lapset eivät pidä lainkaan yhteyttä toiseen vanhemmistaan tai kuinka lapsen ja etävanhemman tapaamiset toteutetaan valvottuina tapaamisina, joissa paikalla on lapsen ja vanhemman lisäksi ulkopuolinen aikuinen varmistamassa lapsen turvallisuuden tapaamisen ajan. Valvotuilla tapaamisilla pyritään huolehtimaan lapsen tapaamisoikeuden toteutumisesta lapsen edun mukaisesti silloin,

kun lapseen tai hänen turvallisuuteensa kohdistuu jonkinlaista uhkaa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Aineisto pitää sisällään erilaisia kuvauksia siitä, miten toisistaan erillään asuvien vanhempien jaettu vanhemmuus toimii. Osassa yhteenvedoista tuodaan esiin, kuinka vanhemmat ovat keskenään asiallisissa väleissä ja he ovat saaneet sovittua lapsen asioista ilman riitoja.

Vanhemmat ovat pystyneet puhumaan ja sopimaan XXn asioista ja he tietävät, miten ja missä XXn liittyvät asiat hoidetaan, jos päätyisivät eroon. (D2)

Vanhemmat ovat eronneet, mutta isä viettää XXn kanssa paljon aikaa. Vanhemmat eivät ole tehneet tapaamissopimusta, vaan sopivat XXn asioista joustavasti. (D12)

Aineistokatkelmassa kuvataan, kuinka vanhemmilla on keskenään asialliset välit ja kuinka he pystyvät sopimaan joustavasti lapsen asioista. Vanhempien keskinäisen yhteistyön toimivuutta voidaan pitää lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta ensisijaisen tärkeänä, jonka vuoksi yhteistyön toimivuus voidaan nähdä olennaisena osana hyvää vanhemmuutta. Sinkkosen mukaan vanhempien yhteishuoltajuus, asiallinen keskusteluyhteys sekä lapsen turvallinen ja lämmin suhde molempiin vanhempiin minimoivat lapselle vanhempien erosta aiheutuvaa kuormitusta ja epävarmuutta. Sen sijaan riitaisissa perheissä lapsen turvallisuuden tunne on voinut jo ennen eroa vakavasti heikentyä, mikä osaltaan hankaloittaa myös lapsen selviytymistä vanhempien erokriisistä. (Sinkkonen 2012, 179.) Vanhempien keskinäiset toimivat välit auttavat lasta selviytymään vanhempien erosta ja tukevat hänen hyvinvointiaan.

Aineiston perusteella yhteistyövanhemmuus ei ole aina sujuvaa ja lapsen hyvinvointia tukevaa. Aineiston yhteenvedoissa korostuvat kuvaukset vanhempien erimielisyyksistä ja ristiriidoista koskien lapsen huolto- ja tapaamisasioita. Sinkkosen mukaan on tyypillistä, että vanhempien väliset huoltoriidat kuormittavat eri viranomaistahoja, kuten sosiaalitoimea, oikeusasteita ja lasten mielenterveyspalveluja (Sinkkonen 2012, 175). Aineiston yhteenvedot pitävät sisällään paljon vanhempien keskinäisten ristiriitojen ja näkemuserojen kuvaamista.

Äiti sanoo, että isä oli kertonut, että haluaisi tavata lapsia. Äidin mukaan isä sanoi, että 20 päivän sisällä hän ottaa äidiltä lapset pois... Äiti on esittänyt neuvolassa huolta, että isä voisi viedä lapset maasta. Isä sanoi, ettei todellakaan (veisi) lapsia pois Suomesta ja (maan nimi). Isällä on pelko, että äiti veisi lapset pois maasta. (D10)

...isä käyttää toisinaan XXaa välikappaleena kontrolloidakseen äidin elämää. (C7)

Aineisto-otteista tulevat esille vanhempien keskinäiset erimielisyydet lasten asioista. Ensimmäisessä aineistoesimerkissä molemmat vanhemmat tuovat esiin huoltaan siitä, että toinen vanhempi veisi lapset ilman lupaa ulkomaille. Toisessa aineistokatkelmassa tuodaan esiin, kuinka isän nähdään käyttävän lasta kontrolloidakseen äidin elämää. Vanhempien eron jälkeiset ristiriidat tai tulehtuneet välit vaikuttavat väistämättä pieneen lapseen ja hänen hyvinvointiinsa. Sinkkosen mukaan joskus vanhemmat jatkavat riitelyä eron jälkeen, mikä voi pitkittää erosta toipumista. Vanhempien välillä on voinut olla vakavia erimielisyyksiä, riitelyä ja pahimmillaan jopa väkivaltaa, mitkä vaikuttavat negatiivisesti myös lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. (Sinkkonen 2012, 175.) Palvelutarpeen työskentelyn aikana sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on auttaa vanhempia asettamaan lapsi etusijalle niin, että vanhemmat kykenevät keskinäisistä ristiriidoistaan huolimatta suojelemaan lapsen turvallisuuden tunnetta ja toimimaan lapsen parasta ajatellen. Taskisen (2001, 13) mukaan eron jälkeen vanhempien olisi erittäin tärkeää pyrkiä luomaan toimivaa keskinäistä suhdetta erostaan huolimatta ja ylläpitää lapsen myönteistä kuvaa toisesta vanhemmasta. Vanhempien keskinäinen yhteistyö on lapsen eroon sopeutumisen kannalta vaikuttavampi tekijä kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen.

Vanhempien huolto- ja tapaamisriitoja kuvaavat tekstiosuudet painottuvat aineistossa tiettyihin yhteenvetoihin. Näissä yhteenvedoissa keskitytään kuvaamaan vanhempien erimielisyyksiä ja heidän välisiään huoltoriitoja, jolloin lapsen huomiointi ja muut arvioinnin osa-alueet jäävät yhteenvedoissa vähäisemmäksi. Aineiston perusteella lapsi näyttää jäävän vanhempien välisten huoltajuusriitojen varjoon yhteenvetojen keskittyessä kuvaamaan vanhempien riitoja ja eriäviä näkemyksiä. Aineiston perusteella vanhempien

välisen ristiriitojen ja huoltajuusriitojen kuvaaminen vie yhteenvedoissa paljon tilaa, jolloin lapsi hukkuu työskentelyn keskiöstä.

Lukiessa yhteenvedoja, joissa pääroolissa ovat vanhempien huoltajuusriitojen ja erimielisyyksien kuvaukset, herää kysymys, miksi sosiaalityöntekijät kirjoittavat yhteenvedoihin vanhempien huoltajuusriidoista lapsesta kirjoittamisen sijaan. Huoltajuusriitojen kuvauksen painottuminen yhteenvetoteksteissä voi selittyä vanhempien tuodessa aihetta korostuneesti esiin palvelutarpeen arvioinnin aikaisessa työskentelyssä, jolloin muiden aihealueiden käsittelylle ei ole ollut mahdollisuutta. Toisaalta sosiaalityöntekijöille on saattanut herätä huoli lapsen olosuhteista vanhempien huoltajuusriitojen takia, minkä vuoksi sosiaalityöntekijät ovat nähneet oleelliseksi kirjoittaa aiheesta myös lapsen asiakirjoihin. Huoltajuusriitoja käsitteleviä yhteenvedoja lukiessa lukijalle syntyy vaikutelma lapsen jäämisestä sivuun vanhempien keskinäisten erimielisyyksien vuoksi. Pahimmillaan tällaiset asiakirjat kuvaavat todellisuutta, jossa lapsi joutuu elämään vanhempien huoltajuusriitojen keskellä.

Sinkkosen (2012, 73) mukaan vanhempien parisuhteen päättyminen vaikuttaa koko perheeseen ja väistämättä myös lapseen. Lapsilla saattaa olla vanhempien ristiriitojen ja eron kokemisen jälkeen monimuotoisia ongelmia käyttäytymisessä ja tunne-elämässä. Tutkimuksemme aineiston perusteella sosiaalityöntekijät pyrkivät palvelutarpeen arvioinnin aikana kartoittamaan vanhempien keskinäisiä välejä, heidän yhteistyökykyään ja näiden vaikutuksia lapseen. Vanhempien näyttää aineiston perusteella olevan ajoittain vaikea asettua lapsen asemaan ja nähdä tilanne lapsen näkökulmasta.

Vanhempien mielestä XXaan ei ole vaikuttanut negatiivisesti vanhempien tilanne. Isän mielestä vanhemmille tulee riitaa XXn vaihtotilanteissa, jolloin hän poistuu nopeasti paikalta. Äidin mielestä he eivät riitele vaihtotilanteissa. (A12)

Isä pohti, että XXlla on ehkä ikävä äitiä, mutta toisaalta isä on sitä mieltä, ettei XX halua olla äidin vaan hänen kanssaan. (C13)

Ensimmäisessä aineisto-otteessa vanhemmat eivät vaikuta tunnistavan heidän riitaisten väliensä vaikuttavan millään tavalla lapseen ja vanhemmilla on keskenään hyvin eriävät näkemykset lapsen vaihtotilanteiden sujumisesta. Toisessa esimerkissä isä tunnistaa

lapsen ikävöivän äitiään, mutta ei tästä huolimatta näe lapsen tarvetta yhteiseen ajanviettoon äidin kanssa. Taskisen mukaan eron yhteydessä vanhemmat ovat usein liian keskittyneitä omaan pahaan oloonsa, eivätkä näin ollen kykene ottamaan huomioon lastensa tilannetta ja osaa tukea heitä asian käsittelyssä. Lapsi ei kuitenkaan saisi jäädä yksin huoliensa kanssa. (Taskinen 2001, 12.) Vanhemman vaikeus lapsen asemaan asettumisessa voi johtua vanhemman eron myötä heikentyneestä mentalisaatiokyvystä. Sinkkosen (2012, 173) mukaan vanhemmat ovat erotilanteessa usein kuormittuneita ja heidän mentalisaatiokykynsä voi olla hetkellisesti heikentynyt, mikä voi näkyä siinä, etteivät vanhemmat kykene erotilanteessa asettumaan ja eläytymään lasten asemaan, tunteisiin ja ajatuksiin. Tämän seurauksena lapsi voi jäädä vaille vanhemmilta saatua emotionaalista tukea, vaikka tarvitsisi sitä vanhempien erotilanteessa kipeästi. Näin ollen vanhempien erimielisyydet ja huoltajuusriidat eivät saa johtaa pienen lapsen sivuuttamiseen palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. Aineiston yhteenvedoissa sosiaalityöntekijät tuovat esille huolta vanhempien erimielisyyksien vaikutuksista lapseen.

XXn turvallisen kehityksen ja kasvun kannalta on tärkeää, että vanhemmat ovat keskenään tasa-arvoisessa suhteessa ja pystyvät sopimaan asioista rauhassa keskustelemalla. (C7)

Huolet liittyvät lähinnä siihen miten vanhemmat jatkossa kykenevät sopimaan XXaa koskevat asiat, koska tällä hetkellä heillä ei ole keskusteluyhteyttä. (A13)

Tekstilainauksissa kuvataan sosiaalityöntekijöiden ilmaisemaa huolta vanhempien keskinäisistä ristiriidoista lapsen näkökulmasta. Aineisto-otoksissa sosiaalityöntekijä nostaa lasta työskentelyn keskiöön tarkastelemalla perheen tilannetta ja vanhempien ristiriitojen vaikutuksia lapsen näkökulmasta. Erotilanteessa vanhempien pitäisi pystyä näkemään tilanne lapsen kannalta ja joissain tapauksissa luopua omista toiveistaan, jos ne eivät ole lapselle hyväksi (Taskinen 2001, 44). Kirjoittamalla lapsen näkökulmasta sosiaalityöntekijän voi nähdä pyrkivän vaikuttamaan lapsen vanhempiin ja saamaan vanhempia hahmottamaan heidän keskinäisten ristiriitojensa vaikutuksia lapseen. Pyhäjoki ja Koskimies (2009, 190) painottavatkin, kuinka työntekijän tulee puuttua tilanteisiin, joissa hänellä herää huoli lapsesta. Työntekijän tehtävänä on ottaa lasta

koskeva huoli avoimesti puheeksi vanhempien kanssa ja pyrkiä tällä tavoin edistämään konkreettisesti lapsen hyvinvointia.

Aineiston perusteella vanhempien hyvä ja toimiva yhteistyövanhemmuus nähdään pyrkimyksenä, johon sosiaalityöntekijät tukevat vanhempia keskustelemalla ja ohjaamalla heitä tarvittaessa oikeiden palveluiden piiriin. Vaikka sosiaalityöntekijät pyrkivät aineistossa huomioimaan lasta kuvaamalla lapsen huolto- ja tapaamisasioita, jää lapsi yhteenvedoissa vanhempien erimielisyyksien ja ristiriitojen kuvaamisen taustalle. Erityisesti pienten lasten kohdalla lapsen jääminen pois työskentelyn keskiöstä on huolestuttavaa, sillä alle 3-vuotiaat lapset eivät kykene itse tuomaan omia näkemyksiään esille. Vanhempien ristiriidat ja heidän eron myötä heikentynyt mentalisaatiokykyensä voivat olla pienen lapsen hyvinvoinnille erityisen haitallisia lapsen kiintymyssuhteen muodostumisen ja turvallisuuden tunteen kannalta.

10. LAPSEN TURVALLISUUS

Pienet lapset tulevat yhteenvetoteksteissä huomioiduiksi heidän turvallisuuttaan koskevin mainintoina. Sosiaalityöntekijät ovat kirjoittamissaan yhteenvedoissa nostaneet pientä lasta ja hänen turvallisuuttaan keskiöön arviointityöskentelyssä kirjoittamalla lapsen turvallisuudesta ja sitä uhkaavista tekijöistä. Lapsen turvallisuutta uhkaaviksi tekijöiksi nousevat aineiston perusteella perheväkivalta ja vanhempien keskinäiset ristiriidat sekä vanhempien päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat. Näistä muodostimme kaksi lapsen turvallisuutta koskevaa alateemaa. Lapsen turvallisuutta koskeviin kuvauksiin luokittelimme kaikki aineiston lasta koskevat kuvaukset, joissa käsitellään vanhempien välisiä ristiriitoja tai perheväkivaltaa, sekä kuvaukset vanhempien päihteiden käytöstä ja mielenterveysongelmista. Edellä mainitut tekijät ovat vakavia uhkia pienen lapsen turvallisuudelle ja sitä kautta uhkaavat lapsen kasvua ja kehitystä. Vaikka perheen ongelmien taustalla olisi ensi sijassa vanhempia koskevia ongelmia, vaikuttavat ne ja auttamisen keinot jollain tapaa aina samaan aikaan merkittävästi myös lapseen ja lapsen arkeen (Tulensalo 2016, 273). Näin ollen perheen sisäinen väkivalta tai vanhempien väliset ristiriidat, sekä vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat ovat selkeitä vanhemmuuden riskitekijöitä ja vaikuttavat väistämättä lapsen turvallisuuteen, sekä laajemmin ajateltuna hänen kasvuunsa ja kehitykseensä. Seuraavaksi esittelemme tarkemmin lapsen turvallisuuteen liittyviä alateemoja.

10.1. Perheväkivalta ja vanhempien väliset ristiriidat

Aineistossa kuvaukset perheväkivallasta ja vanhempien välisistä ristiriidoista koostuvat vanhempien välisten ristiriitatilanteiden ja vanhempien tuottamien teemaan liittyvien huolenaiheiden sekä pelkojen kuvauksina.

Ensin äiti kielsi erimielisyyksiin liittyneen fyysistä yhteenottoa, myöhemmin kuitenkin sanoi miehen läpsäisseen häntä yhden kerran kasvoihin vauvan ollessa nukkumassa. (A6)

Äiti on isän mukaan läpsinyt isää ja raivonnut XXn läsnä ollessa. Isä kuitenkinkorosti, että äiti on raivonnut hänelle ja tilanteelle, mutta negatiiviset tunteet eivät ole koskaan kohdistuneet XXaan. (D2)

Äiti pelkää myös, että isä mahdollisesti tekee jotain hänelle tai XXlle. (B3)

Esimerkeissä vanhempien keskinäisiä ristiriitatilanteita kuvataan heidän itsensä kertomina. Vaikka tilanteet ovat vanhempien kuvausten perusteella olleet heidän välisiään, niin siitä huolimatta lapsi mainitaan kuvauksissa jollakin tavalla. Vanhempien välisten ristiriitatilanteiden kytkeytyminen lapseen tulee tekstilainauksissa näkyväksi. Vaikkei lapseen itseensä kohdistuisi väkivaltaa tai suoranaista väkivallan uhkaa, tuodaan lapsi väkivaltaan liittyvässä kuvauksessa näkyväksi. Lisäksi kolmannen yllä olevan esimerkkilainauksen kaltaisia kuvauksia vanhemman peloista ja huolenaiheista liittyen väkivaltaan tai sen uhkaan vanhempaa tai lasta kohtaan on aineiston yhteenvedoissa. Vanhempien väkivaltaan liittyvistä heidän itsensä esille tuomista peloista ja huolenaiheista kirjoittaminen yhteenvetoteksteissä antaa lukijalle kuvaa lapsen kasvuympäristön turvattomuudesta ja sen uhkatekijöistä.

Vauvan ja pienen lapsen turvallisuus on täysin häntä hoitavien aikuisten varassa, eikä lapsella ole omasta takaa keinoja itsensä suojelemiseksi, minkä vuoksi lapsi tarvitsee vanhempien turvallista vanhemmuutta (Sinkkonen 2008, 102). Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille huoltaan vanhempien ristiriitojen vaikutuksista lapseen. Vanhempien väliset ristiriidat ja väkivalta ovat vakava uhka pienen lapsen turvallisuuden kokemukselle, mitä on painotettu vanhemmille arviointityöskentelyn aikana yhteenvetotekstien perusteella. Vanhempien kanssa on keskusteltu heidän keskinäisten ristiriitojensa ja vanhempien välisen väkivallan vaikutuksista lapseen ja hänen hyvinvointiinsa.

Vanhempien kanssa on keskusteltu siitä, että XXaa tulee suojata vanhempien välisiltä ristiriidoilta ja tähän vanhemmat pyrkivät (A14)

Vanhempien kanssa on tapaamisilla keskusteltu siitä, että aikuisten välinen väkivalta koskettaa myös lasta, vaikka hän ei itse olisi väkivallan kohteena.

Kotona tapahtuva väkivalta on haitallista lapsen tasapainoiselle kehitykselle ja traumatisoi häntä. (C5)

Äidin kanssa keskusteltiin vanhempien välisen väkivallan ja riitojen vaikutuksesta lapseen sekä siitä, että vanhempien tulee ensisijaisesti huolehtia XXn turvallisuudesta. Jokaisella lapsella on oikeus kasvaa kodissa, jossa ei ole vanhempien välistä eikä lapseen kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Pienikin lapsi aistii kodin ilmapiirin ja voi kokea turvattomuutta epävakaisissa olosuhteissa. (D4)

Vanhempien kanssa keskusteleminen väkivallan ja ristiriitojen vaikutuksista lapseen näyttäytyy aineistossa sosiaalityöntekijän keinona huomioida pieni lapsi nostamalla hänen turvallisuuttaan työskentelyn keskiöön. Ilmaisemalla huoltaan lapsen turvallisuudesta sosiaalityöntekijä pyrkii tuomaan lapsen näkökulmaa näkyväksi vanhemmille. Pyhäjoen ja Koskimiehen mukaan huolen puheeksi ottamisessa keskeistä on vanhempien saaminen mukaan työskentelyyn heränneen huolen vähentämiseksi. Tavoitteena on yhteinen työskentely vanhempien kanssa lapsen tilanteen edistämiseksi. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 190.) Keskustelemalla vanhempien kanssa lapsen turvallisuutta uhkaavista tekijöistä ja sitä kautta pyrkimällä vaikuttamaan vanhempien mentalisaatiokykyyn lapsen turvallisuutta edistävästi työntekijät pyrkivät varmistamaan lapselle hänen hyvinvointiaan tukevan turvallisen kasvu ympäristön. Sinkkosen (2008, 108-109) mukaan olennaisena lapsen hyvinvoinnin ja turvallisen kasvu ympäristön näkökulmasta voidaan nähdä vanhempien mentalisaatiotaidot ja kyky reflektiivisyyteen. Näiden myötä pienelle lapselle välittyy kokemus, että hän pysyy hoivaajansa mielessä ja hoivaaja kannattelee häntä eri tunnetilojen ja tarpeiden kanssa. Vanhemman on tärkeää kannatella lastaan ja pyrkiä pitämään hänet lakkaamatta mielessään olosuhteista riippumatta.

Lapsen turvallisuuden varmistaminen, sitä uhkaavien tekijöiden kartoittaminen sekä niihin puuttuminen nähdään lastensuojelun keskeisimpinä tehtävinä, jonka vuoksi lapsen turvallisuuteen liittyvien riskitekijöiden kartoittaminen nousee keskeisesti esille aineiston yhteenvedoissa. Aineiston yhteenvedoissa on vanhempien ristiriitoja koskevien tapahtumakuvausten lisäksi kuvausta lapseen kohdistuvasta väkivallasta tai siihen liittyvästä uhasta tai epäilystä. Lapsen kohdistuva väkivalta ja lapsen kaltoinkohtelu ovat merkittäviä lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia riskitekijöitä (Nikkola & Luoma

& Aronen 2017, 732). Seuraavat aineistokatkkelmat kuvaavat yhteenvedoissa esiintyviä kuvauksia lapsen kohdistuvasta väkivallasta tai sen uhasta:

Isäpuoli ei mielestään ole kohdellut XXaa kovakouraisesti, mutta on joskus saattanut huutaa tai ärähtää... Äiti on aikaisemmin ottanut väsyneenä ja hermojen mennessä XXaa hiuksista kiinni vaikka tietää sen olevan väärin. Tilanteissa äiti on ollut väsynyt ja XX on ollut haastava. (B6)

Kerrotaan äidille, että meidän täytyy tehdä isästä poliisille tutkintapyyntö, koska lapseen on kohdistunut väkivaltaa. Äiti kertoi perheen olleen (paikan nimi), kun vanhempi lapsista oli halunnut leikkiä ja isä oli ravistellut lasta kädestä. Äiti sanoo, että se on ollut ainoa kerta, kun isä on ollut väkivaltainen lasta kohtaan. (D10)

Äiti kertoi isän uhanneen varastaa XXn. Äidin mukaan isä on kertonut kurittaneensa (maan nimi) asuvaa lastaan fyysisesti ja sanonut tekevänsä näin XXllekin. Äidin kertoman mukaan isä ei ole ollut XXaa kohtaan väkivaltainen. (B1)

Lapsen kohdistuvasta väkivallasta tai sen epäilystä on kuvausta muutamassa aineiston yhteenvedoista. Yllä olevissa aineisto-otoksissa kuvataan lapseen jommankumman vanhemman taholta kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Kahdessa ensimmäisessä aineisto-otoksessa lapseen on tekstin perusteella kohdistunut väkivaltaa hänen vanhempansa taholta ja teksteissä kuvataan väkivaltatilanteita ja niihin johtaneita syitä. Viimeisessä tekstikatkkelmassa kuvataan sen sijaan lapseen isän taholta kohdistuvaa väkivallan uhkaa äidin kertomana. Lapsen kohdistuva väkivalta ja sen uhka ovat aina vakavia riskitekijöitä lapsen turvallisuudelle, minkä vuoksi lapsen turvallisuuden uhkatekijöiden kartoittaminen on keskeinen osa palvelutarpeen arvioinnin työskentelyä. Nikkola ym. (2017, 732) korostavat lapseen kohdistuvan kaltoinkohtelun olevan vakava riskitekijä lapsen kehitykselle ja lapsena koetun kaltoinkohtelun vaikuttavan läpi elämän ja pahimmillaan siirtyvän jopa seuraavalle sukupolvelle. Myös Puura (2017, 89) korostaa kuritusväkivallan ja kaltoinkohtelun monisukupolvisuutta: vanhemman omat kaltoinkohtelun tai kuritusväkivallan kokemukset lapsuudesta voivat siirtyä vanhemman kasvatuskäytännöiksi erityisesti rajaustilanteissa omien lasten kanssa.

Edellä esitetyt kuvaukset lapsen kohdistuvasta väkivallasta ovat vanhempien kertomaa, jonka pohjalta työntekijät ovat tarvittaessa vieneet asiaa eteenpäin poliisille tutkittavaksi. Lapsen kohdistuessa väkivaltaa tai sen uhkaa vanhempien taholta vaaditaan moniammatillista yhteistyötä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Lastensuojelun tehtävänä on lapsen turvallisuudesta huolehtiminen poliisin keskittyessä mahdollisen rikoksen tutkintaan. (Nikkola & Luoma & Aronen 2017, 727.) Väkivaltaan liittyvät kuvaukset aineistossa koskevat enemmän vanhempien välisiä ristiriitoja ja väkivaltaa kuin lapsen itseensä kohdistuvaa väkivaltaa. Kuitenkin lasta ja hänen turvallisuuttaan on arvioitu sekä se on nostettu keskeiseksi lähes kaikissa yhteenvedoissa, joissa on kirjoitettu väkivallasta tai sen uhasta riippumatta siitä, kehen perheenjäsenistä väkivalta tai sen uhka liittyy.

Kyrönlampi-Kylmäsen mukaan väkivaltainen tai turvaton kasvuympäristö nähdään riskitekijänä lapsen kehitykselle. Tällaisessa ympäristössä lapsesta huolehtiminen jää usein vanhemmilla toissijaiseksi. Vanhemmuudessa olennaista on lapsen tarpeiden asettaminen etusijalle. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 36.) Pienen lapsen kasvuympäristön merkitys hänen hyvinvointiinsa on keskeinen, jonka vuoksi kasvuympäristössä olevien uhkatekijöiden arviointi ja kartoittaminen on välttämätöntä lastensuojelun työskentelyssä lapsen turvallisuuden varmistamiseksi. Lapsen tarpeet ja niihin vastaaminen sekä lapsen turvallisuuden takaaminen voivat jäädä vanhemmilla toissijaisiksi kuormittavissa elämäntilanteissa, joihin liittyy esimerkiksi perheen sisäistä väkivaltaa. Perheväkivalta voi vaikuttaa vanhempien vanhemmuuteen negatiivisesti ja sitä kautta pienen lapsen hyvinvointiin sitä heikentäen. Väkivalta tai sen uhka muodostavat väistämättä riskin lapsen turvallisuuden kokemukselle, jonka vuoksi siitä keskusteleminen vanhempien kanssa palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana on aineiston perusteella yksi keskeinen keino ottaa lapsi huomioon hänen turvallisuutensa tärkeyttä korostamalla.

10.2. Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat

Lasten turvallisuudesta kirjoitetaan palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien kautta. Vanhemman päihde- ja

mielenterveysongelmat vaikuttavat väistämättä vanhemman vanhemmuuteen, minkä vuoksi vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat nähdään merkittävinä riskitekijöinä lapsen turvalliselle kasvulle, kehitykselle ja hyvinvoinnille. Puura (2017, 89) tuo esiin vanhempien päihteidenkäytön ja mielenterveysongelmien vaikuttavan vanhemman kykyyn olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja vastata lapsen tarpeisiin. Tämän vuoksi vanhempien päihde- ja mielenterveyspulmiin kiinnitetään huomiota osana lapsen palvelutarpeen arvioinnin työskentelyä. Yhteenvedoissa vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmista kirjoitetaan pääasiassa sosiaalityöntekijän huolen kautta.

XXstä herää lastensuojelullinen huoli vanhempien päihdeongelmien, isän mahdollisen päihteidenkäytön ja rahapelien pelaamisen takia. (B3)

Työntekijöille jää kuitenkin huolta siitä, kykeneekö äiti turvaamaan XXlle päihteettömän ja turvallisen kasvu ympäristön. (D11)

Palvelutarpeen arviointiprosessin aikana...heräsi kysymys siitä, missä määrin äiti hallitsee mielenmalttiaan ollessaan lasten kanssa ja tulee toimineeksi impulsiivisesti. Aikuisen impulsiivinen ja ennakoimaton toiminta voi luoda lapsessa turvattomuuden tunnetta. (C8)

Aineisto-otteissa kuvataan vanhemman päihteiden käytöstä tai psyykkisestä voinnista sosiaalityöntekijälle herännyttä huolta. Vanhempien päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat nähdään aineiston yhteenvedoissa riskitekijöinä lapsen hyvinvoinnille ja turvalliselle kasvu ympäristölle. Aineiston perusteella työntekijät pitävät tärkeänä lapsen turvallista kasvu ympäristöä, jonka tulisi olla päihteetön ja vanhemman käytöksen tulisi olla lapsen näkökulmasta vakaata, ennakoitavaa ja johdonmukaista. Yhteenvedoissa kirjoitetaan vanhemman päihteiden käytön ja mielenterveysongelmien yhteydessä vanhemman vastuusta ja hoitokyvystä, joiden nähdään määrittävän vanhemman kykyä vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtia hänen turvallisuudestaan.

Isän kanssa on sovittu yhteisessä tapaamisessa, ettei hän voi olla yksin hoitovastuussa lapsista, ennen kuin on käynyt seuloissa. (C4)

Lastensuojelun työntekijöitä jäi mietityttämään, pystyykö isä pidättäytymään kannabiksen käytöstä ollessaan hoitovastuussa XXsta. (C7)

Yhdessä osaston hoitavan henkilökunnan kanssa on arvioitu, että äiti ei voi olla vastuussa vauvan hoidosta, sillä vauvan perustarpeisiin vastaamisesta on suuri huoli, ja äidin psyykinen vointi vaikuttaa hauraalta. (A1)

Tekstiesimerkeissä tuodaan esille huolta vanhemman kyvystä hoitaa ja huolehtia lapsesta vanhemman päihteiden käytön tai psyykkisen voinnin vuoksi. Kahdessa esimerkeistä on arvioitu, ettei vanhempi kykene itsenäisesti olemaan hoitovastuussa lapsesta päihteiden käytön tai psyykkiseen vointiin liittyvien ongelmien vuoksi. Vanhemman tehtävänä nähdään turvallisen kasvuympäristön takaaminen lapselle. Vanhemmuudessa keskeistä on oman käytöksen rajaaminen lapsen elämään sopivaksi esimerkiksi päihteiden käytön ja parisuhteen osalta (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 145). Aineiston yhteenvedoista on nähtävissä sosiaalityöntekijöiden selkeä pyrkimys lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden varmistamiseen tilanteissa, joissa vanhemman kyky asettaa lapsi ja hänen tarpeensa etusijalle on puutteellinen.

Isälle on painotettu, että lapsen edessä ei päihteitä tule käyttää. (C7)

Todetaan, että kannabis on laitonta ja että viranomaisten velvollisuus on puuttua käyttöön, mikäli sitä tapahtuu lasten läsnä ollessa. (D14)

Esimerkeissä sosiaalityöntekijät ottavat kantaa vanhemman hoitokykyyn ohjeistamalla vanhempia heidän päihteiden käyttöönsä tai psyykkiseen vointiinsa liittyen lapsen turvallisuuden näkökulmasta. Rusanen mukaan sensitiivinen, lapsen näkökulmaa huomioiva vanhempi vaikuttaa suotuisasti lapsen kehitykseen. Tällöin vanhemman toiminnan myötä lapselle muodostuu luottamus aikuiseen ja siitä seuraa turvallisuuden tunteen kehittyminen. (Rusanen 2011, 270–271.) Päihteitä runsaasti käyttävän tai mielenterveysongelmista kärsivän vanhemman lapsen luottamus aikuiseen voi jäädä puutteelliseksi. Ohjeistamalla vanhempia rajoittamaan päihteiden käyttöään lapsen läsnä ollessa sosiaalityöntekijät pyrkivät varmistamaan lapsen turvallisuuden tunnetta ja lapsen hyvinvoinnin toteutumista. Sosiaalityöntekijät ovat nähneet oleellisena sisällyttää myös

yhteenvetotekstiin näkemyksensä vanhemman päihteiden käytön haitallisuudesta lapselle, vaikka teksteistä ilmenee, että asiasta on keskusteltu vanhempien kanssa jo palvelutarpeen arviointityöskentelyn tapaamisilla.

Yhtenä keinona yhteenvedoissa lapsen turvallisuuden varmistamiseen on toisen vanhemman vastuuttaminen tilanteissa, joissa toisen vanhemman hoitokyky näyttäytyy puutteellisena vanhemman päihteiden käytön tai mielenterveysongelmien vuoksi.

Äiti on kuitenkin ohjeistettu aina varmistamaan isän kunto, kun antaa XXn isälle. (A12)

Sanottu äidille, että mikäli hänellä on epäily isän tasapainottomuudesta ja siitä, että tämä on päihteiden vaikutuksen alaisena, hän ei voi antaa lapsia isälle tapaamissopimuksesta huolimatta. (D14)

Äiti on pyrkinyt rajaamaan ja rajoittamaan isän ja lasten tapaamisia silloin, kun isällä on ollut päihteiden käyttöä eikä ole siitä johtuen ollut kunnossa. Äidin mukaan isäkään ei päihtyneenä yritä tavata lapsia. (C4)

Tekstilainauksissa sosiaalityöntekijät korostavat toisen vanhemman roolia lapsen päihteettömän elinympäristön turvaamisessa. Kahdessa ensimmäisessä tekstilainauksessa sosiaalityöntekijät kirjoittavat ohjeistaneensa äitiä tarvittaessa rajoittamaan lapsen ja lapsen isän tapaamisia, mikäli isän hoitokyky osoittautuu puutteelliseksi. Aineiston yhteenvetojen perusteella vanhempia ohjataan tarvittaessa rajoittamaan lapsen ja toisen vanhemman tapaamisia, mikäli vanhemman hoitokyvystä nousee huolta. Kolmas aineisto-otos kuvaa vanhempien kykenevän myös joissain tapauksissa itse rajoittamaan lapsen ja toisen vanhemman tapaamisia toisen vanhemman hoitokyvyn ollessa puutteellinen.

Yhteenvetona, pienet lapset tulevat aineistossa huomioituiksi heidän turvallisuuttaan koskevana mainintoina liittyen perheväkivaltaan, vanhempien välisiin ristiriitoihin tai vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmiin. Edellä mainitut tekijät nähdään merkittävänä pienen lapsen turvallisuuden heikentävästi vaikuttavina riskitekijöinä, minkä vuoksi niiden arvioiminen ja niihin puuttuminen palvelutarpeen arvioinnin aikana on keskeistä lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Tämä korostuu etenkin pienten lasten

kohdalla heidän ollessaan täysin riippuvaisia vanhemmilta saamastaan hoivasta ja huolenpidosta. Sinkkosen (2008, 167) mukaan perheväkivallan ja vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien ehkäisyssä lastensuojelun toimenpiteet ovat ensiarvoisen tärkeitä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vähemmän aikaa lapsella on odottaa vanhempien kuntoutumista ja tilanteen paranemista. Lapsen ensimmäisten elinvuosien aikana tapahtuneet traumaattiset kokemukset ovat lapselle erityisen haastavia ja lapsi toipuu näistä huonosti. Perheille tulisi näin ollen kohdentaa riittävän tehokkaita ja oikea-aikaisia tukitoimia. Erityisesti pienten lasten kohdalla korostuu ennaltaehkäisevien palveluiden tärkeys. Tästä syystä lapsen turvallisuuden riskitekijöihin on tärkeä kiinnittää huomiota palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä ja ohjata perhe riittävien tukipalveluiden piiriin.

11. PIENTEN LASTEN HUOMIOIMINEN ERI VUOSIEN JA PALVELUALUEIDEN YHTEENVEDOISSA

Tutkimuksemme ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on, miten alle 3-vuotiaat lapset otetaan huomioon palvelutarpeen arvioinneissa. Edellä olemme esitelleet aineiston yhteenvedoissa esiintyviä teemoja, joiden kautta pienet lapset tulevat huomioiduiksi yhteenvetoteksteissä. Nämä teemat ovat lapsen arki, lapsen fyysinen hyvinvointi, lapsen kuvailu, vanhempien vanhemmuus sekä lapsen turvallisuus. Lisäksi tutkimuskysymyksiämme ovat, miten alle 3-vuotiaiden lasten huomioiminen on muuttunut vuosien 2016 ja 2018 välillä, sekä millaisia alueellisia eroja alle 3-vuotiaiden lasten huomioimisessa on kaupungin sisällä? Näihin tutkimuskysymyksiin vastaamisessa olemme hyödyntäneet aineiston kvantifiointia, eli jaotelleet aineistoa määrällisesti sen perusteella, miten paljon yksittäisissä yhteenvedoissa kirjoitetaan lapsesta. Seuraavaksi tarkastelemme aineistoa tarkemmin kahden viimeisen tutkimuskysymyksen näkökulmasta.

11.1. Vuosien 2016 ja 2018 palvelutarpeen arviointien yhteenvetojen vertailu

Vertaillessa aineiston vuosina 2016 ja 2018 valmistuneita palvelutarpeen arviointien yhteenvetoja, on eri tarkasteluvuosien yhteenvetojen välillä havaittavissa niin samankaltaisuuksia kuin eroavaisuuksia lapsen huomioon ottamisessa. Aineiston molempina vuosina tehdyissä yhteenvedoissa tulevat kaikki edellä esitellyt lapsen huomioimisen teemat esiin. Eri teemoista kirjoittamisen painotus vaihtelee kuitenkin jonkin verran tarkasteluvuosien 2016 ja 2018 yhteenvedoissa. Molempina vuosina tehdyissä yhteenvedoissa on havaittavissa paljon samankaltaisuuksia, joita kuvaamme seuraavaksi.

Kumpanakin vuonna yhteenvedoissa sosiaalityöntekijöiden päähuolenaiheiksi lapsen tilanteesta nousevat vanhempien päihteiden käyttö ja mielenterveyden pulmat, sekä perheväkivalta. Molempien vuosien palvelutarpeen arviointien yhteenvedoista on

havaittavissa, kuinka lapsista kirjoittamisen lisäksi yhteenvedoissa kirjoitetaan hyvin paljon myös lapsen vanhempien tilanteesta, mikä on ymmärrettävää, sillä lapsen vanhempien elämäntilanne ja vanhemmuuden taidot vaikuttavat suurelta osin siihen, minkälaista hoivaa ja huolenpitoa pieni lapsi saa. Kuitenkin vanhempien tilanteeseen keskittyessä on helposti vaarana lapsen hukkuminen työskentelyssä taustalle. Myös Tulensalon (2016, 271) tutkimuksessaan käyttämästä aineistosta tulee esiin, että tiedon muodostuksessa lapsen roolissa on selkeästi vaihtelua tapauksesta riippuen. Vaihtelua aiheuttavat Tulensalon mukaan ainakin asiakkuuden taustalla olevat, yleensä vanhempien ongelmiin liittyvät asiat ja niiden hoidon tila. Kun vanhempien ongelmat ovat hoidossa, voidaan keskittyä enemmän lapseen.

Vanhempien elämäntilanteiden ollessa kuormittavia ja vanhempien hyvinvointiin liittyessä akuutteja ongelmia voi työskentelyn painopiste siirtyä lapsesta vanhempien ongelmien käsittelyyn. Työskentelyn painottuminen vanhempien ongelmien käsittelyyn ilmenee myös aineiston yhteenvedoissa.

Kotikäynnillä äidin käytös on aiheuttanut arvioinnin työntekijöille hämmennystä. Äidin käytös on ollut impulsiivista ja on ollut haastavaa arvioida, mikä liittyy äidin omaan persoonaan ja mikä on mahdollisesti aggressiivista käyttäytymistä. Tapaamisella on jouduttu myös selvästi rajaamaan vanhempien keskustelua, koska molemmat kiihtyivät kun kertoivat tapahtuneesta ja riidasta naapurin kanssa. Kotikäynnillä ehdittiin vain lyhyesti käydä keskustelua lapsista ja äidin voinnista. (D8)

Yllä olevassa aineisto-otoksessa sosiaalityöntekijä kirjoittaa, kuinka vanhempien omat huolet vievät kotikäynnillä keskustelussa niin paljon tilaa, ettei lapsen asioiden käsittelyyn ole mahdollisuutta ja aikaa. Aineisto-otos kuvaa hyvin, miten arviointityöskentelyn aikana lapsen asioiden käsittely voi jäädä sivuun työskentelyn painottuessa liiaksi vanhempien esiin tuomiin, lapsen tilanteen kannalta epäolennaisten asioiden käsittelyyn. Myös Aaltio (2016, 173) tuo esiin, kuinka suomalaisessa lastensuojelukeskustelussa nostetaan usein yhdeksi huolenaiheeksi työskentelyn keskittyminen liiaksi vanhempien asioihin. Vanhempien asioihin keskittyminen tarkoittaa, ettei lapsi ole välttämättä läsnä edes puheiden ja keskustelujen tasolla työskentelyssä, vaan vanhempia tavatessa saatetaan keskittyä vain vanhempien omiin ongelmiin, jolloin unohdetaan käsitellä ongelmia suhteessa lapseen ja huomioida lapsen

näkökulma. Yllä olevassa aineisto-otoksessa sosiaalityöntekijä kirjoittaa rajanneensa vanhempien keskustelua, mutta tästä huolimatta keskustelun painopiste on ollut vanhempien asioiden käsittelyssä, koska lapsen asioista on ehditty keskustella sosiaalityöntekijän kirjoittaman mukaan vain lyhyesti.

Toinen aineistosta ilmenevä seikka, jonka vuoksi pieni lapsi hukkuu aineiston yhteenvetoteksteissä keskiöstä, on lapsen vanhemmista sisaruksista kirjoittaminen pienen lapsen yhteenvedossa. Tätä ilmenee yhtäläisesti molempien vuosien yhteenvedoissa. Seuraavassa aineistokatkelmassa pienestä lapsesta ei kirjoiteta lainkaan yhteenvetotekstissä otsikon 'Lapsen tilanne ja kehitykselliset tarpeet' alla vaan tekstissä kuvataan pelkästään pienen lapsen vanhempaa sisarusta.

Äidin mukaan siskon ja isän välit ovat muuttuneet paremmiksi eikä isä ole huutanut siskolle kuten aiemmin. Äiti kertoi isän käyttäytyneen rauhallisesti siskon kanssa. Äiti kertoi isän kohdelleen siskoa huonosti, silloin kun hän oli raskaana. Äiti kertoi siskolla olleen (palveluyksikössä) huono ruokahalu ja siskon ikävöineen takaisin (aiempaan asuinpaikkaan). Äiti on ollut huolissaan siitä, että siskolla on huonoja muistoja tilanteista isän kanssa. Keskusteltu äidin kanssa siitä, että hänen tulee huolehtia nyt siitä, että jatkossa siskolla on turvallinen kasvuympäristö, jossa hän ei joudu kohtaamaan kenenkään taholta kaltoinkohtelua. (C1)

Aineisto-otos tuo hyvin esiin, kuinka pieni lapsi ajoittain hukkuu aineiston yhteenvedoissa vanhemmasta sisaruksesta kirjoittamisen vuoksi. Vaikka yhteenvedossa on käytetty Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimallin mukaista otsikkorakennetta, joka ohjaa kirjoittamaan asiakkaana olevasta lapsesta, ei tämä takaa lapsesta kirjoittamista ja hänen huomionsa otsikkorakenteen mukaisella tavalla. Otsikko ohjaa sosiaalityöntekijää kirjoittamaan pienen lapsen tilanteesta ja kehityksellisistä tarpeista, mikä on keskeistä lapsen palvelutarpeen arvioinnin ja tuen tarpeen selvittämisen näkökulmasta, mutta tästä huolimatta pienestä lapsesta ei aineistoesimerkissä kirjoiteta.

Aineiston yhteenvetojen perusteella pieni lapsi saattaa ajoittain jäädä varjoon vanhempien tilanteesta ja siihen liittyvistä huolista sekä vanhemmista sisaruksista kirjoittamisen vuoksi, mikäli sosiaalityöntekijä ei erikseen nosta lasta palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa keskiöön. Aineiston yhteenvedoissa on nähtävissä, kuinka pienen lapsen pitäminen työskentelyn keskiössä on hankalampaa, jos vanhempien

elämäntilanteeseen tai lapsen vanhempiin sisaruksiin liittyy paljon huolenaiheita, joiden käsittely vie helposti työskentelyssä paljon aikaa. Pienen lapsen sivuuttaminen työskentelyn keskiöstä voi selittyä lisäksi sillä, ettei pieni lapsi kykene tuomaan itseään sanallisesti esiin. Lapsen sivuuttaminen yhteenvetotekstissä vanhempien tilanteen ja isommista sisaruksista kirjoittamisen vuoksi tulee esiin molempien tarkasteluvuosien yhteenvedoista.

Vuosien 2016 ja 2018 yhteenvetojen välillä on havaittavissa samankaltaisuuksien lisäksi eroavaisuuksia, joista kerromme seuraavaksi. Vuosien 2016 ja 2018 yhteenvedoissa on havaittavissa eroja siinä, miten paljon pienestä lapsesta kirjoitetaan yhteenvedoissa. Olemme analyysin rakentumisesta kertovassa luvussa tuoneet esille, kuinka aineiston analyysivaiheen alussa teimme aineiston jaottelun lapsesta kirjoittamisen määrän perusteella jakamalla kaikki aineiston yhteenvedot kolmeen luokkaan sen mukaan, kuinka paljon yhteenvedossa kirjoitetaan lapsesta. Luokiksi muodostuivat niukka, jonkin verran sekä paljon (kuvausta lapsesta). Luokat kuvaavat, kuinka paljon lapsesta kirjoitetaan yhteenvetoteksteissä. Alla olevasta taulukosta 2 voi nähdä molempien vuosien yhteenvetojen jakautumisen lapsesta kirjoittamisen osalta eri luokkiin.

Taulukko 2. Lapsen kuvailun määrä yhteenvedoissa vuosina 2016 ja 2018.

	Lapsen kuvailu niukkaa	Lapsen kuvailua jonkin verran	Lapsen kuvailua paljon	Yhteensä
VUOSI 2016	14	10	4	28
VUOSI 2018	7	16	5	28

Yhteenvetojen luokittelun perusteella lapsesta kirjoittaminen on aineiston perusteella kokonaisuudessaan lisääntynyt, sillä kuten yllä olevasta taulukosta näkyy, vuonna 2018 lapsista kirjoitetaan enemmän yhteenvetoteksteissä vuoteen 2016 verrattuna. Vuoden 2016 yhteenvedoissa painottui luokittelumme perusteella niukka kirjoittaminen lapsesta. Vastaavasti vuonna 2018 lapsesta kirjoitetaan yhteenvedoissa tekemämme luokittelun perusteella jonkin verran. Näin ollen tarkasteluvuosien välillä lapsesta

yhteenvetoteksteissä kirjoittaminen on lisääntynyt painotuksen siirtyessä niukka luokasta jonkin verran luokkaan.

Kuten olemme edellä lapsen kuvailua koskevan teeman yhteydessä kertoneet, yksi tapa huomioida pieni lapsi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedossa, on kuvailla arviointityöskentelyn aikaisia lapsen tapaamisia. Eri vuosien palvelutarpeen arviointien yhteenvetoja verratessa käy ilmi, että lapsia tavataan molempina vuosina palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana yhtä paljon, noin 70 %:ssa aineistomme palvelutarpeen arvioinneista. Lasten tapaamisten määrässä ei näin ollen ole eroja eri tarkasteluvuosien välillä.

Lasten tapaamisista kirjoitetaan kuitenkin toisistaan poikkeavasti vuosien 2016 ja 2018 yhteenvedoissa. Vuoden 2018 yhteenvedoissa lasten tapaamisia koskevia kuvauksia on yli kaksinkertainen määrä vuoden 2016 yhteenvetoihin verrattuna. Kokonaisuudessaan lapsen tapaamisia koskevat kuvaukset ovat sisällöltään myös laajempia vuoden 2018 yhteenvedoissa. Lapsen tapaamisten kuvaamisen lisääntyminen ja kuvausten sisältöjen laajeneminen yhteenvetoteksteissä voivat selittyä viime aikaisena lapsen osallisuuden, lapsikeskeisen työskentelyn ja lasten tapaamisten merkityksen korostumisena lastensuojelun työskentelyssä. Petrelius ym. (2016, 10) toteavat lapsen työskentelyyn osallistumisen olevan hänen oikeutensa ja samalla mahdollistavan lapselle hänen tarvitsemansa suojelun. Lapsen kohtaaminen ja osallistuminen työskentelyyn parantavat työntekijöiden mahdollisuuksia huomata pienen lapsen avun tarpeet ja auttaa lasta oikealla tavalla. Aineiston perusteella lasta nostetaan näkyväksi ja työskentelyn keskiöön hänen tapaamisiaan kuvaamalla. Tulensalon ja Muukkosen (2016, 111) mukaan lapsen osallisuus tulee turvata myös työskentelyn dokumentoinnissa. Dokumentointi on yksi keskeinen arviointityöskentelyn osa, missä lapsen tulee myös näkyä. Lapsen ja hänen näkökulmansa esiin tuominen lapsen asiakirjoissa on lapsen osallisuuden kannalta välttämätöntä.

Lapsesta kirjoittamisen lisääntyminen yhteenvedoissa vuosien 2016 ja 2018 välillä voi selittyä esimerkiksi myös sillä, että lasten yksilölliseen huomioimiseen palvelutarpeen arvioinnin dokumentoinnissa on kiinnitetty vuonna 2018 enemmän huomiota ja lasta on haluttu tuoda näin enemmän työskentelyn keskiöön. Yhtenä selittävänä tekijänä lapsen kuvailun lisääntymiseen yhteenvedoissa voi olla lisäksi Helsingin kaupungin palvelutarpeen arvioinnin työryhmille järjestetyt koulutukset koskien pienten lasten

palvelutarpeen arviointien tekoa ja lasten huomiointia työskentelyssä. Koulutuksen keskeisenä teemana on lapsen pitäminen arviointityöskentelyn keskiössä. (Ståhlberg 2018.)

Tarkasteluvuosien aineiston yhteenvedoissa on havaittavissa eroa arviointityöskentelyn moniammatillisuudessa. Yhtenä keskeisenä laadukkaan arviointityön osatekijänä nähdään Petreliuksen ym. (2016, 21) mukaan moniammatillinen ja monitoimijainen työskentely lapsen tilanteen edistämiseksi. Monitoimijaisuudella arviointiprosessissa tarkoitetaan eri ammattilaisten sekä lasten, vanhempien ja muiden läheisten yhteistyötä. Arviointimallit, joissa arviointia toteutetaan yhdessä eri viranomaisten ja perheen kanssa, tukevat arviointityöskentelyn systemaattisuutta ja lapsikeskeisyyttä. Eri vuosien yhteenvedoja keskenään verratessa on havaittavissa, kuinka vuoden 2018 yhteenvedoissa kirjoitetaan huomattavasti enemmän sosiaalityöntekijöiden ja perheen jo olemassa olevien viranomaisverkostojen välisestä moniammatillisesta yhteistyöstä kuin vuoden 2016 yhteenvedoissa. Vuoden 2018 yhteenvedoissa tuodaan ilmi, kuinka sosiaalityöntekijät ovat usein olleet yhteydessä lapsen neuvolaan, päiväkotiin tai muuhun viranomaistahoon osana pienen lapsen palvelutarpeen arviointia. Vastaavanlaisesta moniammatillisesta yhteistyöstä kirjoitetaan sen sijaan hyvin vähän vuoden 2016 yhteenvedoissa. Näin ollen vuoden 2018 asiakirjojen sisältämän tiedon lapsen ja perheen tilanteesta voi nähdä muodostuneen moniammatillisemmin ja useampien ammattilaisten näkemyksiin perustuen kuin vuoden 2016 yhteenvedoissa.

Tuomela-Jaskarin mukaan monialaista yhteistyötä tarvitaan, sillä perheen palvelutarpeen arvioinnin tekeminen edellyttää perheen kokonaistilanteen arviointia. Lapsen kokonaistilanteen kartoittamista edistää eri yhteistyötahojen näkemysten selvittäminen, sillä jo lapsen elämään kuuluvilla yhteistyötahoilla on paljon tietoa lapsesta ja hänen kehityksestään, mikä voi osoittautua olennaiseksi lapsen tilannetta arvioitaessa. (Tuomela-Jaskari 2016, 75, 85.) Moniammatillisen työskentelyn vahvuutena on eri toimijoiden kokoontuminen yhteen lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi, mikä auttaa pitämään lasta työskentelyn keskipisteenä. Vuoden 2016 yhteenvetoteksteissä moniammatillisen työskentelyn kuvausta lapsen asioissa on huomattavasti vähemmän kuin vuoden 2018, joten moniammatillisen työskentelyn ja tätä kautta lapsen huomioiduksi tuleminen voi nähdä lisääntyneen aineiston perusteella.

Vuoden 2016 ja vuoden 2018 palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa painottuvat aineiston perusteella lapsen huomioimisen eri teemat. Kuten edellä kerroimme, vuoden 2018 yhteenvedoissa painottuvat lapsen tapaamisten, luonteen ja toiminnan kuvaukset. Vastaavasti aineiston vuoden 2016 yhteenvedoissa kirjoitetaan huomattavasti enemmän lapsen vanhemmiltaan saamasta hoivasta ja kasvatuksesta kuin vuoden 2018 yhteenvedoissa. Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta kirjoittaminen painottuu aineistossa tiettyihin yhteenvedoihin. Tämän perusteella voidaan todeta, että lapsen hoidosta ja kasvatuksesta kirjoitetaan aineiston perusteella enemmän, mikäli siihen liittyy jonkinlaisia huolenaiheita. Lapset ovat näin ollen tulleet paremmin otetuksi huomioon tästä teemasta kirjoittamisen osalta vuonna 2016 tehdyissä yhteenvedoissa. Vuoden 2018 yhteenvedoissa vähäisempi kirjoittaminen lapsen hoidosta ja kasvatuksesta voi johtua siitä, että vuonna 2018 tehdyissä aineistoon päätyneissä yhteenvedoissa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on ollut mahdollisesti vähemmän huolta kuin aineiston vuoden 2016 yhteenvedoissa. Painotukset eri teemoista kirjoittamisen osalta eri vuosien yhteenvedoissa vaihtelevat aineiston perusteella teemoihin liittyvien huolenaiheiden mukaan. Aineiston perusteella yhteenvedoissa kirjoitetaan pääsääntöisesti niistä lapseen liittyvistä teemoista, joista on noussut huolta työskentelyn aikana.

11.2. Eri palvelualueiden välinen vertailu

Pieni lapsi otetaan huomioon palvelutarpeen arvioinnissa kaikilla aineiston neljällä palvelualueella. Kaikkien palvelualueiden yhteenvedoissa lapsi otetaan huomioon kaikkien aiemmin esittelemiemme viiden teeman (lapsen arki, lapsen fyysinen terveys, lapsen kuvailu, vanhemman vanhemmuus ja lapsen turvallisuus) kautta. Eri teemoista kirjoittamisessa on havaittavissa yhtäläisyyksiä, mutta kuitenkin enemmän eroavaisuuksia eri palvelualueiden yhteenvedojen välillä. Petrelius ym. (2016, 22) tiivistävät yhdeksi arvioinnin keskeiseksi tarkoitukseksi perustellun näkemyksen tuottamisen kunkin lapsen erityisestä tilanteesta ja siinä olevista keskeisistä asioista. Jokaisen lapsen ja perheen tilanne on aina yksilöllinen, jonka vuoksi eri arvioinneissa painottuvat eri teemat ja ne vaihtelevat lapsikohtaisesti.

Kahdesta aiemmin esittelemästämme teemasta, lapsen fyysisestä hyvinvoinnista ja lapsen turvallisuudesta, kirjoittamisessa ei ole eroavaisuuksia eri palvelualueiden välillä aineiston yhteenvedojen perusteella. Lapsen fyysisestä hyvinvoinnista ja lapsen turvallisuudesta kirjoitetaan kaikkien alueiden yhteenvedoissa pääasiassa silloin, mikäli näihin liittyen nousee jonkinlaisia huolenaiheita työskentelyn aikana, eikä alueellisia eroavaisuuksia ole havaittavissa. Lapsen fyysisestä hyvinvoinnista kirjoitetaan yhteenvedoissa pääsääntöisesti vain siihen liittyvien huolenaiheiden kuvaamisen kautta tai joissain yhteenvetoteksteissä voi olla ainoastaan lyhyt maininta, ettei terveyteen tai kehitykseen liity huolta. Lapsen turvallisuuteen liittyen kirjoitetaan kaikkien neljän palvelualueen yhteenvedoissa turvallisuuteen liittyvien riskitekijöiden näkökulmasta. Lapsen turvallisuuteen liittyvinä riskitekijöinä nähdään kaikki sellaiset olosuhteet, joissa vanhempi ei kykene suojelemaan lasta vahingoittumiselta tai huolehtimaan lapsen fyysisistä tai psyykkisistä perustarpeista (Puura 2017, 88). Lapsen kasvuolosuhteiden turvallisuuden arvioiminen on keskeinen osa palvelutarpeen arviointia, jonka vuoksi kaikkien palvelualueiden yhteenvedoissa kirjoitetaan olosuhteisiin liittyvistä riskitekijöistä lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsen olosuhteisiin liittyvien riskitekijöiden ja huolenaiheiden kuvaaminen näyttäytyy aineistossa keinona huomioida pieni lapsi kaikkien palvelualueiden yhteenvetoteksteissä.

Neljän eri palvelualueen yhteenvedoissa on havaittavissa yhtäläisyyksien lisäksi eroavaisuuksia lapsesta kirjoittamisessa ja sitä kautta lapsen ottamisessa huomioon. Kääriäinen (2006, 50) toteaaakin erilaisten dokumentointia koskevien ohjeistusten ja tapojen vaihtelevan eri työyhteisöjen sisällä, millä voi olla vaikutusta lasten näkymiseen ja huomioiduksi tulemiseen heidän lastensuojelun asiakirjoissaan. Tutkimuksemme aineiston yhteenvedoissa on nähtävissä palvelualueiden välisiä eroja lapsesta kirjoittamisen tavoissa. Osalla tutkimistamme Helsingin kaupungin palvelualueista lapset tulevat paremmin huomioiduiksi omilla asiakirjoissaan. Tutkimuksemme perusteella palvelualueilla, joissa lapset tulevat aineiston perusteella hyvin huomioiduiksi palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa, he ovat yhteenvetoteksteissä keskiössä ja heistä kirjoitetaan paljon. Sen sijaan palvelualueilla, joissa lapsista kirjoitetaan yhteenvedoissa vähemmän, lapset eivät tule vastaavalla tavalla huomioiduiksi omilla asiakirjoissaan. Tällöin lukijalle ei välity asiakirjojen kautta yhtä monipuolista kuvaa lapsen tilanteesta kuin niiden palvelualueiden yhteenvetoteksteistä, joissa lapset tulevat näkyväksi.

Aineiston perusteella neljästä palvelualueesta pieni lapsi tulee selkeästi parhaiten huomioiduksi B-alueen yhteenvedoissa. Esittelimme aiemmin analyysivaiheessa tekemämme aineiston yhteenvedojen luokittelun lapsesta yhteenvetotekstissä kirjoittamisen määrän perusteella, missä luokat ovat niukka, jonkin verran sekä paljon (lapsen kuvausta). Luokittelun perusteella aineiston B-alueen yhteenvedoissa lapsista kirjoitetaan enemmän kuin muilla palvelualueilla. B-alueen yhteenvedot painottuvat luokkiin, joissa lapsen kuvailua on jonkin verran tai paljon. Vastaavasti muiden kolmen palvelualueen yhteenvedoissa on pääsääntöisesti vain niukasti tai jonkin verran lapseen liittyvää kuvausta. Näin ollen aineiston perusteella B-alueella lapsista kirjoitetaan eniten yhteenvetoteksteissä, jonka myötä he tulevat alueista parhaiten huomioiduiksi omissa asiakirjoissaan yhteenvetotekstien keskittyessä heistä kirjoittamiseen. Seuraavassa taulukossa 3 havainnollistetaan lapsesta kirjoittamisen jakautumista eri luokkiin neljällä Helsingin kaupungin palvelualueella.

Taulukko 3. Lapsesta kirjoittaminen yhteenvedoissa neljällä eri Helsingin palvelualueella.

	Lapsen kuvailu niukkaa	Lapsen kuvailua jonkin verran	Lapsen kuvailua paljon	Yhteensä
ALUE A	12	1	1	14
ALUE B	3	6	5	14
ALUE C	10	3	1	14
ALUE D	4	9	1	14

Lapsesta kirjoittamiseen liittyvien erojen lisäksi arviointityöskentelyn aikaisissa lasten tapaamisten määrissä on aineiston perusteella eroavaisuuksia eri palvelualueiden välillä. Aineistossa B-alueen yhteenvedojen perusteella lapsia on tavattu arviointityöskentelyn aikana suurimmassa osassa arviointeja (12/14), joka kertoo B-alueella lasten päässeen osallistumaan työskentelyyn parhaiten. A-alueella puolestaan lapsia on tavattu palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana aineiston perusteella vähiten. Lasten tapaaminen arviointityöskentelyn aikana on yksi keino osallistaa ja huomioida lasta, mikä toteutuu kolmella muulla palvelualueella A-aluetta paremmin (kts. alla oleva taulukko 4).

Näin ollen lapsia ei A-alueen palvelutarpeen arvioinneissa ole aineiston perusteella huomioitu heitä tapaamalla yhtä paljon kuin muilla alueilla. Myös Kaski, Kosola ja Lehtoranta ovat huomanneet lasten osallisuuden ja lasten tapaamisten toteutuvan vaihtelevasti eri lastensuojelun yksiköiden välillä. Liian usein lapsen asiaa selvitetään ilman lapsen läsnäoloa eikä lasta tavata lainkaan arviointityöskentelyn aikana. Näin ollen lapsen osallisuus ei toteudu palvelutarpeen arviointityöskentelyssä. (Kaski ym. 2016, 97.) Lasten tapaamatta jättäminen arviointityöskentelyn aikana supistaa myös lapsesta saatavan informaation määrää, sillä lapsen tapaamisen kautta on mahdollista saada tietoa esimerkiksi lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta. Seuraava taulukko 4 havainnollistaa lasten työskentelyn aikaisten tapaamisten määriä eri palvelualueilla.

Taulukko 4. Lasten arviointityöskentelyn aikaisten tapaamisten määrät neljällä eri palvelualueella.

	Lasta tavattu arvioinnin aikana (lasta tavattu / arviointien kokonaismäärä)
ALUE A	7 / 14
ALUE B	12 / 14
ALUE C	10 / 14
ALUE D	11 / 14

Seuraavaksi jatkamme palvelualueiden yhteenvetotekstien eroavaisuuksien käsittelyä. Lapsen kuvailua, eli kuvauksia lapsen luonteesta, temperamentista tai toiminnasta, on aineiston perusteella eniten B- ja D-alueiden yhteenvetoteksteissä. Näillä kahdella alueella lapseen liittyvää kuvausta on lähes kaikissa aineiston kyseisten alueiden yhteenvetoteksteissä. Lapsen luonteen, temperamentin tai toiminnan kuvauksissa luodaan lukijalle kuvaa lapsesta yksilöllisenä perheestään erillisenä toimijana, jolloin lapsi tulee omissa asiakirjoissaan näkyväksi ja huomioiduksi. Näin ollen B- ja D-alueilla lasta huomioidaan palvelutarpeen arvioinneissa lasta kuvaamalla enemmän kuin kahdella muulla palvelualueella.

Aineiston perusteella yhteenvedotekstien rakenne vaikuttaa lapsesta kirjoittamisen määrään ja sisältöön yhteenvedoissa. Yhteenvedoteksteissä, joissa otsikointi on pohjattu aiemmin tässä tutkimuksessa esiteltyyn Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimalliin, kirjoitetaan lapsesta keskimäärin enemmän ja sitä kautta lapsi huomioidaan paremmin palvelutarpeen arviointityöskentelyssä. Aineiston perusteella lapseen liittyvä otsikointi lisää lapsesta kirjoittamista yhteenvedotekstissä. Esimerkiksi yhteenvetopohjassa käytetty “lapsen kehitykselliset tarpeet” -alaotsikko perheen voimavaroista ja tuen tarpeista kertovan tekstiluvun alla lisää lapsesta kirjoittamista ja sitä kautta lapsen näkyväksi tulemistä yhteenvedotekstissä. Aineiston B-alueen yhteenvedoissa kyseistä alaotsikointia on käytetty useissa yhteenvedoissa, joka osaltaan voi selittää lapsesta kirjoittamisen suurempaa määrää muihin palvelualueisiin verrattuna. Yhteenvedoissa, joissa kyseistä alaotsikkoa ei ole käytetty, kirjoitetaan lapsesta yleensä yhteenvedossa vähemmän, jolloin yhteenvedoissa painottuvat esimerkiksi vanhempien tilanteiden ja ongelmien käsittely.

Myös C-alueen yhteenvedoissa näkyy otsikkorakenteen vaikutus yhteenvedojen sisältöön. Aineiston perusteella C-alueen yhteenvedoissa lapsen taustatietojen kuvaaminen yhteenvedotekstien alussa luo yhteenvedoihin selkeyttä. Lukijan on helppo poimia lapsen asumiseen ja huoltajuuteen liittyvät tiedot yhteenvedotekstistä, sillä tiedot on C-alueen yhteenvedoissa esitetty strukturoidusti lähes poikkeuksetta yhteenvedon aluksi. Näin ollen yhteenvedojen otsikkorakenne vaikuttaa yhteenvedojen sisältöön ja lapsen näkymiseen omissa asiakirjoissaan, jonka vuoksi yhteenvedojen otsikkorakenteella ja systemaattisella arviointiprosessilla voidaan edistää lapsen näkymistä asiakirjoissaan ja sitä kautta huomioiduksi tulemistä. Myös Petrelius ym. (2016, 22) ovat todenneet yhtenäisen arviointimallin ja viitekehyksen tukevan lapsen ja perheen tuen tarpeisiin vastaamista, sekä arvioinnin yhdenmukaisuutta ja kokonaisvaltaisuutta.

Aineiston yhteenvedoista lapset tulevat A-alueella heikoiten huomioiduiksi palvelutarpeen arvioinnin aikana. Aineistomme A-alueen yhteenvedot ovat sivumäärältään suppeimpia ja niissä lapsista kirjoitetaan vähemmän kuin muiden aineiston palvelualueiden yhteenvedoissa. Kuten aiemmin sivulla 122 esittelemässämme taulukossa 3 näkyy, A-alueen yhteenvedoissa lapsesta kirjoitetaan selkeästi kaikista vähiten ja alueen yhteenvedot painottuvat tekemässämme luokittelussa lapsesta kirjoittamisen osalta luokkaan ‘niukkaa kuvausta lapsesta’. A-alueen kohdalla on

havaittavissa yhteenvedotekstien otsikoinnin vaikutus lapsesta kirjoittamiseen: alueen yhteenvedojen otsikoinneissa ei lasta ole juurikaan mainittu, jolloin lapsesta ei myöskään kirjoiteta yhteenvedoissa. Tällöin lapsi hukkuu yhteenvedotekstien keskiöstä.

Tässä luvussa olemme käsitelleet aineistossamme eri tarkasteluvuosien ja Helsingin kaupungin neljän eri palvelualueen välisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Seuraavassa luvussa kokoamme yhteen tutkimuksemme johtopäätökset.

12. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää, miten alle 3-vuotiaat lapset otetaan huomioon palvelutarpeen arvioinneissa. Olemme tutkineet pienten lasten huomioimista palvelutarpeen arvioinneissa asiakirjatekstien kautta; miten pienistä lapsista kirjoitetaan palvelutarpeen arviointien yhteenvetoteksteissä. Aineiston perusteella pienistä lapsista kirjoittaminen ja tätä kautta lasten huomioiminen vaihtelevat eri yhteenvetojen välillä. Lapsista kirjoitetaan yhteenvetoteksteissä kuvaamalla lapsen hyvinvointiin sekä tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia eri osa-alueita. Pieniä lapsia huomioidaan kirjoittamalla yhteenvedoissa seuraavista teemoista: lapsen arki, lapsen fyysinen hyvinvointi, lapsen kuvailu, vanhemmuus ja lapsen hyvinvointi sekä lapsen turvallisuus. Lapsen arkea kuvataan aineiston yhteenvedoissa kirjoittamalla lapsen arjen säännöllisyydestä, perheen yhteisestä ajanvietosta, lapsen vuorokausirytmistä ja ravinnosta, sekä lapsen arkihoidon järjestämisestä. Lapsen fyysistä hyvinvointia kuvataan aineistossa lapsen terveydestä ja lapsen kehityksen eri osa-alueista kirjoittamalla. Lapsen kuvailun teemassa lapsesta kirjoitetaan tuomalla yhteenvetoteksteissä esiin hänen luonnettaan, temperamenttiaan ja toimintaansa sekä kuvaamalla lapsen arviointityöskentelyn aikaisia tapaamisia. Vanhemmuutta ja sen vaikutuksia lapsen hyvinvointiin kuvataan aineistossa kirjoittamalla lapsen saamasta hoidosta ja kasvatuksesta, lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta, vanhempien vanhemmuuden voimavaroista sekä lapsen huolto- ja tapaamisasioista. Lapsen turvallisuudesta kirjoitetaan sen sijaan vanhempien välisiä ristiriitoja ja perheväkivaltaa kuvaamalla, sekä vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien kautta.

Edellä kuvatuista teemoista kirjoittamisen painotus vaihtelee aineiston yhteenvedoissa. Aineiston perusteella yhteenvetoteksteissä kirjoitetaan eri teemoista lapsi- ja perhekohtaisesti. Yhteenvetotekstissä painottuu kirjoittaminen niistä teemoista, jotka kyseisen perheen tilanteessa ovat olennaisia. Tutkimuksemme perusteella lapsista saapuneissa lastensuojeluilmoituksissa esitetyt huolenaiheet ohjaavat arviointityöskentelyä ja vaikuttavat siihen, mihin aihealueisiin työskentelyn aikana keskitytään ja mistä työskentelyä dokumentoidessa kirjoitetaan. Aineiston yhteenvetotekstien perusteella lapsista kirjoitetaan niiden teemojen kautta, joihin liittyy

huolenaiheita. Lapsi tulee yhteenvetotekstissä huomioiduksi lapsen ja perheen tilanteessa keskeisinä näyttäytyvien teemojen kuvaamisen kautta.

Tutkimme lisäksi, miten alle 3-vuotiaiden lasten huomioiminen on muuttunut vuosien 2016 ja 2018 välillä, sekä millaisia eroavaisuuksia lapsen huomioimisessa on Helsingin kaupungin neljän eri palvelualueen välillä. Aineiston perusteella lapsen huomioimisessa on eroja eri tarkasteluvuosien sekä palvelualueiden välillä. Pienten lasten huomioiminen palvelutarpeen arvioinneissa heistä kirjoittamalla on lisääntynyt vuosien 2016 ja 2018 välillä yhteenvetojen keskinäisen vertailun perusteella. Lapsia ja heistä arviointityöskentelyn aikana tehtyjä havaintoja kuvataan enemmän vuoden 2018 yhteenvetoteksteissä kuin vuonna 2016. Yhteenvetojen perusteella lapsi tulee lisäksi vuoden 2018 yhteenvedoissa moniammatillisemmin huomioiduksi palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana vuoteen 2016 verrattuna. Kaiken kaikkiaan, pienten lasten huomioiminen on palvelutarpeen arvioinneissa aineiston perusteella kahden vuoden aikana parantunut, mikä näkyy yhteenvetoteksteissä lapsesta kirjoittamisen lisääntymisenä.

Lapsista kirjoittamisessa palvelutarpeen arviointien yhteenvetoteksteissä ja tätä kautta lasten huomioimisessa on tutkimuksemme perusteella eroja eri Helsingin kaupungin palvelualueiden välillä. Lapset tulevat jollain tavalla huomioiduksi kaikilla neljällä tutkimuksen palvelualueella, mutta lapsista kirjoittamisen määrässä on eroja eri palvelualueiden yhteenvetojen välillä. Yhden palvelualueen yhteenvedoissa lapsista kirjoitetaan vähemmän ja kyseisellä palvelualueella lapsia on tavattu arviointityöskentelyn aikana muita palvelualueita huomattavasti harvemmin. Vastaavasti, toisella alueista lapset tulevat aineiston perusteella muita alueita paremmin huomioiduksi palvelutarpeen arviointien yhteenvetoteksteissä, mikä ilmenee heidän pitämisenään tekstissä keskiössä. Näin ollen lapsen huomioimisessa on havaittavissa alueellisia eroja Helsingin eri palvelualueiden välillä.

Lapset tulevat aineistossa huomioiduksi ensisijaisesti heidän hyvinvointiinsa liittyvien huolten kuvaamisen kautta. Palvelutarpeen arviointien yhteenvetotekstien perusteella arvioinnissa korostuu huolinäkökulma lapsen tilannetta arvioitaessa. Aineistossa lapsista kirjoitetaan ensisijaisesti heihin liittyvien huolenaiheiden kautta. Lapsen hyvinvointiin liittyvät huolenaiheet vaikuttavat keskeisesti yhteenvetotekstien sisältöön. Huoliin liittyvä kuvaus on yhteenvedoissa laajaa ja yksityiskohtaista, kun taas perheen

voimavaroista ja vahvuuksista kirjaaminen jää vähemmälle ja näistä korkeintaan mainitaan yhteenvetoteksteissä lyhyesti. Lämsä (2009, 230) on väitöskirjassaan todennut asiakkaiden voimavaroista kirjoittamisen jäävän sosiaalihuollon asiakirjoissa ongelmista kirjoittamisen taustalle. Tämän lisäksi Koponen (2016, 53) tuo esiin tutkimuksessaan, kuinka perheet toivovat työskentelyltä enemmän voimavaroihin keskittymistä ongelmakeskeisyyden sijaan. Aineistossamme korostuu myös ongelmakeskeisyys, jossa keskitytään kuvaamaan huolenaiheita ja lapsen hyvinvointiin vaikuttavia riskitekijöitä, mikä näkyy aineiston perusteella lapsen ajoittaisena sivuuttamisena työskentelyn ja yhteenvetotekstin keskiöstä. Tällöin pienet lapset hukkuvat teksteissä esimerkiksi vanhempia tai isompia sisarusia koskevien huolenaiheiden kuvaamisen taustalle. Liika työskentelyn huolikeskeisyys voi aineiston perusteella vaarantaa pienen lapsen huomioon ottamisen, mikäli työskentelyssä keskitytään muiden perheenjäsenten ongelmiin, eikä tarkastelussa huomioida ongelmia pienen lapsen näkökulmasta. Tällöin on riskinä, että pieni lapsi jää työskentelyn keskiöstä palvelutarpeen arvioinnin aikana. Perheen tilanteen ja mahdollisten huolenaiheiden tarkastelu pienen lapsen näkökulmasta on pienen lapsen huomioimista palvelutarpeen arvioinnin työskentelyn aikana.

Pienet lapset tulevat aineistossa huomioiduiksi vanhempien ja ammattilaisten, kuten sosiaalityöntekijöiden ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden, tuottaman puheen kautta. Sosiaalityöntekijät muodostavat näkemystään lapsen tilanteesta pohjautuen omiin havaintoihinsa sekä muiden ammattilaisten ja vanhempien tuottamaan tietoon. Näin ollen lasta koskevaan asiakirjojen sisältämään tietoon ja sen muodostumiseen ovat vaikuttaneet useat eri tahot. Kääriäinen (2006, 51) tuo tutkimuksessaan esiin lasten näkyvän asiakirjoissa omien puheidensa ja suoran kohtaamisen kautta, ammattilaisten ja aikuisten tuottamana puheena lapsesta sekä havainnoinnin perusteella lapsesta saatuna tietona. Kääriäisen tutkimuksen tavoin lapset tulevat tutkimuksessamme esiin asiakirjateksteissä ja sitä kautta huomioiduksi palvelutarpeen arviointityöskentelyn aikana lasten kohtaamisten, ammattilaisten ja aikuisten tuottaman puheen sekä lapsesta tehtyjen havaintojen kautta. Aineistossa lapsen omaa kertomaa on sen sijaan vähän, mihin vaikuttaa tutkimuksemme lasten nuori ikä ja se, etteivät he ikä- ja kehitystasonsa vuoksi kykene ilmaisemaan itseään sanallisesti vanhempien lasten tavoin. Lasten oman äänen puuttuminen yhteenvetoteksteistä voi johtua osittain siitä, ettei lapsilla ole aineiston perusteella aina ollut mahdollisuutta osallistua työskentelyyn, sillä heitä ei ole

arviointityöskentelyn aikana tavattu. Aineiston perusteella 1/3 alle 3-vuotiaista lapsista jäi arviointeja tehtäessä tapaamatta.

Aineiston yhteenvedojen perusteella Helsingin kaupungin tuen tarpeen arviointimalli ja sen systemaattinen hyödyntäminen palvelutarpeen arviointityöskentelyssä ja työskentelyn dokumentoinnissa tukevat pienen lapsen huomioon ottamista. Aineistosta käy ilmi arviointimallin ja sen mukaisen otsikkorakenteen vaikutus lapsen huomioimiseen lapsesta kirjoittamalla. Yhteenvetoteksteissä lapsesta kirjoittaminen ja lapsen pitäminen yhteenvedon keskiössä korostuvat silloin, kun yhteenvedossa käytetään systemaattista arviointimallia ja sen mukaista otsikkorakennetta. Arviointimallin systemaattinen hyödyntäminen työskentelyssä ei itsessään takaa pienen lapsen huomioiduksi tulemistä. Esimerkiksi liiallisen huolinäkökulman korostuminen työskentelyn aikana voi estää lapsen riittävän huomioiduksi tulemisen arviointimallin käytöstä huolimatta. Arviointimallin käyttö ei takaa työskentelyn lapsilähtöisyyden toteutumista. Petrelius ym. (2016, 21) korostavatkin lapsen osallisuuden tietoisien tukemisen tärkeyttä arvioinnin aikana, sillä lapset jäävät helposti ulkopuolisiksi tai sivusta seuraajiksi tapaamisilla. Sosiaalityöntekijältä vaaditaankin aktiivista roolia lapsen huomioon ottamisessa ja lapsen pitämisessä arviointityöskentelyn keskiössä.

Tutkimuksemme perusteella pienen lapsen palvelutarpeen arviointia tehdessä tulee lapsen ja perheen tilannetta arvioida kokonaisvaltaisesti useilta eri osa-alueilta. Alle 3-vuotiaan lapsen palvelutarpeen arvioinnin tekeminen ja lapsen huomioiminen palvelutarpeen arvioinneissa vaatii sosiaalityöntekijältä laaja-alaista asiantuntijuutta, sillä arviointityöskentelyn tavoitteena on perheen kokonaistilanteen arvioiminen ja tuen tarpeiden kartoittaminen. Perheen kokonaistilanteen ja lapsen hyvinvoinnin kartoittamisessa vaaditaan useiden eri osa-alueiden asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan ammattitaitoa niin lapsen ja koko perheen kohtaamiseen kuin palvelujärjestelmän, eri lakien ja ohjeistusten hallintaan sekä lapsen kehityksen ja sen eri osa-alueiden tuntemiseen. Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijä hallitsee asiakkaiden kohtaan tilanteet, työn juridiset vaatimukset sekä lapsen kehityksen eri osa-alueet arviointia tehdessään, edellytetään häneltä hyviä dokumentointitaitoja. Lapsen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedosta tulee ilmetä työskentelyn kulku, sisältö, lapsen ja perheen tilanteen kuvaus sekä lapsen näkökulma. Jotta pienet lapset tulevat huomioiduiksi palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä, sosiaalityöntekijän täytyy

tietoisesti pitää lapsi työskentelyn keskiössä niin kohtaamisissa kuin työskentelyä dokumentoidessaan.

13. YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkimuksemme mukaan keskeisimpänä keinona huomioida alle 3-vuotias lapsi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedotekstissä on kirjoittaa lapsesta ja kuvata hänen hyvinvointiinsa keskeisesti liittyviä osa-alueita. Jotta lapset olisivat keskiössä omissa asiakirjoissaan, olisi tärkeää, että asiakirjateksteissä kuvattaisiin lapsen tapaamisia, niiden sisältöjä ja lapsesta tehtyjä havaintoja. Lapsen tilanteen kokonaisvaltainen arviointi edellyttää riittävää tiedonmuodostusta lapsesta. Tutkimuksemme osoittaa, että pienen lapsen huomioiduksi tuleminen ja osallisuus palvelutarpeen arviointityöskentelyssä edellyttää lapsen kohtaamista. Tulensalon ja Muukkosen tutkimus tukee tutkimuksessamme esiin nousutta tarvetta lapsen kohtaamiseen ja he painottavat lapsen auttamisen, suojelemisen ja lapsen tilanteen arvioinnin edellyttävän lapsen omien kokemusten ja todellisuuden ymmärtämistä. Jotta lapsen arjesta ja elämästä on mahdollista muodostaa todellinen ja aito käsitys, vaaditaan työntekijältä aikaa ja taitoja lapsen kohtaamiseen. (Tulensalo & Muukkonen 2016, 109.) Palvelutarpeen arviointia tehdään ensisijaisesti lapsen tilanteesta ja lapsen tulisi olla lastensuojelun työskentelyn keskiössä hänen iästään riippumatta, mikä ei tutkimuksemme perusteella tällä hetkellä täysin toteudu. Ilman pienen lapsen kohtaamista osana palvelutarpeen arviointityöskentelyä ei lapsen hyvinvoinnista ja hänen tilanteestaan voida muodostaa riittävän kattavaa kokonaiskuvaa laadukkaana palvelutarpeen arvioinnin tekemiseksi. Aikaisempi tutkimustieto (esim. Tulensalo & Muukkonen 2016, Hurtig 2003) korostaa tutkimuksemme tavoin lapsen omien tapaamisten tärkeyttä lastensuojelun työskentelyssä, jotta pienet lapset tulevat huomioiduiksi. Lapsen ikä ja kehitystaso eivät saisi määrittää, tavataanko lasta lastensuojelun työskentelyn aikana.

Lapsen huomioiduksi tulemiseen vaikuttaa olennaisesti lapsen rooli ja asema palvelutarpeen arvioinnin työskentelyn aikana. Työskentelyn lapsilähtöisyys edistää lapsen huomioiduksi tuleamista. Tutkimuksemme perusteella lapsen tuen tarpeet huomioiva ja hänen hyvinvointiaan edistävä lastensuojelutyöskentely toteutuu pitämällä lapsi työskentelyn keskiössä keskittymällä häneen ja hänen hyvinvointiinsa vaikuttaviin osa-alueisiin. Lapsen tuen tarpeiden havaitseminen edellyttää työskentelyn painopisteen pysymistä tilanteen tarkastelussa lapsen näkökulmasta. Myös Tulensalo (2016, 279-280) toteaa lapsikeskeisyydestä, kuinka lapsen yksilöllinen huomiointi työskentelyssä on tärkeää ja kuinka lapsi tulisi huomioida muutenkin kuin vain osana perhettään. Lapsen tulisi olla tiedon

keskiössä ja työntekijöiden tulee huolehtia, että lapsi ja lapsen näkökulma huomioidaan hänen vanhempiansa tilanteesta riippumatta. Tutkimuksemme osoittaa, kuinka vanhempien tai sisarusten haastava elämäntilanne vie ajoittain palvelutarpeen arvioinnin painopisteen pois pienestä lapsesta, vaikka asiakkaana olevan lapsen tulisi olla työskentelyn keskiössä ja lapsen näkökulma tulisi huomioida kaikissa tilanteissa.

On muistettava, etteivät lastensuojelun asiakirjat ja niiden tarkasteleminen yksinään riitä luomaan kattavaa kokonaiskuvaa pienten lasten huomioiduksi tulemisesta lastensuojelun työskentelyssä. Kääriäinen muistuttaa, etteivät lapsen asiakirjat ainoana tietolähteenä kerro, miten lapset tulevat asiakastilanteissa huomioiduiksi. Lapsesta ja hänen kohtaamisistaan työskentelyn aikana saadut tiedot ja tehdyt havainnot eivät siirry itsestään asiakirjateksteihin vaan tämä edellyttää aina sosiaalityöntekijän tekemää valintaa kirjoituksen sisällöstä. (Kääriäinen 2006, 66-67.) Asiakastyön dokumentointiin vaikuttavat käytännön sosiaalityössä useat eri tekijät, kuten dokumentointiin käytettävissä oleva aika ja työyhteisön sisäiset toiminta- ja kirjaamisohjeet. Sosiaalityössä resurssien ollessa rajatut, joutuvat sosiaalityöntekijät tasapainoilemaan asiakastyöhön ja toisaalta asiakastyön dokumentointiin käytettävän ajan välillä, mikä voi vaikuttaa asiakirjojen sisältöön ja niiden välittämään tietoon. Lapsi voi tulla huomioiduksi ja sitä kautta päästä osalliseksi lastensuojelun työskentelyyn, vaikka lapsen näkyminen lastensuojelun dokumentoinnissa olisi vähäistä.

Pelkästään asiakirjatekstejä tutkimalla emme voi tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä siitä, miten pienet lapset tulevat arviointityöskentelyn aikana huomioiduksi. Myös Tulensalon (2016, 277-278) tekemässä tutkimuksessa käy ilmi, kuinka lastensuojelun työntekijät havaitsivat lapsen jääneen dokumentoinnin ulkopuolelle, vaikka lapsi oli ollut merkittävässä roolissa työskentelyn aikana. Vaikka lapsi tulisi työskentelyn aikana yksilöllisesti kohdatuksi, voi tapaamisten dokumentointi olla puutteellista, jolloin työskentelyn lapsilähtöisyys ei avaudu dokumentin lukijalle. Myös tutkimuksessamme tulee esiin lapsen ajoittainen sivuuttaminen hänen omissa asiakirjateksteissään, mihin palvelutarpeen arvionteja tekevien sosiaalityöntekijöiden olisi tärkeä kiinnittää huomota ja pyrkiä tietoisesti nostamaan lapsi keskiöön työskentelyn lisäksi asiakirjoissa. Laadukkaassa ja lapsikeskeisessä lastensuojelun työskentelyssä lapsi tulee työskentelyn aikana kohdatuksi ja huomioiduksi, minkä tulee välittyä myös lapsen lastensuojeludokumenteista.

Lasten riittävä huomioiminen lastensuojelutyössä edellyttää työskentelyn toteuttamista lapsikeskeisesti, jolloin lapset tulevat huomioiduksi työskentelyssä. Petrelius (2016, 143) tuo esiin lastensuojelun arvioinnin yhtenä keskeisenä tavoitteena olevan lapsikeskeisyyden toteutuminen, mikä vaatii työntekijöiltä osaamista, sekä organisaatioiden taholta tukea lapsikeskeiseen työskentelyyn. Jaakola puolestaan korostaa lapsikeskeisyyden lisäävän lastensuojelutyön vaikuttavuutta, mikä edellyttää kuitenkin työntekijöiltä riittävää ammatillista osaamista lapsikeskeisen työn toteuttamiseen. (Jaakola 2016, 124.) Hurtig jatkaa työntekijöiden ammatilliseen osaamiseen liittyvää pohdintaa kyseenalaistamalla, tarjoaako sosiaalityön koulutus pienten lasten kohtaamiseen tällä hetkellä riittävät valmiudet (Hurtig 2006, 174). Jotta sosiaalityöntekijöillä on riittävä osaaminen ja ammatitaito työskentelyn lapsikeskeiseen toteuttamiseen ja sitä kautta pienten lasten riittävään huomioimiseen lastensuojelun työskentelyssä, on tärkeää, että sosiaalityöntekijöille tarjotaan lastensuojelun käytännön työn lapsikeskeistä toteuttamista tukevaa koulutusta. Työntekijöiden riittävä ymmärrys pienistä lapsista, heidän ikä- ja kehitystasoonsa liittyvistä erityispiirteistä sekä pienten lasten yksilöllisten tapaamisten merkityksestä voi parantaa lasten huomioiduksi tulemistä lastensuojelun työskentelyssä, millä voidaan lisätä lasten osallisuutta heitä koskevissa asioissa.

Palvelutarpeen arvioinnilla on keskeinen asema perheiden varhaisessa ohjaamisessa heidän tarvitsemiensa palveluiden ja tuen piiriin. Palvelutarpeen arvioinnilla on keskeinen merkitys lapsen ja hänen perheensä oikea-aikaisten ja riittävien tukipalveluiden saamisessa. Myös viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa perheiden auttamista ennaltahkäisevästi ja varhaisen tuen palveluiden merkitystä on korostettu. Kaski ym. korostavatkin ennaltaehkäisevien palveluiden painottumista lastensuojelun palvelukentällä. Perheille halutaan tarjota riittävät ja oikea-aikaiset tukipalvelut niin, ettei lapsen kodin ulkopuoliselle sijoittamiselle ole tarvetta. (Kaski ym. 2016, 91.) Luonteeltaan ennaltaehkäisevä palvelutarpeen arvioinnin työskentely, jossa lapsen ja perheen tilanne tulee konkreettisesti ja lapsilähtöisesti arvioiduksi, ohjaa perheen parhaimmillaan oikea-aikaisesti riittävien tukipalveluiden piiriin ennaltaehkäisten perheiden myöhempää ja vaativampaa palveluiden sekä tuen tarvetta.

Tässä tutkimuksessa keskityimme tutkimaan asiakasdokumenttien perusteella alle 3-vuotiaiden lasten huomioimista palvelutarpeen arvioinneissa. Tarkastelimme aineistona käyt-

tämiämme palvelutarpeen arviointien yhteenvetoja ainoastaan pienten lasten huomioiduksi tulemisen näkökulmasta ja jätimme aineiston muun sisällön tutkimuksemme ulkopuolelle. Tarkastelumme ulkopuolelle jäi aineiston yhteenvedoista esimerkiksi asiakkuusprosessin kuvauksen etenemisen sekä palvelutarpeen arviointiin johtaneiden syiden tutkiminen. Rajasimme näin ollen tutkimuksemme kohteeksi ainoastaan aineiston lapsia koskevat maininnat, joita tarkastelimme lapsen huomioimisen näkökulmasta.

Palvelutarpeen arviointien yhteenvetojen tutkiminen osoitti pienten lasten tulevan vaihtelevasti huomioiduiksi omassa lastensuojelun asiakirjoissaan. Aineistomme ollessa varsin suppea ei tutkimuksemme perusteella voi tehdä yleistäviä ja kattavia johtopäätöksiä lapsen huomioiduksi tulemisesta palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. Lisäksi näkökulmamme lapsen huomioiduksi tulemisen tutkimiseen oli tässä tutkimuksessa varsin suppea, sillä tutkimme lapsen huomioiduksi tulemistä pelkästään asiakirjojen kautta. Lapsen asiakirjojen ja lastensuojelun työskentelyn dokumentoinnin tutkiminen on vain yksi näkökulma tutkia lapsen huomioiduksi tulemistä palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä. Pienten lasten huomioiduksi tuleminen lastensuojelun työskentelyssä on tärkeä tutkimuskohde ja aiheesta tarvitaan lisää tutkimusta. Oma tutkimuksemme lapsen huomioon ottamisesta tehtiin pienten lasten asiakirjoihin perustuen, mikä ei yksinään riitä antamaan kattavaa kokonaiskuvaa lapsen huomioiduksi tulemisesta lastensuojelun työskentelyn aikana. Vaikka tutkimuksemme perusteella ei ole mahdollista tehdä palvelutarpeen arviointeja koskevia yleistettäviä johtopäätöksiä lapsen huomioiduksi tulemisesta, antavat tutkimustuloksemme kuitenkin lisätietoa lapsen huomioiduksi tulemisesta Helsingin kaupungin palvelutarpeen arviointityöskentelyn dokumenteissa.

Tutkimuksemme lisäksi osoittaa, kuinka pienten lasten huomioiminen palvelutarpeen arvioinnin dokumenteissa vaihtelee eri työyksiköiden välillä ja olisikin tärkeää jatkossa yhdenmukaistaa palvelutarpeen arviointikäytäntöjä, mikä mahdollistaisi pienten lasten huomioiduksi tulemisen niin palvelutarpeen arvioinnin työskentelyssä kuin dokumentoinnissa työyksiköstä riippumatta. Tutkimuksemme osoittaa, kuinka lapsen huomioiminen hänen asiakirjoissaan on parantunut tutkimiemme kahden vuoden aikana, joten kehityssuunta on oikea. Tutkimuksessamme tuodaan esiin keinoja lapsen huomioimiseksi asiakastyön dokumenteissa, joita hyödyntämällä pienten lasten huomioimista on mahdollista kehittää lapsen osallisuuden tukemiseksi ja lapsikeskeiseen työskentelyyn lisäämiseksi.

Lapsen huomioimista lastensuojelun työskentelyssä tulee jatkossakin tutkia. Mielenkiintoisena ja lapsen näkökulmasta tärkeänä jatkotutkimuskohteena näemme tutkia, miten pieni lapsi otetaan huomioon lastensuojelun käytännön työprosesseissa ja millaisten työmenetelmien avulla pienen lapsen huomioiduksi tulemista voitaisiin tukea. Tämän tutkiminen esimerkiksi havainnoimalla lapsen ja sosiaalityöntekijän kohtaamisia käytännön työssä antaisi kaivattua lisätietoa pienen lapsen huomioimisesta lastensuojelutyössä. Toinen jatkotutkimuskohde voisi olla sosiaalityöntekijöiden tai vanhempien näkemysten selvittäminen pienten lasten huomioiduksi tulemisesta. Näkemysten selvittämisen avulla olisi mahdollista kehittää lastensuojelun työprosesseja ja lisätä lapsilähtöisen ja pieniä lapsia osallistavan sosiaalityön käytännön keinoja.

KIRJALLISUUS

Aaltio, Elina (2016) Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja. Teoksessa: Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Toim. Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki, 157-185. Verkkodokumentti.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 5.5.2019.

Bowlby, John (1969) Attachment and loss. Vol 1. London: Pimlico.

Burr, Vivien (2015) Social constructionism. East Sussex: Routledge.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja 8/2006. Helsinki: Yliopistopaino.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskien, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 21-44.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskien, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskien, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 5-18.

Hautamäki, Airi (2011) Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa: Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: Wsoy, 29-69.

Helsingin kaupungin tilastopalvelut (2019) Palvelutarpeen arviointeja koskevat tilastotiedot. Tiedot saatu 8.3.2019 suunnittelija Sisko Mäkiseltä sähköpostitse.

Helsingin kaupunki (2016) (1) Lapsen ja vanhempien tuen tarpeen arviointi. Helsinki.

Helsingin kaupunki (2016) (2) Ohjeistus tuen tarpeen arviointimallin käyttöön. Helsinki.

Hietämäki, Johanna (2016) Vanhempien kokemukset lastensuojelun alkuarvioinnista kansainvälisessä tutkimuksessa. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki. 60-74. Verkkodokumentti.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 9.5.2019.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisessa lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Väitöskirjatutkimus.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskien, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 167-193.

Isyyslaki (11/2015) Verkkodokumentti.

< <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011> >. Luettu 2.5.2019.

Jaakola, Anne-Mari (2016) Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki. 115-130. Verkkodokumentti.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 1.5. 2019.

Jämsä, Juha (2009) Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Teoksessa: Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 138-148.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2019) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Verkkodokumentti.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y>. Luettu 13.3.2019.

Kaski, Päivi & Kosola, Heli & Lehtoranta, Minna (2016) Katsaus lastensuojeluilmoitusten käsittelyn ja lastensuojelutarpeen selvittämisen nykykäytäntöihin. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki. 90-100. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 5.5.2019.

Kekkonen, Marjatta (2009) Vanhempien näkemyksiä varhaiskasvatuksen kehittämiseksi. Teoksessa: Lammi-Taskula Johanna & Karvonen Sakari & Ahlström Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 162-172.

Koponen, Kirsi (2016) Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutarpeen selvityksistä Väli-Suomessa. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki. 50-59. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 5.5.2019.

Korkman, Julia (2018) Lapsen haastattelu sosiaalisen ja kognitiivisen kehityksen näkökulmasta. Teoksessa: Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: Ps-kustannus, 29-43.

Korpela, Raija & Tolvanen, Manta & Nieminen, Pirkko (2004) Leikki ja lapsen kuntoutus. Teoksessa: Nieminen Pirkko & Korpela Raija (toim.) Leikkitarkkailu - käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämisyksikön julkaisuja 4/2004. Tampere: Tampereen yliopisto, 24-29.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina (2010) Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Hakapaino. Väitöskirjatutkimus.

Kääriäinen, Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa: Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, 159-171.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 45-67.

Kääriäinen, Aino & Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele (2006) Lastensuojelutyön dokumentointi - opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.

Laaksonen, Heini (2017) ”Jaksavaa, vahvaa vanhemmuutta sekä turvalliset ja päihteettömät kasvuolosuhteet” –vanhemmuuden arviointilausunnot riittävää vanhemmuutta määrittämässä. Turku: Turun yliopisto. Lisensiaatintutkimus.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) Verkkodokumentti. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>>. Luettu 23.4.2019.

Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2009) Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa: Lammi-Taskula Johanna & Karvonen Sakari & Ahlström Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 38-47.

Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2009) Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteeseen pikkulapsiperheissä. Teoksessa: Lammi-Taskula Johanna & Karvonen Sakari & Ahlström Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 50-57.

Lastensuojelulaki (417/2007) Verkkodokumentti. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P5>>. Luettu 13.10.2018.

Lattunen, Tytti & Ruusu-Niemi, Pirjo & Kotamäki, Anne (2004) Hienomotoriikka. Teoksessa: Nieminen, Pirkko & Korpela, Raija (toim.) Leikkitarkkailu - käsikirja lapsen

toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 4/2004. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 15-18.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä -lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulun yliopisto. Väitöskirjatutkimus.

Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilanearvion käsikirja. Selvityksiä 2004:1. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna (2018) Tutustumalla lapsi tulee näkyväksi - pienen lapsen kokemusten kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa: Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: Ps-kustannus, 131-144.

Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta (1996) Dokumentoitu lapsi - Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Julkaisuja 1996:4. Helsinki: STAKES.

Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija & Aronen, Eeva & Carlson, Synnöve (2017) Lapsuusiän psyykinen kehitys. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria 2017. Helsinki: Duodecim, 23-34.

Nieminen, Pirkko (2004) Kognitiiviset toiminnot. Teoksessa: Nieminen, Pirkko & Korpela, Raija (toim.) Leikkiarkkailu - käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 4/2004. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 19-21.

Nieminen, Pirkko & Korpela, Raija (2004) Kehityksen osa-alueet ja virstanpylväät. Teoksessa: Nieminen, Pirkko ja Korpela, Raija (toim.) Leikkiarkkailu - käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 4/2004. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 11.

Nikkola, Eeva & Luoma, Ilona & Aronen, Eeva (2017) Lasten ja nuorten pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria 2017. Helsinki: Duodecim, 727-732.

Pajulo, Marjukka & Pyykkönen, Nina (2011) Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa: Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 71-94.

Pajulo, Marjukka & Salo, Saara & Pyykkönen, Nina (2017) Mentalisaatio ja reflektiivinen funktio. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 81-87.

Peltonen, Kirsi (2018) Muutokseen pyrkivä haastattelu kuormittavien elämäntapahtumien jälkeen. Teoksessa: Hyvärinen, Sauli & Pösö, Tarja (toim.) Lapsen haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: Ps-kustannus, 149-165.

Pekkarinen, Elina (2006) Murrosikäisten tyttöjen kokemukset lastensuojelun ryhmätoiminnasta. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 99-127.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Verkkojulkaisuja 86. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Väitöskirjatutkimus. Verkkodokumentti. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/stadilaispojat_rikokset_ja_lastensuojelu.pdf>. Luettu 20.3.2019.

Pentikäinen, Taina & Nieminen, Pirkko (2004) Puhe ja kommunikointi. Teoksessa: Nieminen, Pirkko & Korpela, Raija (toim.) Leikkitarkkailu - käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 4/2004. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 18-19.

Pesäpuu (2010) Mitä lapselle kuuluu? - Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Toim. Paaso, Sari-Anne. Jyväskylä: Pesäpuu.

Petrelius, Päivi (2016) Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki, 132-156. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 3.5. 2019.

Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (2016) Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeen arviointia. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki, 5-26. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 6.5.2019.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2014) Kurssi kohti diskurssia. Tampere. Vastapaino.

Pirilä, Silja (2004) Sosioemotionaaliset toiminnot. Teoksessa: Nieminen, Pirkko & Korpela, Raija (toim.) Leikkitarkkailu - käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 4/2004. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 22-23.

Puura, Kaija (2017) Vauvan ja pikkulapsen lastenpsykiatrinen tutkimus. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 133-142.

Puura, Kaija & Laukkanen, Ella (2017) Biopsykososiaalinen kehitys. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 20-22.

Pyhäjoki, Jukka & Koskimies, Mimosa (2009) Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolten vyöhykkeillä. Teoksessa: Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 186-196.

Rödström, Monica (1993) Lapsen kehitys 0-3 vuotta. Keuruu: Otava.

Rusanen, Erja (2011) Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.

Seppänen Ritva-Liisa & Eskola Riitta (2004) Karkeamotoriikka. Teoksessa: Nieminen, Pirkko & Korpela, Raija (toim.) Leikki- ja liiketarkkailu - käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämisyksikön julkaisuja 4/2004. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 11-15.

Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (2017) Vanhemmuus, kiintymyssuhde ja perhe. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 75-80.

Sinkkonen, Jari (2008) Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: Wsoy.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Verkkodokumentti.

<<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>>. Luettu 12.10.2018.

Sosiaali ja terveysministeriö (2013) Toimiva lastensuojelu, sevitistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita (2013:19). Verkkodokumentti.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 28.4.2019.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) Lasten ja perheiden palveluissa varhaista tukea pitää vahvistaa - pilottiyksiköt arvioimaan asiakasmitoitusta. Verkkodokumentti.

<https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/lasten-ja-perheiden-palveluissa-varhaista-tukea-pitaa-vahvistaa-pilottiyksikot-arvioimaan-asiakasmitoitusta>. Luettu 13.3.2019.

Strandholm, Thea & Marttunen, Mauri (2017) Persoonallisuushäiriöt. Teoksessa: Kumpulainen, Kirsti & Aronen, Eeva & Ebeling, Hanna & Laukkanen, Eila & Marttunen, Mauri & Puura, Kaija & Sourander, Andre (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 366-377.

Ståhlberg, Miia (2018) Lapsikeskeinen vauva- ja pikkulapsiperheiden palvelutarpeen arviointi. Helsingin kaupunki.

Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa – opas sosiaalitoimelle. Stakes oppaita 46. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2015) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun tarpeesta tehtävä yhteenveto. Verkkodokumentti. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys/yhteenveto-lastensuojelutarpeen-selvityksesta>>. Luettu 19.1.19.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. Verkkodokumentti. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys>>. Luettu 19.1.19.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) Lastensuojelun käsikirja. Valvotut tapaamiset. Verkkodokumentti. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/valvotut-tapaamiset>>. Luettu 5.5.2019.

Tietosuojalaki (1050/2018) Verkkodokumentti. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181050#Pidp447758192>>. Luettu 5.5.2019.

Tulensalo, Hanna (2016) Lapsi tiedollisena toimijana lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa: Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Unigrafia, 262-283.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2016) Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilanearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki, 101-114. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 6.5. 2019.

Tuomela-Jaskari, Sirpa (2016) Monialaisella arvioinnilla oikea-aikaista tukea lapsille ja perheille. Teoksessa: Petrelius, Päivi & Tulensalo, Hanna & Jaakola, Anne-Mari & Hietamäki, Johanna (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi - tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpaperi 33/2016. Helsinki, 75-88. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1>. Luettu 6.5. 2019.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Verkkodokumentti. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>. Luettu 13.11.2018.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) Verkkodokumentti.
<https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf>. Luettu 24.10.2018.

LIITTEET

Liite 1. A.1. Lapsen kehitykselliset tarpeet

Fyysinen terveys	Lapsen arki	Lapsen psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi	Päihteiden käyttö
Terveys <ul style="list-style-type: none"> ✓ Lapsen yleiskunto ✓ Fyysinen ja motorinen kehitys ✓ Allergiat, sairaudet ja vammat ✓ Raskausajan vaikutus lapsen terveydentilaan Fyysisestä terveydestä huolehtiminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Virkeys ja väsymys, lepo ja uni ✓ Säännöllinen ja terveellinen ravinto ✓ Liikunta ✓ Seksuaaliterveys ja -tieto ✓ Tapaturmat Diagnosoidut fyysiset sairaudet tai huoli fyysisestä terveydestä	Päivärytmi <ul style="list-style-type: none"> ✓ Arjen säännöllisyys ✓ Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet Päiväkodissa tai koulussa oleminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Käykö mielellään päiväkodissa, koulussa tai töissä, onko poissaoloja tai lintsausta ✓ Kiusaako/kiusataanko ✓ Oppimistulokset ja arvostat, suoriutuminen ✓ Keskeytymiskyky/oppimiskyky ✓ Tulevaisuudensuunnitelmat/jatkosuunnitelmat Ikätasoinen suoriutuminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Itsestä huolehtiminen ja hygienia ✓ Kotityöt ✓ Raha-asiat ja ostokset ✓ Paikasta toiseen liikkuminen ✓ Realistinen käsitys vaaratilanteista 	Minäkuva <ul style="list-style-type: none"> ✓ Itseluottamus ja itsetuntemus ✓ Identiteetti (esim. etninen, uskonnollinen, kulttuurinen, koulutuksellinen/ammatillinen, sosiaalinen, sukupuoli-identiteetti, seksuaali-identiteetti) Tunne-elämä ja käyttäytyminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Mieliäjä ✓ Tunteiden ilmaiseminen ✓ Vaikeuksien kohtaaminen ✓ Karkaileminen ja häiriökäyttäytyminen ✓ Väkivaltaisuus ja rikollisuus Perhe ja sosiaaliset suhteet <ul style="list-style-type: none"> ✓ Läheiset ✓ Suhde vanhempiin ✓ Suhde muihin perheenjäseniin ✓ Ystävät ja suhde heihin ✓ Suhtautuminen muihin lapsiin ✓ Luottavaisuus ja avoimuus ✓ Kanssakäyminen muiden aikuisten kanssa Turvasuunnitelman tarve <p>Diagnosoidut psyykkiset sairaudet tai huoli psyykkisestä terveydestä</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Lapsen päihteidenkäytön historia ✓ Käytön säännöllisyys ✓ Terveysvaikutukset ✓ Vaikutus arjesta selvymiseen ✓ Vaikutus sosiaalisiin suhteisiin ✓ Päihteisiin liittyvä riskikäyttäytyminen

Liite 2. A.2. Vanhempien voimavarat ja tuen tarve

Vanhemmuuden taidot	Psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoaminen	Vanhemman/vanhempien elämäntilanne, hyvinvointi ja terveys	Päihteiden käyttö
Perushoidosta huolehtiminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ravinnon ja vaatetuksen tarjoaminen ✓ Hygieniasta huolehtiminen ✓ Koulunkäynnistä huolehtiminen ✓ Tarvittavan hoidon järjestäminen ✓ Virikkeiden tarjoaminen ja kannustaminen ✓ Kannustaminen liikuntaan ja harrastuksiin ✓ Lapsen suojeleminen ongelmita ✓ Omatoimisuuden opettaminen ✓ Riittävän vapaa-ajan tarjoaminen lapselle, kaverit voivat käydä kylässä ✓ Rajojen asettaminen (ruokailut, kotiintuloajat, nukkuminen) Henkinen tuki ja rakkauden antaminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ajan viettäminen lapsen kanssa ja henkisen tuen tarjoaminen ✓ Oppimiseen kannustaminen ✓ Itsenäisyyteen ja vastuunkantoon kannustaminen Elämän opettajana toimiminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Arkielämän taitojen opettaminen ✓ Oikean ja väärän opettaminen ✓ Hyvänä esimerkkinä toimiminen ✓ Sääntöjen ja hyvien tapojen opettaminen ✓ Väkivallattomuuden opettaminen 	Hyvinvoinnin tarjoaminen <ul style="list-style-type: none"> ✓ Emotionaalisen läheisyyden antaminen ✓ Kiinnostuksen ja myötätunnon osoittaminen lasta kohtaan ✓ Tukeminen lapsen valinnoissa ja vaikeuksissa ✓ Kannustaminen ja ylpeys lapsesta ✓ Huolista ja murheista keskusteleminen ✓ Lapsen huomioiminen osana perhettä ✓ Vanhempien ihmissuhteiden tasapainoisuus Turvallinen kasvatust <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vanhemman kasvatust on lapselle turvallista ✓ Vanhemmat ovat johdonmukaisia ja vakaita ja arki on säännöllistä ✓ Vanhemmat tukevat toisiaan kasvatuksessa ✓ Vanhemmilla on vastuu perheestä ✓ Vanhempi ei kohdistu väkivaltaa toista vanhempaa tai ketään muuta kohtaan ✓ Lapsen ei kohdistu väkivaltaa ✓ Lapsen ei kohdistu seksuaalista hyväksikäyttöä 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Elämäntilanne ja arki ✓ Vanhempien keskinäiset välit ✓ Vanhemman mahdollinen uusi parisuhde ja kumppanin huolenpito lapsesta ✓ Taloudellinen tilanne ✓ Asuminen ✓ Vanhempien jaksaminen ✓ Fyysiset sairaudet ✓ Psyykinen hyvinvointi ja mahdolliset sairaudet 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vanhemman päihteidenkäytön historia ✓ Päihteidenkäytön määrä ja säännöllisyys ✓ Käytön vaikutus lapseen ja perheeseen ✓ Käytön vaikutus töihin ja päivärytmiin ✓ Käytön vaikutus sosiaalisiin suhteisiin

Liite 3. B.1. Lapsen hyvinvointi ja tuen tarve

	Ei huolta	1 Lievä tuen tarve - peruspalvelut	2 Merkittävä tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	3 Suuri tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	4 Erittäin suuri tuen tarve - erityispalvelut, lapsen kuntouttava perhehoito tai laitoshoito
FYYSINEN TERVEYS	Terve lapsi/ mahdolliset sairaudet hoidossa	Lieviä puutteita terveydestä huolehtimisessa	Terveydestä huolehtiminen puutteellista	Terveys ja siitä huolehtiminen vakavasti puutteellista	Lapsen terveys vaarassa
LAPSEN ARKI	Ikätasoinen arki	Arjessa lieviä puutteita/ ongelmia	Lapsen arjessa puutteita/ongelmia	Lapsen arjessa vakavia puutteita/ ongelmia	Lapsi heitteillä
LAPSEN PSYKKINEN HYVINVOINTI	Psyykkisesti hyvinvoiva lapsi/ mahdolliset sairaudet hoidossa	Psyykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa lieviä puutteita	Psyykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa puutteita	Psyykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa vakavia puutteita	Lapsi on vaaraksi itselleen tai muille/ lapsen psykkisestä sairaudesta ei huolehdi
LAPSEN SOSIAALINEN HYVINVOINTI	Ei ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Lieviä ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa Lapsen lievä rikollisuus	Vakavia ongelmia sosiaalisissa suhteissa Lapsen toistuva rikollisuus	Sosiaalisissa suhteissa vakavia lapsen hyvinvointia vaarantavia tekijöitä Lapsen toistuva vakava rikollisuus
PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ	Ei lainkaan käyttöä	Satunnainen käyttö	Toistuvaa käyttöä	Huolestuttavaa säännöllistä käyttöä	Runsasta ja usein toistuvaa käyttöä

Liite 4. B.2. Vanhemmuuden voimavarat ja tuen tarve

	Ei huolta	1 Lievä tuen tarve - peruspalvelut	2 Merkittävä tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	3 Suuri tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	4 Erittäin suuri tuen tarve - erityispalvelut, lapsen kuntouttava perhehoito tai laitoshoito
VANHEM- MUUDEN TAIDOT	Vanhempi vastaa lapsen tarpeisiin ja huolehtii lapsesta hyvin	Lieviä puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Vakavia puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Vanhemmuuden taitojen puutteellisuus aiheuttaa suuren riskin lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle
PSYKKISEN JA SOSIAALISEN HYVINVOINNIN TARJOAMINEN	Lapsen kasvu ympäristö on vakaa ja turvallinen	Lapsen kasvu ympäristön vakaudessa ja turvallisuudessa on lieviä puutteita	Lapsen kasvu ympäristössä on epävakaita tekijöitä	Lapsen kasvu ympäristössä on paljon epävakaita tekijöitä	Lapsen turvallisuus on vaarassa ja kasvu ympäristö on epävakaa
VANHEMMAN VOINTI JA ELÄMÄN- TILANNE	Vanhempi voi hyvin ja elämäntilanne on vakaa	Vanhemman voinnissa ja elämäntilanteessa tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsesta huolehtimiseen	Lieviä elämänhallinnan ongelmia, jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä ja tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsesta huolehtimiseen	Elämänhallinnan ongelmia, jaksamisongelmia tai tekijöitä, jotka rajoittavat lapsesta huolehtimista	Vakavia elämänhallinnan ongelmia, vakavia jaksamisen ongelmia ja vaikeuksia huolehtia lapsesta
VANHEMMAN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ	Kohtuullinen käyttö tai ei käyttöä	Satunnaista riskikäyttöä	Toistuvaa riskikäyttöä	Säännöllistä ja runsasta käyttöä	Runsasta käyttöä ja siihen liittyvää vakavaa riskikäyttäytymistä

Liite 5. Pienen lapsen kehitykselliset tarpeet

Fyysinen terveys	Lapsen arki	Lapsen psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi
<p>Terveys</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapsen yleiskunto - fyysinen ja motorinen kehitys - allergiat, sairaudet ja vammat - raskausajan vaikutus lapsen terveydentilaan <p>Asianmukaisen hoidon ja kasvun seurannan saaminen terveydenhuollosta</p> <p>Perustarpeita vastaavan hoidon saaminen kotona</p> <ul style="list-style-type: none"> - uni, ravinto <p>Diagnosoidut fyysiset sairaudet tai huoli fyysisestä terveydestä</p>	<p>Ennustettavuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - rytmi: ruokailu, nukkuminen - tapahtumien sanoittaminen ja ennakoiminen <p>Virikkeellisyys</p> <ul style="list-style-type: none"> - ikätasoisien leikin ja oppimisen mahdollistuminen <p>Turvallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - ympäristön turvallisuus - kodin ilmapiiri 	<p>Turvallinen kiintymyssuhdehenkilö</p> <p>Jäsentyneisyys</p> <p>Yhteys ja vuorovaikutus</p> <ul style="list-style-type: none"> - kehitystasoinen luottavaisuus <p>Minäkokemus</p> <p>Lapsen kyky ottaa ohjausta vastaan</p> <ul style="list-style-type: none"> - lapsen yhteistyökyky <p>Jaettu ilo vanhemman kanssa</p>

Liite 6. Vanhemman tuen tarpeet

Vanhemmuuden taidot	Psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoaminen	Vanhemman/vanhempien elämäntilanne hyvinvointi ja terveys	Päihteiden käyttö
<p>Perushoidosta huolehtiminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - ennakoitavan rytmin luominen arkeen - hoivan tarpeiden huomaaminen <p>Jäsentämisen kyky</p> <ul style="list-style-type: none"> - vanhemman kyky ohjeistaa ja tukea lasta toimimaan ja oppimaan uutta - kyky asettaa lapselle rajoja - aikuisuudessa pysyminen <p>Arjen järjestäminen lapsen tarpeiden mukaiseksi</p>	<p>Vanhemman mentalisaatiokyky</p> <ul style="list-style-type: none"> - sensitiivisyys: lapsen tarpeiden ja tunnetilojen tunnistaminen <p>Kanssasäätely</p> <ul style="list-style-type: none"> - kyky rauhoittaa lasta - empatia - omien kielteisten tunteiden hallitseminen <p>Leikki</p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteisen ilon tarjoaminen lapselle <p>Hoiva</p> <ul style="list-style-type: none"> - hoivan oikea-aikaisuus - huolenpito - fyysinen kosketus <p>Läsnäoleminen lapselle</p> <p>Kodin turvallisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - fyysinen turvallisuus - turvallinen ilmapiiri 	<p>Elämäntilanne ja arki</p> <p>Vanhempien keskinäiset välit</p> <p>Vanhemman mahdollinen uusi parisuhde ja kumppanin huolenpito lapsesta</p> <p>Taloudellinen tilanne</p> <p>Asuminen</p> <p>Vanhempien jaksaminen</p> <p>Fyysiset sairaudet</p> <p>Psyykinen hyvinvointi ja mahdolliset sairaudet</p>	<p>Vanhemman päihteidenkäytön historia</p> <p>Päihteidenkäytön määrä ja säännöllisyys</p> <p>Käytön vaikutus töihin ja päivärytmiin</p> <p>Käytön vaikutus sosiaalisiin suhteisiin</p>